

ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI HÁM ORTA ARNAWLÍ
BILIMLENDIRIW MINISTRILIGI

ÁJINIYAZ ATÍNDAGÍ NÓKIS MÁMLEKETLIK PEDAGOGIKALÍQ
INSTITUTI

*Qol jazba huquqi tiykarında
UDK (371)*

MAGISTRATURA BÓLIMI

5A110903 – Bilimlendiriw mákemelerin basqariw
qánigeli magistranti

LATIPOVA XURSHIDA ABDULLAEVNANIŇ

Magistr akademiyalıq dárejesin alıw ushın jazıl ǵ an

DISSERTACIYASI

TEMA: MEKTEP OQIWSHILARI INNOVATSION JANTASIWLAR
TIYKARINDA ÁDEP-IKRAMLILIQQA TÁRBIYALAW

MAK da qoraw ǵ a ruxsat berildi.

• Magistratura bólimi baslıǵı:

Kafedra baslıǵı:

Ilimiy basshı:

Magistrant:

[Handwritten signatures]

f.i.k., doc. A.Embergenov

p.i.k. docent M.Pazilova

p.i.k. docent M.Pazilova

X.Latipova

Kafedra májilisiniń 2020-jıl 11-may sánesindegi
№ 10 protokoli menen qor ǵ aw ǵ a ruxsat berildi

NÓKIS – 2020

NO'KIS MA'MLEKETLIK PEDAGOGIKALIQ INSTITUTI

Bo'lim- Magistratura

Magistrant- LATIPOVA XURSHIDA ABDULLAEVNA

Kafedra- Pedagogika

Ilimiy basshi -p.i.k. M. Pazilova

Oqiw jili - 2019-2020

Magistrlik dissertatsiya temasi: «Mektep oqiwilarin innovatsion jantasiwlar tiykarında adep-ikramliliqqa tárbiyalaw»

AVTOR ANNOTATSIIYaSI

-temanin aktualligi: A'dep-ikramliliq – ma'na'wiyattin' quramliq bo'limi sipatında shaxs kamalatinin' joqari basqishi sanaladi. sebebi, a'dep-ikramliliq, a'dep-ikramliliq normalarisiz shaxstin' ruwxiy ha'm fizikaliq jetikliginin' negizi bolg'an manawiy kamalatqa erisip bolmaydi. Sonin' ushin da manawiy- a'dep-ikramliliq tarbiyada turaqliliq, baylanisliliq dialektikaliq xarakterge iye bolip, shaxstin' manawiy- a'dep-ikramliliq qa'liplesiwinde a'hmiyetli sanaladi.

A'dep-ikramliliq ta'rbiya a'hmiyetine ko're insan sanasinin' ja'miyet penen baylanislilig'i, ja'miyet aldında minnet ekenligi, o'z minez-qulqin ja'miyet rawajlaniv da'rejesine baylanislilig'in tu'siniwi, ja'miyet ta'repinen ta'n aling'an a'dep-ikramliliq norma, ideal ha'mde talaplardi orinlawda juwappershilikti seziwi, a'dep-ikramliliq bilimlardin' isenimge aylaniwi ha'm bul isenimlardin' sistemalilig'i, bekkem manawiy-a'dep-ikramliliq sezim ha'm qa'siyetlerin qa'liplestiriw, oqiwshilar ta'repinen manawiy- a'dep-ikramliliq minez-qulqin ja'miyet ag'zalarina bolg'an hu'rmet-itibardi ju'zege shig'ariwshi kreteriya ekenligin an'lap jetiwi, a'dep-ikramliliq a'detlerinin' qa'liplesiwi ha'm basqalardan ibarat.

Izertlew din' maqseti – uliwma orta ta'lim mekemeleri oqiwshilarin a'dep-ikramliliqqa ta'rbiyalaw processin innovatsion jandasiw tiykarında rawajlandiriw.

Izertlew din' waziypalari:

Uliwma orta ta'lim mekteplerinde oqiwshilardi a'dep-ikramliliqqa ta'rbiyalaw jag'dayin analizin u'yreniw tiykarında oqiwshi shaxsin rawajlandiriwg'a bag'darlang'an innovatsion jandasiwdi engiziw imkaniyatlarin aniqlaw;

Uliwma orta ta'lim mekteplerinde oqiwshilarda shaxsqqa bag'darlang'an innovatsion jandasiw tiykarında a'dep-ikramliliqqa ta'rbiyalawdin' teoriyalig-a'meliy ta'repleri birlesken pedagogik modelini ishlab chiqish;

Uliwma orta ta'lim mekteplerinde oqitilatug'in a'dep-ikramliliqqa ta'rbiyalawg'a tiyisli pa'nler mazmunin oqiwshilardin' a'dep-ikramliliq ta'rbiyasi na'tiyjeliligini asiriw maqsedinde rawajlandiriwdin' didaktikaliq imkaniyatlarin aship beriw;

Oqiwshilar shaxsin innovatsion jandasiw tiykarinda rawajlandiriw processinde a'dep-lkramliliqqa ta'rbiyalaw kreteriyalarin aniqlaw ha'mde pedagogikaliq forma ha'm qurallardi rawajlandiriw boyinsha a'meliy usinislari islep shig'iw;

Izertlew ob'ekti – uliwma orta ta'lim mekteplerinde ta'lim alip atirg'an oqiwshilardi a'dep-lkramliliqqa ta'rbiyalaw processi.

Izertlew predmeti – uliwma orta ta'lim mekteplerinde ta'lim alip atirg'an oqiwshilardi innovatsion jandasiw tiykarinda a'dep-lkramliliqqa ta'rbiyalawdin' mazmuni, formalari, metodlari ha'm qurallari.

Izertlew din' usillari. Izertlew dawaminda baqlaw, sa'wbet, anketa to'ltiriw, salistirmali analiz, pedagogikaliq eksperiment ha'm matematikaliq statistika ha'm tiyisli analiz ilmiy-izertlew metodlarinan paydalanildi.

Izertlew din' ilmiy jan'alig'i to'mendegilerden ibarat:

uliwma orta ta'lim mektep oqiwshi shaxsqa bag'darlang'an innovatsion jandasiw tiykarinda a'dep-lkramliliqqa ta'rbiyalaw processini bir-birine jaqin pa'nler mazmunin modifikatsiyalaw arqali rawajlandirilg'an;

uliwma orta ta'lim mektepleri ta'lim-ta'rbiya processinde a'dep-lkramliliq temalardag'i sa'wbet, leksiya teoriyalig ha'm a'meliy texnologiyalastirilg'an ha'mde oqiwshilar innovatsion jandasiw tiykarinda a'dep-lkramliliqqa ta'rbiyalaw kreteriyalari rawajlandirilg'an;

Izertlew din' a'meliy na'tiyjeleri to'mendegilerden ibarat:

uliwma orta ta'lim mektepleri oqiwshilarin a'dep-lkramliliqqa ta'rbiyalaw dizimi rawajlandirilg'an;

uliwma orta ta'lim mektep oqiwshilari shaxsin a'dep-lkramliliqqa ta'rbiyalawdin' na'tiyjeli usil ha'm qurallari birlesken pedagogikaliq model jaratilg'an;

oqiwshilardi a'dep-lkramliliqqa ta'rbiyalaw dizimin rawajlandiriw boyinsha o'z ishine na'tiyjeli sho'lkemlik-pedagogikaliq usillar, usil ha'm qurallardi qamtip alg'an a'meliy usinislari islep shig'ilg'an.

Dissertatsiyanin' du'zilisi ha'm ko'lemi. Dissertatsiya ju'misi 84 betten ibarat bolip: kirisiw, 3 bab, 8 bo'lim, juwmaq, paydalanilg'an a'debiyatlar diziminen ibarat.

Dissertatsiyanin' birinshi babi: **OQIWSHILARDI ÁDEP-IKRAMLI LIQQA TA'RBIYALAW- AKTUAL SOCIAL-PEDAGOGIKALIQ MASHQALA** dep atalg'an. Uliwma orta ta'lim oqiwshilarin a'dep-lkramliliq ta'rbiyalaw social-aktual, teoriya ta'repten za'ru'r, a'meliy ta'repten mu'ta'jlik bolg'an ma'mleket a'hmiyetine tiyisli mashqala esaplanadi.

Usi mashqala ma'mleket ta'lim siyasatinin' tiykarg'i talaplari ha'm ko'rsetpeleri tiykarinda, mekteplerde ta'rbiya dizimin rawajlandiriw boyinsha belgilep berilgen konstruktiv-unamli kreteriyalardi esapqa alg'an halda sheshiledi. Kadrlar tayarlaw milliy da'stu'rinde belgilengen jaslardi, tiykarinan pedagog kadrlardi ta'rbiyalaw (ma'nawiy-etikaliq ha'm ma'nawiy-estetikaliq ta'rbiyalaw) boyinsha metodologiyaliq ko'rsetpelerge tayaniladi. Da'stu'rde ko'rsetilgenindey, ta'rbiya na'tiyjesin asiriwshi turaqli mazmunli materiallardan – xaliq do'retiwshiligi, tariyxiy-pedagogikaliq, ma'deniy-tariyxiy, milliy-

da'stu'rlik, milliy-a'debiy dereklerden ken' paydalaniladi. Ka'siplik jandasiwdi esapqa alg'an halda da'stu'r oqiwshilardi ta'rbiyalaw, olarg'a jan'a pedagogikalıq usillardi sin'diriw ha'm metodikalıq izleniwlerge itemelewdi engizedi.

Ma'mleket ta'lim diziminde oqiwshilarda insanparwarlıq principi ha'm milliy ideya tiykarında jaslar a'dep-ıkramlılıq sanasin rawajlandiriwg'a ayırıqsha itibar beriledi.

Shig'istin' ullı oyshillari, aynıqsa al Buxoriy, al Farobiy ha'm, a'lbette, Alisher Nawayinin' ideyalari, pikirleri ha'm ma'slahatlarinan paydalanıw a'hmiyetli.

Mashqalani na'tiyjeli sheshiw ushin teoriyalıq tiykarlardi u'yreniw, anıqlıq kiritiw ha'm rawajlandiriw za'ru'r, bular: "shaxs", "oqiwshinin' shaxsi", "estetikalıq ta'rbiya", "A'dep-ıkramlılıq", "a'dep-ıkramlılıq ta'rbiya" ha'm basqa. Sonday-aq, shaxsti kamal taptiriw maqsedinde oqiwshilardi a'dep-ıkramlılıq ta'rbiyalaw kreteriyaların islep shig'iw, olardan tiykarǵısi: talabaların' ta'rbiyanın' usı tu'rine mu'nasebeti, za'ru'r bilim aliw, bilimdi rawajlandiriw, a'dep-ıkramlılıq pa'ziyetler, qa'siyetler, norma ha'm qag'ıydalardi o'zlestiriwi, adekvat barkamallıqqa umtiliwg'a mu'ta'j, ka'siplik-shaxsiy rawajlanıwlarıdi ko're biliwi. Mashqalani na'tiyjeli sheshiw ushin o'zin-o'zi ta'rbiyalaw, rawajlandiriw, qa'liplestiriw, da'rejesin tolıq ashiw, baha beriw a'hmiyetli.

Ekinshi babı: **O'QIWSHILARDI A'DEP-İKRAMLILIQQA TA'RBIYALAW SHAXSTI KAMALG'A KELTIRIWDIN' A'HMIYETLI FAKTORI SIPATINDA** dep ataladı.

Oqiwshilardi a'dep ıkramlılıqqa ta'rbiyalaw mashqlasin sheshiw shaxsti kamal taptiriw sipatında teoriyalıq a'meliy tiykarlardi talap etedi. Aldi menen oqıw da'stu'rin jetilistiriw arqalı pedagogik ta'replerin, psixologik pedagogic ta'replerin bunday ta'rbiyanın' sha'rtin ha'm mazmunin anıqlap aliw za'ru'r. sol menen birge ta'rbiya sharayati, oqıw shinig'wlari, lekciya ha'm sa'wbetlerdin' ayırıqsha temalarınin' dizimi ha' de texnologiyasin belgilew talap etiledi. Oqıwshig'a a'dep ıkramlılıq ta'rbiya ko'rsetiwdin' en' maqul formasi ha'm quramin izlew kerek. Duris ha'm jan'a pedagogic usillardi anıqlaw, metodikalıq usillardi, a'deplilik estetikalıq mazmung'a iye ayırıqsha temalardi u'yreniw metodikasin islep shig'iw lazim ha'm a'lbette oqıwshi shaxsin kamalg'a jetelewshi a'dep ıkramlıq qa'siyetlerin ha'm uqiqlarin qa'liplestiriw texnologiyasin ha'm metodikasin islep shig'iw lazim.

Shaxsti kamal taptiriw maqsetinde oqiwshilardi a'dep ıkramlılıq penen ta'rbiyalaw waqtında motivacion u'yreti w oqitiw qa'liplestiriw basqishlari ayırıqsha ajiralıp tu'radi. Oqıw da'stu'rlerine a'dep ıkramlılıq mazmunındag'I anıqlıq duziw ha'm qosımshalar kiritilmekte.

Mashqalani sheshiwde to'mendegi jag'day intellektual unamli o'zin sawatlandiriw ha'm sociallıq kommunikativlik usillardan paydalanılmaqta:

Oqıwshılardan a'dep ıkramlılıq sheshim ha'm ha'reketlerdi talap etiwshi jag'daylar tapsirmalar, waziypa ha'm iskerlik, lekciyalar sa'wbetler ha'm olardin' texnologiyalıq duzilisi, metodikalıq isler shinig'ıwların ha'm

oqiwhilardi a'dep estetikaliq ta'rbiyalaw boyinsha tu'rli kesheler senariyerdi tayarlaw ko'rgizbeli ha'm jazba materiallardi toplaw olarg'a erkin bezek beriw so'zlik penen tu'sindiriw islerin alip bariw. OLarg'a uliwmalik predmetli talap qoyiw.

Mashqalani sheshiwde joqari na'tiyjege erisiw imkaniyatini beriwshi en' tiykarg'I sha'rtler- psilogik pedagogik, sho'lkemlestiriw pedagogik, procesual pedagogik ha'm ekonomikaliq sha'rtlerdi aniqlaw

U'yrenilip atirg'an mashqalanin' pedagogic na'tiyje beriw texnologiyalardan, maqul forma ha'm sapali usillardan, a'deti emes innovacion metodikalardan birgelikte paydalaniwdi talap etedi.

Diqqat orayda oqiwhilardi a'dep- estetik ta'rbiyalaw eken, onin' tiykarin jetik a'depilik estetik tu'sinikke iye materiallar (ma'deniy miyras ha'm zamanago'y sanat shig'armalarinan aling'an) sho'lkemlestiredi. Demek, u'yrenilip atirg'an shig'armalardin' mazmunin estetik qimbatin ha'm olardin' ta'rbiyalik , a'depilik estetik potencialin biliw ushin oqiwhilardi duris bag'darlaw za'ru'r.

U'yrenilip atirg'an waqitta oqiwhilarda a'depilik estetik pa'ziyetler, qa'siyetler uqiqlar, sezimler ha'm kommunikativko'nlikpeler (mu'na'sebet pedagogic mu'na'sebet) qa'liplesedi ha'm de rawajlanip barip, olar shaxs ushin a'hmiyetli, ka'sip ta'repten za'ru'r qa'siyetke aylanadi- insan shaxs ha'm qa'niye sipatinda kamal tabadi.

Dissertaciyanin' u'shinshi bati **OQIWSHILARDI INNOVATSIYALIQ JANTASIWLAR TIYKARINDA A'DEP-IKRAMLILIQQA TA'RBIYALAW PROCESINING NA'TIYJELIGIN ASIRIWDA TA'JRIYBE-SINAW NA'TIYJELERI** dep ataladi.

Oqiwhilardi innovatsion jandasiwlar tiykarinda etikaliq estetikaliq ta'rbiyalawdin' pedagogikaliq-psixologiyaliq qa'siyetlerini u'yreniw a'hmiyetli ilimiy pedagogikaliq mashqala bolip, oni u'yreniw na'tiyjesinde o'spirimler iskerligini ma'lim da'rejede unamli ta'repke bag'darlaw, oqiwhilardi etikaliq estetikaliq rawajlandiriw ma'lim da'rejede ilimiy boliwi imkaniyati jaratiladi.

Eksperimental izertlew na'tiyjelerin salistiriw ha'm tiykarli social-pedagogikaliq na'tiyjelerge iye boliw maqsedinde oqiwhinin' jasi ha'm qizig'iw esapqa alindi. O'spirimlerden' oqitiwhilar haqqindag'i pikirlerini anketa sorawnamalari arqali biliw, olardin' iskerligine ma'lim ma'nide na'zer taslaw imkanin berdi. Bunnan tisqari o'spirimlerden' oqitiwshi haqqindag'i pikirleri olardin' sirtqi a'tiraptag'i shaxslarg'a qarag'anda pikir bildire aliw qabilyetine ma'lim ma'nide unamli ta'sir etedi.

Ushinshi bab boyinsha juwmaq qilip aytiw mu'mkin, o'spirimlerde etikaliq estetikaliq ta'rbiyalawdin' turaqli dizimini islep shig'iliwi olar aktivligin asiriwda za'ru'r a'hmiyetke iye.

Ilimiy basshi: p.i.k. M. Pazilova

Talaba: X.I. Atipova

NUKUS STATE PEDAGOGICAL INSTITUTE

Department - Master's degree

Master - LATIPOVA KHURSHIDA ABDULLAEVNA

Chair- Pedagogy

Scientific bass -p.i.k. M. Pazilova

Current year - 2019-2020

The theme of the master's dissertation: "Education of etiquette in school students in the context of innovative approaches"

AUTHOR'S ANNOUNCEMENT

Relevance of the topic: Morality is the highest stage of a person's perfection as a component of spirituality. because without the norms of decency, decency, it is impossible to attain the spiritual maturity that is the basis of a person's spiritual and physical maturity. At the same time, in spiritual and moral education, stability and connection have a dialectical character and are important in the formation of a person's spiritual and moral values.

According to the importance of moral education, the history of man is connected with society, gratitude to society, the dependence of his behavior on the level of development of society. class, the norm of morality recognized by society, the sense of responsibility in fulfilling the ideal and requirements, the transformation of moral knowledge into trust and the systematization of these trusts, strong The formation of a sense of morality and respect for the members of the spiritual and moral character of society Realizing that this is a criterion, the formation of moral customs and so on.

The purpose of the research is to develop the process of moral education of students in secondary education in an innovative way.

Izertlewdin's duties:

- Identify opportunities for the introduction of innovative approaches to the development of the student's personality in the study of the analysis of the situation of moral education of students in secondary schools;

Development of a combined pedagogical model of theoretical and practical aspects of moral education in students of secondary schools in the context of innovative personality-oriented approach;

Provide didactic opportunities to develop the content of subjects related to the teaching of morality in secondary schools in order to increase the effectiveness of moral education of students;

To identify practical criteria for the development of morality in the process of innovative personal development of students and to develop practical tools for the development of pedagogical forms and tools;

The object of research is the process of moral education of students studying in secondary schools.

The subject of research is the content, forms, methods and tools of moral education of students in secondary schools in the context of innovative development.

Izertlewdin's methods. Research methods of observation, interview, questionnaire, comparative analysis, pedagogical experiment and mathematical statistics, as well as relevant analysis were used during the study.

The scientific scope of the study is as follows:

The process of cultivating morality in the context of an innovative personality-oriented approach to high school education is developed through the modification of the content of closely related disciplines;

In secondary schools, conversations on ethical issues, lectures are theoretically and practically technologically advanced, and students are taught to be polite in an innovative way. 'rbiyalaw criteria are developed;

The practical results of Izertlewdin are as follows:
a system of moral education of secondary school students is developed;
a pedagogical model has been created that combines effective methods and tools for educating high school students in personal ethics;

In the development of the system of moral education of students, effective pedagogical methods, methods and practical tools, including tools, have been developed.

The structure and scope of the dissertation. The total work of the dissertation consists of 84 pages: introduction, 3 chapters, 8 chapters, summary, a list of references.

The first chapter of the dissertation is called: ACTUAL SOCIAL-PEDAGOGICAL EXERCISE FOR EDUCATION OF STUDENTS ÁDEP-IKRAMLI LIQQA. Ethical education of secondary school students is a socially relevant, theoretically necessary, practically necessary exercise of national importance. calculated.

In the state education system, special attention is paid to the development of the principles of humanism and morality in the national ideology.

It is important to use the ideas, opinions and advice of the great scholars of Shigist, especially al-Bukhari, al-Farobi and, of course, Alisher Nawawi.⁵ education of students in the context of innovative approaches is an important scientific and pedagogical exercise, as a result of which it is known that adolescents are more active. At the same time, there is a certain level of scientific and ethical development of students.

In order to compare the results of the experimental research and to obtain

positive socio-pedagogical results, the age and interest of the student were taken into account. Finding out what teenagers think about teachers through questionnaires allowed them to take a closer look at their work. In addition, adolescents' perceptions of education have a more positive effect on their ability to express themselves than those on the outside. It can be said in this chapter that the development of a stable system of ethical and aesthetic education in adolescents is of great importance in increasing their activity.

Scientific adviser: p.i.k. M. Pazilova

Magistrate: X. Latipova

A'jiniyaz atindag'i No'kis Ma'mleketlik pedagogikaliq instituti «Magistratura» bo'limi «Pedagogika teoriyasi ha'm tariyxi» qanigeligi II-kurs magistranti Latipova Xurshida Abdullaevnanin' «Mektep oqiwların innovatsion jantasiwlar tiykarında ádep-ikramlılıqqa tárbiyalaw» temasında jazg'an magistrliq dissertatsiyasına ilimiy basshi

PIKIRI

A'dep-ikramlılıq – ma'na'wiyyattin' quramliq bo'limi sipatında shaxs kamalatinin' joqari basqishi sanaladi. sebebi, a'dep-ikramlılıq, a'dep-ikramlılıq normalarisiz shaxstin' ruwxiy ha'm fizikaliq jetikliginin' negizi bolg'an manawiy kamalatqa erisip bolmaydi. Sonin' ushin da manawiy- a'dep-ikramlılıq tarbiyada turaqliliq, baylanisliliq dialektikaliq xarakterge iye bolip, shaxstin' manawiy- a'dep-ikramlılıq qa'liplesiwinde a'hmiyetli sanaladi.

A'dep-ikramlılıq tarbiya ha'm og'an qoyilatug'in talaplar bul jamiyette belgili social - a'dep-ikramlılıq talaplarg'a mas a'dep-ikramlılıq sezimlerin qa'liplestiriw maqsetinde oqiwshilar sanasi, sezimleri ha'mde minez-qulıqqına muwapiq ha'm sistemali ta'sir etiw bolip esaplanadi.

Magistrant Latipova Xurshida Abdullaevna o'z magistrliq dissertatsiyasında mine usi ma'selege qaratadi. Jumis-kirisiw, u'sh bap ha'm juwmaqlaw bo'limlerinen turadi ha'm diplom jumisin orinlaw barisında paydalanilg'an a'debiyatlardin' dizimi menen juwmaqlang'an.

Jumistin' maqseti uliwma orta ta'lim mekemeleri oqiwshilarin a'dep-ikramlılıqqa ta'rbiyalaw processin innovatsion jandasiw tiykarında rawajlandiriw.

Izertlew din' waziypalari:

Uliwma orta ta'lim mekteplerinde oqiwshilardi a'dep-ikramlılıqqa ta'rbiyalaw jag'dayin analizin u'yreniw tiykarında oqiwshi shaxsin rawajlandiriwg'a bag'darlang'an innovatsion jandasiwdi engiziw imkaniyatlarin aniqlaw;

Uliwma orta ta'lim mekteplerinde oqiwshilarda shaxsqa bag'darlang'an innovatsion jandasiw tiykarında a'dep-ikramlılıqqa ta'rbiyalawdin' teoriyalıq- a'meliy ta'repleri birlesken pedagogik modelini ishlab chiqish;

Uliwma orta ta'lim mekteplerinde oqitilatug'in a'dep-ikramlılıq ta'rbiyalawg'a tiyisli pa'nler mazmunin oqiwshilardin' a'dep-ikramlılıq ta'rbiyasi na'tiyjeliligin asiriw maqsedinde rawajlandiriwdin' didaktikaliq imkaniyatlarin aship beriw;

Oqiwshilar shaxsin innovatsion jandasiw tiykarında rawajlandiriw processinde a'dep-ikramlılıqqa ta'rbiyalaw kreteriyalarin aniqlaw ha'mde pedagogikaliq forma ha'm qurallardi rawajlandiriw boyınsha a'meliy usinlar islep shig'iwdan ibarat.

Birinshi babi «OQIWSHILARDI ÁDEP-IKRAMLI LIQQA TA'RBIYALAW- AKTUAL SOCIAL-PEdagogikaliq MASHQALA»

dep atalip, onda o'qiwshilardi a'dep-ikramliliqqa ta'rbiyalawdin' teoriyalik – metodologiyaliq tiykarlari, a'dep-ikramliliq ta'rbiya processinde oqiwshilar shaxsin kamal tabiwininin' teoriyalik –pedagogikaliq tiykarlari, a'dep-ikramliliq ta'rbiyasinin' zamanago'y sistemalarin rawajlantiriwda shet el ta'jriybeleri haqqinda tu'sinik beriwge ha'reket qilg'an.

Ekinshi babi **O'QIWSHILARDI A'DEP-IKRAMLILIQQA TA'RBIYALAW SHAXSTI KAMALG'A KELTIRIWDIN' A'HMIYETLI FAKTORI SIPATINDA** dep atalip uliwma orta ta'lim o'qiwshilarin a'dep-ikramliliqqa ta'rbiyalaw principi, faktorlari, sistemasi, shart-sharaiyatlari ha'm mazmun- ma'nisi, oqiwshilardi innovatsion jantasiwlar tiykarinda a'dep-ikramliliqqa ta'rbiyalaw texnologiyasi, formalari ha'm metodikasi, o'qiwshilarda salamat isenimdi qalplestiriwdin' za'rurligi ha'm onin' pedagogikaliq-psixologiyaliq a'hmiyeti haqqinda so'z etiledi.

U'shinshi babi **OQIWSHILARDI INNOVATSIYALIQ JANTASIWLAR TIYKARINDA A'DEP-IKRAMLILIQQA TA'RBIYALAW PROCESINING NA'TIYJELIGIN ASIRIWDI TA'JRIYBE-SINAW NA'TIYJELERI** dep atalip, onda Oqiwshilardi innovatsiyaliq jantasiwlar tiykarinda a'dep-ikramliliq processin sho'lkemlestiriw, oqiwshilardi innovatsiyali jantasiwlar tiykarindada a'dep-ikramliliq ta'rbiyasinin' na'tiyjeligin asiriw ma'seleleri aship berilgen.

Magistrant Latipova Xurshida Abdullaevnanin' «Mektep oqiwilarin innovatsion jantasiwlar tiykarinda a'dep-ikramliliqqa tarbiyalaw» temasinda jazg'an magistrliq dissertatsiyasi puxta izshil ta'rtipte aship berilgen. Jumis toliq juwmaqlang'an, magistrliq dissertatsiya jumisin orinlawg'a qoyilg'an talaplarg'a juwap beredi, qorg'awg'a boladi dep esaplayman.

Juwmaqlawshi pikir
beriwshi:

ilimiy basshi
p.i.k., doc. M. Pazilova

Ájiniyaz atindagi Nókis Mámleketlik pedagogikaliq instituti «Magistratura» bo'limi «Pedagogika teoriyasi hám tariyxi» qanigeligi II-kurs magistranti Latipova Xurshida Abdullaevnaniń «Mektep oqıwshıların innovatsion jantasıwlar tiykarında ádep-ıkramlılıqqa tárbiyalaw» temasında jazğan magistrliq dissertatsiyasına

S I N

Ózbekstanda mámleket tálim siyasatınıń tiykarǵı maqsetleri qatarında u'zliksiz tálim processinde oqıwshi jaslar shaxsin rawajlandırıw hám barkamal insan qılıp tárbiyalaw tiykarǵı orınlardan birini iyeleydi. Mámleket tálim siyasatında oqıwshılardı milliy, ulıwmainsaniy qadiryatlarga tiykarlangan halda tárbiyalaw zárúrligine ayırıqsha itibar qaratılmaqta.

Solay eken, Latipova Xurshidaniń «Mektep oqıwshıların innovatsion jantasıwlar tiykarında ádep-ıkramlılıqqa tárbiyalaw» temasında jazğan magistrliq dissertatsiyası bu'ginnin' aktual máselerinin' biri esaplanadı.

Mámleket tálim siyasatında tárbiya processinde tariyxiy-pedagogikaliq miyrasqa mu'rájat qiliw, ayni ullı Shıǵıs oyshıllarınıń pedagogikaliq ideyalarinan paydalaniw ámeliyati keń qollaniladı. Shıǵıstıń orta ásir filosof, alim pedagoglarınıń insan, shaxs, onıń etikası, ádep tárbiyası, mánawiy ko'rinisi, tárbiyalaniwshıǵa estetik tásir ótkiziw, insannıń áhmiyetli ádep-ıkramlılıq páziyetleri, onıń rawajlaniwi hám kamal tabiwi, ádep-ıkramlılıq tárbiyanıń eń táásirshen usılları hám quralları haqqındaǵı ideyaları hám pikirleri usı ku'nge shekem óz aktuallıǵın joqatpaǵan. Sonı aytiw kerek, Shıǵıs oyshılları tálim-tárbiya barısında pikir juriter ekenler, barkamal insannıń rawajlanıwında ádep-ıkramlılıqqa tárbiya ayırıqsha orın tutıwin hár dayim aytip kelgen.

Izertlewdirin' ilimiy jan'aliq dárejesi tómendegishe keltiriledi: ulıwma orta tálim mektep oqıwshi shaxsqa baǵdarlangan innovatsion jandasiw tiykarında ádep-ıkramlılıqqa tárbiyalaw processini bir-birine jaqın pánler mazmunin modifikatsiyalaw arqalı rawajlandırılǵanlıǵı; ulıwma orta tálim mektepleri tálim-tárbiya processinde ádep-ıkramlılıq temalardagi sáwbet, leksiya teoriyalıq hám ámeliy texnologiyalastırılǵan hámde oqıwshılar innovatsion jandasiw tiykarında ádep-ıkramlılıqqa tárbiyalaw kreteriyaları rawajlandırılǵanlıǵı.

Magistrant Latipova Xurshidaniń «Mektep oqıwshıların innovatsion jantasıwlar tiykarında ádep-ıkramlılıqqa tárbiyalaw» temasında jazğan magistrliq dissertatsiyası puxta izshil tártipte ashıp berilgen. Jumis toliq juwmaqlangan, magistrliq dissertatsiya jumisin orınlawǵa qoyılǵan talaplarǵa juwap beredi, qorgawǵa boladı dep esaplayman.

QR XBXQTQA aymaqlı orayı
direktori orınbasarı p.i.k. doc.

I. Pirniyazov

A'jiniyaz atindag'i No'kis Ma'mleketlik pedagogikaliq instituti «Magistratura» bo'limi «Pedagogika teoriyasi ha'm tariyxi» qanigeligi II-kurs magistranti Latipova Xurshida Abdullaevnanin' «Mektep oqiwıların innovatsion jantasıwlar tiykarında ádep-ikramlılıqqa tárbiyalaw» temasında jazg'an magistrliq dissertatsiyasına

SIN

Erkin puqaraliq ja'miyetin rawajlandiriw processinde ruwhiy- a'dep-ikramlılıq ta'repten bekkem rawajlang'an ha'm demokratiyalıq rawajlang'an ma'mleketler da'rejesinde basekileslik kamil insandi ta'rbiyalaw, ta'lim ha'm ag'artiwshiliqti rawajlandiriw, ja'ha'n standartlarına juwap beretug'in jan'a awladti kamalg'a jetkiziw ma'mleket ta'lim siyasatinin' tiykarg'i waziypalarinan biri esaplanadi. Ja'miyetimizdin' bugini, ertesi ha'm keyini onin' ma'nawiy tiykari, insanlardin' aqıl - zakawati ha'm ag'artiwshilig'i menen belgilenedi. Jaslardi ta'lim-ta'rbiyasi – ma'mleket a'hmiyetine tiyisli birinshi da'rejeli ma'sele bolip, onin' sheshiliwi ushin u'lken isler a'melge asirilg'an.

Solay eken, Latipova Xurshidanin' «Mektep oqiwıların innovatsion jantasıwlar tiykarında ádep-ikramlılıqqa tárbiyalaw» temasında jazg'an magistrliq dissertatsiyasi bu'ginnin' aktual ma'selerinin' biri esaplanadi.

A'dep-ikramlılıq ta'rbiya a'hmiyetine ko're insan sanasinin' ja'miyet penen baylanislilig'i, ja'miyet aldında minnet ekenligi, o'z minez-qulqin ja'miyet rawajlanıw da'rejesine baylanislilig'in tu'siniwi, ja'miyet ta'repinen ta'n aling'an a'dep-ikramlılıq norma, ideal ha'mde talaplardi orinlawda juwapkershilikti seziwi, a'dep-ikramlılıq bilimlardin' isenimge aylaniwi ha'm bul isenimlerdin' sistemalilig'i, bekkem manawiy-a'dep-ikramlılıq sezim ha'm qa'siyetlerin qa'liplestiriw, oqiwshılar ta'repinen manawiy- a'dep-ikramlılıq minez-qulıq ja'miyet ag'zalarına bolg'an hu'rmet-itibardi ju'zege shig'ariwshi kreteriya ekenligin an'lap jetiwi, a'dep-ikramlılıq a'detlerinin' qa'liplesiwi ha'm basqalardan ibarat.

Dissertaciya jumisında izertlew din' a'meliy na'tiyjeleri to'mendegilerden ibarat dep ko'rsetip o'tedi: uliwma orta ta'lim mektepleri oqiwshılarnı a'dep-ikramlılıqqa ta'rbiyalaw dizimi rawajlandirilg'an; uliwma orta ta'lim mektep oqiwshıları shaxsin a'dep-ikramlılıqqa ta'rbiyalawdin' na'tiyjeli usıl ha'm quralları birlesken pedagogikaliq model jaratıl g'an; oqiwshılardi a'dep-ikramlılıqqa ta'rbiyalaw dizimin rawajlandiriw boyınsha o'z ishine na'tiyjeli sho'lkemlik-pedagogikaliq usıllar, usıl ha'm qurallardi qamtıp alg'an a'meliy usınıslar islep shig'ilg'anlig'i.

Magistrant Latipova Xurshidanin' «Mektep oqiwıların innovatsion jantasıwlar tiykarında ádep-ikramlılıqqa tárbiyalaw» temasında jazg'an magistrliq dissertatsiyasi puxta izshil ta'rtipte aship berilgen. Jumis toliq juwmaqlang'an, magistrliq dissertatsiya jumisin orinlawg'a qoyilg'an talaplarg'a juwap beredi, qorg'awg'a boladi dep esaplayman.

Sin beriwshi:

p.i.k.doc. R.Nurjanova

MAZMUNI

KIRISIW.....	3
--------------	---

I - Bap. OQIWSHILARDI A'DEP-IKRAMLI LIQQA TA'RBIYALAW- AKTUAL SOCIAL-PEDAGOGIKALIQ MASHQALA..... 7-25

1.1. O'qiwshilardi a'dep-ikramliliqqa ta'rbiyalawdin' teoriyalik –metodologiyalik tiykarlari.....	7
1.2. A'dep-ikramliliq ta'rbiya processinde oqiwshilar shaxsin kamal tabiwininin' teoriyalik –pedagogikaliq tiykarlari.....	13
1.3. A'dep-ikramliliq ta'rbiyasinin' zamanago'y sistemalarin rawajlantiriwda shet el ta'jriybeleri.....	17
Bap boyinsha juwmaqlar.....	24

II - Bap. O'QIWSHILARDI A'DEP-IKRAMLILIQQA TA'RBIYALAW SHAXSTI KAMALG'A KELTIRIWDIN'A'HMIYETLI FAKTORI SIPATINDA.....26-60

2.1. Uliwma orta ta'lim o'qiwshilarin a'dep-ikramliliqqa ta'rbiyalaw principi, faktorlari, sistemasi, shart-sharaiyatlari ha'm mazmun-ma'nisi.....	26
2.2. Oqiwshilardi innovatsion jantasiwlar tiykarinda a'dep-ikramliliqqa ta'rbiyalaw texnologiyasi, formalari ha'm metodikasi	41
2.3. O'qiwshilarda salamat isenimdi qa'liplestiriwdin' za'rurligi ha'm onin' pedagogikaliq-psixologiyalik a'hmiyeti.....	46
Bap boyinsha juwmaqlar.....	60

III. Bob. OQIWSHILARDI INNOVATSIYALIQ JANTASIWLAR TIYKARINDA A'DEP-IKRAMLILIQQA TA'RBIYALAW PROCESINING NA'TIYJELIGIN ASIRIWDA TA'JRIYBE-SINAW NA'TIYJELERI.....62-76

3.1. Oqiwshilardi innovatsiyalik jantasiwlar tiykarinda a'dep-ikramliliq processin sho'lkemlestiriw.....	62
3.2. Oqiwshilardi innovatsiyalik jantasiwlar tiykarindada a'dep-ikramliliq ta'rbiyasinin' na'tiyjeligin asiriw.....	65
Bap boyinsha juwmaqlar.....	75
JUWMAQLAW.....	77

PAYDALANILG'AN A'DEBIYATLAR DIZIMI.....	80
---	----

KIRISIW

Ja'ha'n ha'mja'miyeti o'z rawajlaniwinda postindustrial basqishina kirip keliwi social o'mirdin' derlikbarliq tarawlarinda shaxs do'retiwshiligi a'hmiyeti ha'mjetiskenligi sezilerli da'rejedejetilisiwinealip barmaqta, sebebi innovatsion texnologiyalar ha'mjan'a bunyadkar ideyalardin'joqari suwretler menen jaratiliwi ha'm ken'ko'lemdeengiziliwitek g'ana ha'r ta'replemejetik, do'retiwshilik izleniwge qadir, joqari intellektual ha'ma'debiy-estetik qa'siyetlergeiye insanlar ta'repinen a'melgeasiriliwi mu'mkin. Usi global waziypalardin' sheshiliwinde ha'r bir shaxstin'do'retiwshilikrawajlaniwi processiju'da' a'hmiyetli.

Ma'deniy-tariyxiy ha'msocial sharayatlardin'so'zsiz o'zgeriwi na'tiyjesindepu'tkil ja'ha'n pedagogikaliqproceslerdin'a'hmiyeti de o'zgermekte. Bulbolsa ha'zirgi zamanda bar ta'jriybelerge emes, ba'lki ko'birekjan'aliqlarg'a, innovacion jandasiwlarg'a tayaniw za'ru'rigin bildiredi. Ayniusiideyasocial-ma'deniy miyrastin'tiykarg'i buwini esaplang'an ta'lim dizimi iskerliginin' bas principlesaplanip, ta'lim processinin' maqsedine, onin' mazmunina, formasiha'm usillarina, pedagog ha'm ta'lim aliwshilardin' o'zarabaylanislarina, olardin'iskerligine o'z ta'sirini ko'rsetedi. Ta'lim processinin' du'zilisindedo'retiwshi shaxstin' rawajlaniwindatiykarg'i orin tutqan a'dep-ikramliliq-estetikaliqta'rbiya ma'selesi za'ru'r a'hmiyetgeiye esaplanadi.

O'zbekstanda ma'mleket ta'lim siyasatinin'tiykarg'i maqsedleri qatarinda u'zliksiz ta'lim processinde oqiwshi jaslar shaxsin rawajlandiriwha'm barkamal insan qilip tarbiyalawtiykarg'i orinlardan birini iyeleydi. Ma'mleket ta'lim siyasatinda oqiwshilardi milliy, uliwmainسانيy qadiryatlarg'a tiykarlang'an halda ta'rbiyalaw za'ru'rlineayriqshaitibar qaratilmaqta. Respublikamiz Prezidenti "G'arezsizlik jillarinda ma'mleketimizde ja'miyet o'mirinin'ruwhiy-ag'artiwshiliqtiykarlarini bekkemlew, milliy g'arezsizlikideyasinin'tiykarg'i tu'sinikha'mprinciplerin o'mirgeengiziw, xalqimiz, ayniqsa, jas awlad kewilindeWatanimiz taqdiri ha'm keleshegi ushin tiyislilikha'mjuwapkershilikseziminasiriw,jat ideyalarg'a qarsi ideyalogiyaliq immunitetti ku'sheytiriwgebag'darlang'an en jaydiriwdizimi rawajlandi" ha'm, usimenen bir qatarda usibo'limde "unamsizjag'daylardin'alidin aliwg'a

qaratilg'an enjaydiriw islerinin'ko'p jag'daylarda kutilgen na'tiyjeni bermey atirg'ani bul ma'selegeko'pitibardi talap etpekte"¹ dep ayriqsha aytilg'an.

Bunin' ushin oqiw da'stu'rlerine, oqiw-ta'rbiya texnologiyasina o'zgartiriv kiritiv za'ru'r, na'tiyjeli metodikanin' en'tuwri usillarin, ta'sirshen ta'rbiya qurallarinqorqpayizlew kerek;bo'lajaqqa'niygenin' shaxsina, oni kamal taptirivg'a ayriqshaitibar qaratiw za'ru'r.

O'zbekstan Respublikasi Prezidentinin' 2017 jil 7 fevraldag'i "O'zbekstan Respublikasini ja'nede rawajlandiriv boyinsha Ha'reketler strategiyasi haqqindag'i" PF-4947 –sanli parmani, 2017 jil 5 iyuldag'i «Jaslarg'a tiyislima'mleket siyasaki na'tiyjeliligin asiriwha'mO'zbekstan jaslar awqamiiskerligin qollap-quwatlawhaqqinda" g'i PF-5106-sanli Parmani, 2017 jil 20 apreldeg'i «Joqari ta'lim dizimin ja'nede rawajlandirivshara-tadbirleri haqqinda» g'i PQ-2909-sanli qarari, 2017 jil 27 iyuldag'i "Joqari mag'liwmatli qa'niygeler tayarlaw sipatin asiriwda ekonomikabo'limleri ha'm tarmaqlarinin'qatnasiwinja'nede ken'eytirivshara-tadbirleri haqqinda" g'i PQ-3151-sanli qarari, 2017 jil 28 iyuldag'i "Ruwhiy-ag'artiwshiliq isler na'tiyjeliligin asiriwha'mbo'limdi rawajlandirivdi jan'a basqishqa ko'teriwhaqqinda" PQ-3160 –sanli qarari ha'musi iskerlikke tiyisli basqa normaliq-huqiqiy hu'jjetlerde belgilengen waziypalardi a'melgeasiriwg'a usi dissertatsiya izertlewi turaqli da'rejede xizmet qiladi.

Mashqalanin'u'yrenilgenlik da'rejesi. O'zbekstan Respublikasi Prezidenti basshilig'inda islepshig'ilg'an O'zbekstan Respublikasini ja'nede rawajlandirivdin'Ha'reketler strategiyasi usi izertlew din' metodologiyaliq tiykarfnsho'lkemlestiredi.

Zamanago'y pedagogikaliqizertlewlerde (ma'mleketimiz pedagogika pa'nindedede, shet el pedagogika pa'nindedede) uliwma o'rta ta'lim dizimi oqiwshilarin innovatsion jandasiwtiykarinda a'dep-ikramliliq-estetikaliqta'rbiyalaw mashqalalari derliku'yrenilmegen ha'm toliq sheshimin tawmag'an.

Ma'mleketimiz pedagogikasinda filosoflar Maxmudov M., Shermuxamedov S.; psixologlar Davletshin M., Sunnatova R.; pedagog alimlar Abdumannapov A.,

¹«Ruwhiy-ag'artiwshiliq isler na'tiyjeliligin asiriwha'm bo'limdi rawajlandirivdi jan'a basqishqa ko'teriwhaqqinda" O'zbekstan Respublikasi Prezidenti Qarari/Xalq so'zi, 2017 jil 29 iyul', 149-sani.

Annamuratova S., Aleuov U., Bobomurodov E., Inomova M., Qurbonov Sh., Mardonov Sh., Mahkamov U., Musurmonova O., Mo'minov A., Nishonova S., Ortiqov N., Ochilov S., Saidov X., Safarov N., Seytxalilov E., Sulaymonov A., Xalilova Sh., Xoshimov K., Erkaev A., Yo'ldosheva R. ha'm basqalar o'z izertlewlerindeol ya'ki bul da'rejede a'dep-ikramliliq-estetikaliqta'rbiya ma'selelerine toqtalip o'tgenler.

Izertlew din' maqseti – uliwma orta ta'lim mekemeleri oqiwshilarina' dep-ikramliliqqa ta'rbiyalaw processin innovatsion jandasiwtiykarinda rawajlandiriw.

Izertlew din' waziypalari:

Uliwma orta ta'lim mekteplerinde oqiwshilardi a'dep-ikramliliqqa ta'rbiyalaw jag'dayinanalizini'yreniwtiykarinda oqiwshi shaxsin rawajlandiriw g'a bag'darlang'an innovatsion jandasiw di engiziw imkaniyatlarin aniq law;

Uliwma orta ta'lim mekteplerinde oqiwshilarda shaxsqa bag'darlang'an innovatsion jandasiwtiykarinda a'dep-ikramliliqqa ta'rbiyalaw din'teoriyalıq-a'meliy ta'repleri birlesken pedagogik modelini ishlab chiqish;

Uliwma orta ta'lim mekteplerinde oqitilatu g'in a'dep-ikramliliqti ta'rbiyalaw g'a tiyisli pa'nler mazmunin oqiwshilardin'a'dep-ikramliliqta'rbiyasi na'tiyjeliligın asiriw maqsedinderawajlandiriw din' didaktikalıq imkaniyatlarin aship beri w;

Oqiwshilar shaxsin innovatsion jandasiwtiykarinda rawajlandiriw processinde a'dep-ikramliliqqa ta'rbiyalaw kreteriyalarin aniq law ha'm de pedagogikalıq formaha'm qurallardi rawajlandiriw boyınsha a'meliy usinislari islepshig'iw;

Izertlew ob'ekti – uliwma orta ta'lim mekteplerinde ta'lim alıp atirg'an oqiwshilardi a'dep-ikramliliqqa ta'rbiyalaw processı.

Izertlew predmeti – uliwma orta ta'lim mekteplerinde ta'lim alıp atirg'an oqiwshilardi innovatsion jandasiwtiykarinda a'dep-ikramliliqqa ta'rbiyalaw din' mazmuni, formalari, metodlari ha'm qurallari.

Izertlew din' usillari. Izertlew dawamında baqlaw, sa'wbet, anketa to'ltiriw, salıstırmalı analiz, pedagogikalıq eksperiment ha'm matematikalıq statistika ha'm tiyisli analiz ilmiy-izertlew metodlarin anı paydalanildi.

Izertlewdin' ilmiy jan'alig'i to'mendegilerden ibarat:

uliwma orta ta'lim mektep oqiwshi shaxsqa bag'darlang'an innovatsion jandasiwtiykarinda a'dep-lkramliliqqata'rbiyalawprocessini bir-birine jaqinpa'nler mazmunin modifikatsiyalawarqali rawajlandirilg'an;

uliwma orta ta'lim mektepleri ta'lim-ta'rbiya processinde a'dep-lkramliliqtemalardag'i sa'wbet, leksiyateoriyaliquha'm a'meliy texnologiyalastirilg'an ha'mdeoqiwshilar innovatsion jandasiwtiykarinda a'dep-lkramliliqqata'rbiyalawkreteriyalari rawajlandirilg'an;

Izertlewdin' a'meliy na'tiyjeleri to'mendegilerden ibarat:

uliwma orta ta'lim mektepleri oqiwshilarina'dep-lkramliliqqata'rbiyalawdizimi rawajlandirilg'an;

uliwma orta ta'lim mektep oqiwshilari shaxsina'dep-lkramliliqqata'rbiyalawdin'na'tiyjeli usilha'mqurallari birlesken pedagogikaliq model jaratilg'an;

oqiwshilardi a'dep-lkramliliqqata'rbiyalawdizimin rawajlandiriw boyinsha o'z ishinena'tiyjeli sho'lkemlik-pedagogikaliq usillar, usilha'mqurallardi qamtipalg'an a'meliy usinislari islepshig'ilg'an.

Dissertatsiyanin'du'zilisi ha'mko'lemi. Dissertatsiya ju'misi 84 betten ibarat bolip:kirisiw, 3 bab, 8 bo'lim,juwmaq, paydalanilg'an a'debiyatlar diziminen ibarat.

I - Bap. OQIWSHILARDI ÁDEP-IKRAMLILIQQA TA'RBIYA LAW- AKTUAL SOCIAL-PEDAGOGIKALIQ MASHQALA

1.1. Oqiwshilardi a'dep-ikramliliqqa ta'rbiyalawdin' teoriyalik-metodologiyaliq tiykarlari

Erkin puqaraliq ja'miyetin rawajlandiriw processinderuwhiy- a'dep-ikramliliqta'repten bekkem rawajlang'an ha'm demokratiyalik rawajlang'an ma'mleketler da'rejesinde basekileslik kamil insandi ta'rbiyalaw, ta'lim ha'm ag'artiwshiliqti rawajlandiriw, ja'ha'n standartlarina juwap beretug'in jan'a awladti kamalg'a jetkiziwma'mleket ta'lim siyasatinin'tiykarg'iwaziypalarinan biri esaplanadi. Ja'miyetimizdin' bugini, ertesi ha'mkeyinionin'ma'nawiy tiykari, insannardin' aqil - zakawati ha'mag'artiwshilig'imenen belgilenedi. Jaslardi ta'lim-ta'rbiyasi – ma'mleket a'hmiyetinetiyisli birinshi da'rejeli ma'sele bolip, onin'sheshiliwi ushin u'lken isler a'melgeasirilg'an. O'zbekstan Respublikasinin' "Ta'lim haqqinda" nizami, Kadrlar tayarlaw milliy da'stu'ri ha'm basqa bir qatar hu'kimet qararlarinda ruwhiy-estetikaliqha'metikaliq ta'rbiya ma'selelerine ayriqshaitibär qaratilg'an bolip, ruwhiy-estetikaliqha'metikaliq ta'rbiya milliy ha'm uliwmainسانيy qadiryatlarg'a tiykarlaniwi, o'sip atirg'an jas awladtin' shaxsin rawajlandiriwha'm kamal taptiriw za'ru'rliqi aytiladi.

O'zbekstan Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoev jaslarimiz menen ko'birekso'ylesip, olardin'kewiline qulaq saliw,dardini biliw, mashqalalarin biliw ushin a'meliy ko'mek beriwimiz kerekligin aytip, "Bulwaziypalardi a'melgeasiriwda biz a'sirler dawaminda rawajlang'an milliy da'stu'rlerimizge, ata-babalarimizdin' bay ma'nawiy miyrasina tayanamiz. Jaslarimiz kewilindeWatang'a muhabat ha'm sadiqliqsezimin kamal taptiriw, olardin' salamat turmis ta'riziruwhinda ta'rbiyalawg'a qaratilg'an islerin ku'sheytiremiz.Bul baradag'i siyasatimiz jan'a qabil qiling'an "Jaslarg'a tiyislima'mleket siyasati haqqinda" g'i nizam tiykarinda qatan' dawam ettiriledi".

Sonin' menen, 2017 – 2021 jillarg'a mo'lsheirlengen O'zbekstan Respublikasin rawajlandiriwdin' besa'hmiyetlibag'darlari boyinsha ha'reketler strategiyasinda ta'lim ha'mpa'n bo'limin rawajlandiriwg'a ayriqsha a'hmiyet berilip, " fizikaliq ta'repten

salamat, ruwhiy ha'm intellektual rawajlang'an, erkinpikirleytug'in, qatan'o'mirlik ko'z qarasina iye. Watang'a sadiq jaslardi ta'rbiyalaw, demokratiyaliqureformalarditeren'lestiriwha'mpuqaraliq ja'miyetin rawajlandiriwolardin'social aktivligin asiriw" g'a qaratilg'an a'meliy isler bugin jaslarimizdi basqasha pikirlewge, o'zlerinin' intellektual ha'm ma'nawiy – estetikaliqda'rejesinja'nedebekkemlewdetiykarg'i tu'rtki boldi.

Jurtbasshimiz o'zinin' "Milliy rawajlaniwjolimizdi qatan'liqpenen dawam ettirip, jan'a basqishqa ko'teremiz" atli shig'armasinda "Dunyani tezlikpenen o'zgerip, turaqliliqha'm xaliqlardin'bekkem rawajlaniwina tosqinliq qilatug'in, tu'rli jan'aqorqitiwha'm qa'wipler payda bolip atirg'an bugingi ku'nde ma'nawiyat ha'mag'artiwshiliqqa, etikaliq ta'rbiya, jaslarimizdin' bilim aliw, kamalg'a jetiwgeumtiliwina itibar qaratiw ha'r qashang'idan daa'hmiyetli esaplanadi" degen pikirdi bildirip o'tedi.

Ha'zirgi uliwma o'rta ta'lim diziminde oqiwshi shaxsin ma'nawiy-estetikaliqha'm ma'nawiy-a'dep-ikramliliq ta'rbiyalawdin' roli ha'm a'hmiyeti artip barmaqta. Prezident Sh.Mirziyoev aytqaninday, "etikaliq ta'rbiya, jaslarimizdin' bilim aliw, kamalg'a jetiwgeumtiliwina itibar qaratiw ha'r qashang'idan daa'hmiyetli" ginaytip, onin' usillari, metodikasi rawajlandirmaqta, sabaqliqlar qayta ko'ripshig'ilmaqta ha'm kitapqa bolg'an itibar jaslar sanasina sin'dirilmekte. Jaslardi ma'nawiy-a'dep-ikramliliq, ma'nawiy-estetikaliq, a'dep-ikramliliq ta'rbiyalawda tup o'zgerisler ju'z bermekte, ta'rbiyanin'jaslar shaxsinin' barkamal rawajlaniwin ta'miyinlewshi tu'rli ta'repleri rawajlandirilmaqta. Sonday qilib, Sh.Mirziyoev ma'mleket ko'zqarasinan ha'zirgi ku'n jaslarin ma'nawiy, a'dep-ikramli kamal taptiriw za'ru'rligin metodologiyaliqtiykarlap berdi ha'mde ha'zirgi ku'n jaslari shaxsin rawajlandiriwha'm kamal taptiriw maqsedinde ta'rbiya mashqalasin teoriyalik ha'm a'meliy ta'repten sheshiwgetezlik menen kirisiwgeha'reket etedi. Usimenen birge ta'lim ta'rbiyani rawajlandiriwha'mjan'alawjollari, bag'dari ha'mfaktorlari, printsipleri, qurallari ha'm mazmunin (da'stu'riy, biraqjan'alang'an ha'm bayitilg'an) belgilep beredi. Prezident jaslardi ta'rbiyalawdiziminesho'lkemlik-unamli o'zgartiriwler kiritiw ta'repdaridir. Ha'm bul, birinshi nawbette xaliq ta'limi bo'limi qa'niygeleri –pedagog kadrlardi tayarlawg'a tiyislidir.

O'zbekstan Respublikasi Birinshi Prezidenti I.A.Karimov ha'm o'z shig'armalari ha'm leksiyalarida ma'mleketimizdin' tikleniwi ha'm ja'miyetimizdin' rawajlaniwi ha'zirgi zaman insaninin' ma'nawiy barkamallig'ina, jan'a, salamat awladqa baylanislig'inaytadi: "Salamat awlad- ma'mleketimiz keleshegi"ha'mde ja'miyet kelesheginde ma'nawiy ha'metikaliq ta'rbiyag'a za'ru'r a'hmiyet beredi: "Biran bir ja'miyet o'z keleshegin ma'nawiy da'rejeni, insanlar sanasinda ma'nawiyat ha'metikaliq qadiryatlardi rawajlandiriwha'mbekkemlewsiz oylayalmaydi" [25, 131]. I.Karimov jaslar ta'rbiyasina mu'nasebetti qayta ko'ripshig'iw kerek depesaplaydi ha'm- "Ma'nawiy joqari insanlarga'ana rawajlaniwdi ta'miynleydi" [27, 42]-dep esletedi.

Kadrlar tayarlaw milliy da'stu'rinde [7] jaslardi tayarlawg'a mu'nasip orin berilgen: metodologiyaliqkreteriyalar, maqsed ha'mwaziypalar aniq ko'rsetilgen, tiykarg'i ta'rtip-qag'iydalar ha'mbag'darlar belgilep berilgen, jasqa'niygeler ta'rbiyasinin'a'hmiyetineitibar qaratilg'an. Shaxsti kamal taptiriw maqsedindejas kadrlardi ma'nawiy-etikaliqha'm estetikaliq ta'rbiyalaw usillari ha'm sha'rtlerin rawajlandiriwxo'shametlenedi, sebebi bul ja'miyet ha'mma'mleket rawajlaniwinin' kepidir. Da'stu'rde sonin' menen, ta'rbiya processinde xalqimizdin' ma'deniy-tariyxiy miyrasina, uliwmainسانيy qadiryatlarga' mu'ra'jat qiliw, talaba jaslarda ayni milliy ha'muliwmainسانيy pa'ziyetlerdi ta'rbiyalaw za'ru'rline diqqat qaratiladi. Usisebepli ta'rbiyani oqiwshinin' shaxsina qaratiw, social o'mirgebeyimlestirilgen halda insanparwarliqpa'ziyetlerin sin'diriw za'ru'r. Da'stu'rde oqiw-ta'rbiya processinderawajlanatug'inha'm barkamal shaxstin' ajralmas bo'legi bolg'an tiykarg'ipa'ziyetler bayan etiledi, birinshi oring'a ma'nawiy-estetikaliqha'metikaliqpa'ziyetler qoyilg'an.

Bolajaq kadrlardi ma'mleket ta'lim siyasati talaplarina mas halda ta'rbiyalaw prezidentimiz Sh.Mirziyoevtin'shig'armalari ha'mleksiyalarinda, ta'lim tarawindag'i nizamhu'jjetlerindejas awladti ta'rbiyalaw barasinda belgilep berilgen pozitsiyalarga muwapiq etikaliq, estetikaliq ta'rbiyalaw usillari, sha'rt-sharayatlari ha'm pedagogikaliqtiykarlarin ilimiy ta'repten u'yreniwha'mtiykarlap beriw za'ru'rline ayriqsha aytiladi. Kadrlar tayarlaw da'stu'rinde ta'rbiyanin'ta'replerine ayriqsha itibar qaratilg'an, joqari texnologiyalar, innovatsion-pedagogikaliqjandasiwlardi qollag'an

halda etikaliqha'm estetikaliq ta'rbiyani rawajlandiriw za'ru'rliqi korsetiledi, sebebi ayniusilar bolajaqqa'niygeler, usimenen pedagog kadrlar shaxsinin' rawajlaniwi ha'm kamal tabiwin ta'miyinleydi. Da'stu'r ma'mleketimizdin' pedagogika pa'ni ko'rnekli wakillerin ta'rbiya mashqalalarinaktivko'rsetiwgeusinis etedi. Milliy da'stu'r ta'rbiya-pedagogika mashqalalarin sheshiwdin' metodologiyaliq usillarin belgilepberedi. Usi mu'nasebet menen talabalardi aweli ma'nawiy-etikaliq, estetikaliqha'm a'dep-lkramliliq ta'rbiyalawdin'social-pedagogikaliqha'm social roli ha'm a'hmiyeti ayriqsha aytiladi. Da'stu'r oqiwshilardin' shaxsina, shaxsnin' en'a'hmiyetlipa'ziyletleri ha'm qa'bilyetlerin rawajlandiriwg'au'lkenitibar beredi. Da'stu'r ba'rshe, ta'lim strukturalarinda ta'rbiya processin, onin' mazmuni, dizimi, texnologiyasi, formalari, usil ha'm usillarin rawajlandiriwdi ha'mjan'alarin izlep tabiwdi talap qiladi.

Ma'mleket ta'lim siyasatinda (O'zbekstan Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoevtin'shig'armalari ha'mleksiyalarinda, "Ta'lim haqqinda" g'i nizamda, Kadrlar tayarlaw milliy da'stu'rindeha'm ta'lim-ta'rbiya boyinsha basqa ma'mleket hu'jjetlerinde) oqiwshilardi milliy ha'm uliwmainسانيy ma'deniy-tariyxiy ha'ma'debiy qadiryatlarg'a tayang'an halda insannarwarliq printsipleri ha'm milliy tikleniwideyalari tiykarinda ma'nawiy-etikaliqha'm estetikaliq tarbiyalaw ma'selesineu'lken a'hmiyet beriler eken, bolajaqqa'niygenin' shaxsina na'tiyjelireketikaliqha'm estetikaliq ta'sir ko'rsetiw maqsedinde usi mashqalalardi kompleks sheshiw pedagogikaliqta'repten maqsedge muwapiq bolar edi.

Ma'mleket ta'lim siyasatinda ta'rbiya processinde tariyxiy-pedagogikaliq miyrasqa mu'ra'jat qiliw, ayniulli Shig'isoyshillarinin' pedagogikaliqideyalarinan paydalaniw a'meliyati ken'qollaniladi. Shig'istin' orta a'sir filosof, alim pedagoglarinin' insann, shaxs, onin'etikasi, a'dep ta'rbiyasi, ma'nawiy ko'rinisi, ta'rbiyalaniwshig'a estetik ta'sir o'tkiziw, insannin'a'hmiyetlia'dep-lkramliliqpa'ziyletleri, onin' rawajlaniwi ha'm kamal tabiwi, a'dep-lkramliliq ta'rbiyanin' en' ta'sirshen usillari ha'mqurallari haqqindag'i ideyalari ha'mpikirleri usi ku'nge shekem o'z aktuallig'in joqatpag'an. Soni aytiwkerek, Shig'isoyshillarita'lim-ta'rbiya barisinda pikir juriter ekenler, barkamal insannin'rawajlaniwinda a'dep-lkramliliqqa ta'rbiya ayriqsha orin tutiwin ha'r dayimaytip kelgenler.

Abu Ali ibn Sino, Xo'ja Ahmad Yassaviy, Abu Rayxon Beruniy, Al Nasr al Farobiy, Xisrov Dehlaviy, Alisher Nawayishig'armalarinda ² insanparwarliq, uliwmainسانيy qadiryatlar, a'dep-ta'rbiya, jaqsiliqha'm go'zzalliqsezimleri a'dep-ikramliliqha'm barkamal shaxsti ta'rbiyalawideyalari menen jazilg'an xalq apsanalari, ertekleri, eposlar ha'mha'diysler misalinda ullilanip kelgen. Izertlewtemasinan kelipshiqqan halda al Buxoriy, Farobiy ha'm Nawayinin'ideyalari ha'mpikirleri ayniqsa qimbatlidir.

Al Buxoriy ha'm Al Farobiy insan faktorin teren'u'yrengenler, onin'a'dep-ikramliliq ta'replerin, insan shaxsinin'a'dep -ikramliliq'ina bolg'an turaqli talaplar tiykarinda barkamalliqqa erisiwjollarin izertlegenler.

Tiykarinan, Al Buxoriy barkamal shaxstin'rawajlaniwinda za'ru'r a'hmiyetgeiye bolg'an joqaridako'rsetilgen pa'ziyetlergeitibar qaratiw; tiyisli jaqsiha'm go'zzal a'meller ja'rdeminde insandi etikaliq barkamalliqqa itermelw; u'git-nasiyatlar menenetikaliq go'zzalliqqa propagandalawsiyaqli ideyalardi ilgeri su'rgen.

Al Farobiy ta'rbiya usillari, olar ishinde misal keltiriw, gu'rrin', dodalaw, sawbet, oqiw, ko'rgizbeli misallar, nasiyat (ta'rbiyalaniwshinin'jasi ha'm shaxsiy qa'siyetlerin inabatqa alg'an halda); xaliq do'retiwshiliginen ken'paydalaniwdin' ta'lim-ta'rbiyaliq a'hmiyetin ayriqsha aytqan.

Alisher Nawayinin'³ pedagogikaliq miyrasinda shaxstin' rawjlaniwi ha'm kamil tabiwinin'a'hmiyetli faktori- insandi a'dep-ikramliliq ta'rbiyalaw, onin' ma'nawiy-a'dep-ikramliha'ma'dep-ikramliliqpa'ziyetleri ha'mqa'siyetlerin rawajlandiriwha'm kamal taptiriw za'ru'ryatina ayriqsha ulgi berilgen. Insan-ma'nawiyatli a'depli tiri jan bolip, onin'a'dep-ikramliliq'ihm estetikaliqqa'siyetleri ha'mpa'ziyetleri go'zzalliqqa ma'nawiy-emotsional umtiliwtiykarinda payda boladi depesaplag'an. a'dep-ikramliliqpa'ziyetler – ma'nawiy-estetikaliq, ruwhiy-emotsional ha'metikaliq a'meliy pa'ziyetler jiyindisidir; insan ne ushin jaratilg'an, onin'o'mir mazmuni ne; onin'ha'r dayim barkamalliqqa umtiliwi- a'dep-ikramliliqo'siwi (dana ustaz qolinda) sipatinda ko'riniwinaytqan. Nawayitek g'ana insannin'a'dep-ikramliliqpa'ziyetleri

² Traktatlar: Ibn Sino – "A'dep kitabi", "Ruhiy ku'sh haqqinda izertlewler"; Beruniy – "Majudiy a'dep-ikramliliq'i", "Ta'rbiya durdanalari"; Farobiy – "Danishpandlar qalasi"; Bobur – "Bobumama".

ha'mqa'siyetlerin bayan qiladi, ba'lki olardin'qa'liplesiwiha'm rawajlaniwin u'yrenedi, bulprocesti insanparwarliqqa bag'darlaydi ha'monin'joqari estetikaliqa'hmiyetin xo'shametleydi. Nawayinin'to'mendegi pikirleri metodologiyaliqta'repten u'lken a'hmiyetgeiye : go'zzalliqti seziniwdey estetikaliqqa'siyeta'dep-lkramliliqiskerlik uyg'inlig'i tiykarinda qa'liplesedi ha'm rawajlanadi; haqiqiy insanparwarliq insannin' ma'nawiy-estetikaliq go'zzallig'inda payda boladi ha'm rawajlanadi, ma'nawiy-estetikaliqsezimlersiz insanparwarliq o'z negizin jog'atadi; a'dep-lkramliliqpa'ziyletler – insanparwarliqpa'ziyletinintiykaridir; insannin' en'joqari go'zzallig'i - onin' ruwhiy, etikaliq-insanparwarliq-estetikaliq, ma'nawiy-emotsional go'zzallig'idir. Nawayia'dep-lkramliliqpa'ziyletlerdin' en'a'hmiyetlisi insanparwarliq depesaplaydi, onin'waziypasi insannin' ma'nawiy a'hmiyetin (ma'nawiy-sociala'hmiyeti na'zerde tutiladi) rawajlandiriwdir, yag'niy shaxsti kamal taptiriwda a'dep-lkramliliq ta'rbiya a'hmiyetli orin tutadi.

Soni aytiw kerek, a'dep-lkramliliq ta'rbiya, bultek g'ana bilim, ba'lki etika-estetika qag'iydalarina ko're go'zzal, insanparwar a'mellerdir. Ayni sonday a'dep-lkramliliq ta'rbiya social-islepshig'ariwrawajlaniwında shaxsti kamal taptiriwdin'a'hmiyetlifaktori esaplanadi.

Ma'selen, keleshekte oqitiwshi boliwg'a tayarlanip atirg'an talaba jaslardi pu'tkilleya'dep-lkramliliq ta'rbiyalaw – bula'dep-lkramliliqqa'siyetlerdi ha'm ayniqsa insanparwarliq-etikaliqpa'ziyletlerdi rawajlandiriwg'a xizmet qilatug'in ka'siplik-shaxsiy qa'siyetlerdi ta'rbiyalawdir. Bolajaq oqitiwshilardi to'liqa'dep-lkramliliqqa ta'rbiyalaw ushin tek g'ana ma'nawiy-estetikaliq, etikaliq, insanparwarliq-etikaliqtiykarlar, ba'lki joqari ma'nawiy, estetikaliq da'rejegeiye material – xaliq awzeki do'retiwshiligi, a'debiyat, qosiq, suwretlew o'neriha'm, a'llette, pedagogikaliq miyras, tariyxiy-ma'deniy estelikler, milliy-xo'jaliq da'stu'rlar za'ru'r.

Ko'terilgen mashqala ju'da'aktual, ayniqsa jas awladti a'dep-lkramliliqqa ta'rbiyalawg'a tayarliq ko'rip atirg'an bolajaq kadrlardi ta'rbiyalawprocessinde mashqalani u'yreniwge teoriyaliq za'ru'rlikha'm a'meliy mu'tajlik bar.

1.2. A'dep-lkramliliq ta'rbiyalaw processinde oqiwshilar shaxsin kamal tabiwininin' teoriyalıq –pedagogikalıq tiykarları.

Shaxsti kamal taptiriwfaktori bolg'an bolajaqqa'niygelerdi a'dep-lkramliliqqa ta'rbiyalawprocessinde shaxstin'a'hmiyeti, onin'qa'siyetleri, bolajaq oqitiwshinin' shaxsin, a'dep-lkramliliq ta'rbiya a'hmiyetin izertlew mazmunında anıqlapalıw; bolajaq oqitiwshilardi a'dep-lkramliliqqa ta'rbiyalawkreteriyaların islepshig'iw, talabalardi a'dep-lkramliliqqata'rbiyalaw mazmuninin'tiykarg'ita'replerin ha'm ta'rbiya processı du'zilmesin belgilepalıw za'ru'r.

Shaxs- bulsanaha'miskerliginin' individual qa'siyetlerine baylanisli bolg'an salıstırmalıturaqlıetika'ha'merkte, emotsional-psixologiyalıq, intellektual, social-ma'deniy pa'ziyetler dizimidir. Shaxs – aweli, tu'rli social mu'nasebet, social a'mellerde o'zin ko'rsetiwshi social sub'ektdir.

Shaxstin'tiykarg'ıqa'siyetleri to'mendegilerden ibarat: onin'socialbag'dari, dunyaqarasi ha'm dunyani an'lawmenen baylanisli socialabroyi; individual qa'siyetler – shaxsiy qizig'iwlari, is-ha'reketi, iskerliginin' sebebi ha'm mazmuni; maqsedini aldinnan biliw; biran na'rsege erisiwdegi jetiskenlik; shaxstin' emotsional o'miri, ma'nawiy ma'deniyati mazmuni ha'mqa'siyetlerin belgileytug'in o'z mu'ta'jliklerin (ma'nawiy) anıq biliw, mu'ta'jlikleri maqsedin ha'm mazmunin tu'siniw; ha'r dayimjan'a qizig'iwha'm mu'ta'jliklerdi ju'zege keltiriwha'molardi qanaatlandiriw. Sonı aytıw kerek, minezha'mjoqari nerviskerligine qarap shaxstin' xarakteristikasında ol ya'ki bulpa'ziyetler ha'm qabilyetlerdin'payda bolıw da'rejesi ha'm sipatin esapqa alıw za'ru'r.

Bolajaq oqitiwshi shaxsi – buljoqari ta'lim mekemesi pedagogikalıqbag'darlarında ta'limalip atirg'antalabasi bolip, onin' emotsional-psixologiyalıq, ma'deniy, etikalıq-erkteda'rejesin belgilewshi pa'ziyetlergeiye, o'z sanasi ha'miskerliginin' individual-kommunikativ qa'siyetleri menen ajralip turadi, oqiwshilar menen ta'lim-ta'rbiya isleri alıp bariw maqsedinde uliwmapedagogikalıqha'mturaqli-arnawli bilim ha'm ko'nlikpeler arttıradi; yag'niy bul – oqiwshilardi a'dep-ikramliliq ta'rbiyalawg'a arnalg'an pedagogikalıq, social-pedagogikalıqqarım-qatnasqa, pedagogikalıqiskerlikke tayarlıq ko'rip atirg'an bolajaq oqitiwshidir. Sonday qılıp, oqitiwshinin' shaxsi –

bulonin' pedagogikaliq ma'deniyati, barkamalliqqa umtiliwi; bunnan tisqari - o'zinin' ka'siplik-shaxsiy qadri ha'm pedagogikaliqbag'darda do'retiwshilik menen shug'illaniw za'ru'rliqin an'lawdir. Ken'social ma'nide oqitiwshi – "insanlardin' dunyaqarasi ha'miseniminrawajlandiriwshi, olarg'a o'mirde o'z ornin tabiwg'a ja'rdem beriwshi oyshil, ja'ma'a't arbabi. Bizdin'jag'dayda – oqiwshilarda a'dep-lkramliliq bilimler, dunyaqaras ha'misenimdi, yag'niya'dep-lkramliliqsanani rawajlandiriwshi shaxs. Ta'rbiya- "shaxsti rawajlandiriw'g'a bag'darlang'an ha'm oqiw- ta'rbiya mekemelerinde pedagoglar ta'repinen a'melgeasirilatus'in, arnawlisho'lkemlestirilgen ha'm basqarilatus'in insandi rawajlandiriwprocessi" [53, 72]. Etikani ta'rbiyalaw – "balalarda uliwmainisaniy, a'dep-ikramliliqprinciplerge sadiq boliw, socialetikakreteriyalari ha'm talaplarinan kelipshig'ip o'z is-ha'reketin o'zi belgiley aliwpa'ziyletin rawajlandiriw boyinsha aniq maqsedgebag'darlang'an proces" [53, 22]. Estetikaliq ta'rbiya – "a'debiy-estetikaliq sana, do'retiwshilikha'm barliqtag'i estetikaliq ha'diyselerdi ko're biliw, seziwha'm qadirlew qabilyetinrawajlandiriwshi, go'zzalliqnizamlarina muwapiq aktivdo'retiwshilikha'mjaratiwshanliqqa bag'darlawshi ta'rbiyanin'quram bo'limi" [53, 25].

"A'dep-lkramli ta'rbiya" tu'siniginin'jeke, turaqli ta'riypi joq, biraq, izertlewtemasinan kelipshiqqan halda oni to'mendegishe ta'riypleymiz: o'zinin'a'dep-lkramliliq rawajlaniwina, kamal tabiwina sanali rawishte ka'siplik-shaxsiy, emotsional-unamli mu'nasebet; pedagogikaliqiskerlikte za'ru'r bolatus'in etikaliq-estetikaliqbilim, tu'sinikha'mpikirler payda etiw; o'zindea'dep-lkramliliqpa'ziylet, qa'siyet, sezimha'm qabilyetler rawajlandiriw; pedagogikani u'yreniwha'm biliw – a'dep-lkramliliq ta'rbiyanin'teoriyalig-pedagogikaliq- ha'm a'meliy tiykarlarin biliw, usi bilimlerden paydalaniwg'a do'retiwshilik menen jandasqan halda barkamal shaxsti rawajlandiriw; shaxsiy omirha'm ka'sipiskerligindea'dep-lkramliliqbarkamalliqqa umtiliw; usimenen birge o'zinin' professional-shaxsiy rawajlaniwin ko're biliwha'm tu'siniw demekdir. Bunnan tisqari, bir-birine jaqin bolg'an pa'nlerdi u'yrenip atirg'anda ma'nawiy qadiryatlardi ullilaytug'inha'm estetikaliq a'hmiyetgeiye materiallardan paydalaniwa'hmiyetli esaplanadi.Ma'selen, A'depnama" pa'ninde xalqpedagogikasi (ayniqsa, folklor), tariyxiy-pedagogikaliq (Shig'isoyshtillarinin'a'dep-lkramliliqideyalari, ma'slahatlari) materiallardan; usi mashqala boyinsha

metodologiyaliq-kontseptual materiallardan; ha'zirgi zaman oqitiwshisi shaxsin, onin'etikaliq -estetikaliqko'rinishinrawajlandiriwda teoriyaliq-za'ru'r, tu'sinik-kategorial ha'mkreteriyalardi belgilewshi materialdan ken'paydalaniw za'ru'r.

Shaxsti kamal taptiriw maqsedinde bolajaq oqitiwshilardi a'dep-lkramliliqta'rbiyalawda to'mendegi tiykarg'ikreteriyalarg'a tayaniladi: mu'nasebet-tu'siniw-sebep; bilim; qabilyet; mu'ta'jlikler.

Uliwmapedagogikaliqpa'nlerdi u'yreniwprocessinde bolajaq oqitiwshilardi etikaliq -estetikaliqta'rbiyalawkreteriyalari islepshig'ilg'an¹.

I. Kreteriyalar

1. A'dep-lkramliliqta'rbiyag'a mu'nasebet. A'dep-lkramliliqta'rbiyag'a bolg'an mu'ta'jlik sebebi,motivatsiyasi.

2. A'dep-lkramliliqbarkamalliqqa emotsional-unamli tayarliq, qalewha'm qizig'iw.

II. Bilim, tu'sinikha'mpikirler.

2. To'mendegi maqsedlerde shaxs a'dep-lkramliliqkamal tabiwinin' roli ha'm a'hmiyetin tu'siniwi ha'm an'lawi:

a) na'tiyjelika'siplik-pedagogikaliqiskerlik ushin

b) shaxstin' kamal tabiwinda.

2. A'dep-lkramliliqrawajlaniwha'm kamal tabiw maqsedindeto'mendegilerdi biliw:

a) a'dep-lkramliliqtu'siniklerdi (o'z termini boyinsha)

b) a'dep-lkramliliqta'rbiya kreteriyalarin (oqitiwshilar ushin)

3. Shaxsti teren'u'yreniw, shaxsti kamal taptiriwda a'dep-lkramliliqrawajlaniwdin' roli ha'm a'hmiyetin an'lapalg'anlig'i.

4. A'dep-lkramliliqta'rbiyanin' pedagogikaliqtiykarlarin (dizimleri, mazmuni, texnologiyasi, sha'rt-sharayatlari,formalari, qurallari, usillari) jaqsi biliw.

5. Mu'nasebet, sonday-aq pedagogikaliq mu'nasebet tiykarlari, onin'a'dep-lkramliliqnormalari, qag'iydalari, texnikasi, etika ha'm estetikasi barisinda aniq tu'sinikha'mpikirlergeiye boliwi.

III. Qabilyetler

1. A'dep-lkramliliqta'rbiyada to'mendegilerden do'retiwshilik menenpaydalaniw:

- a) a'dep-lkramliliq materialdan;
- b) usillar, qurallardan, sonday-aqda'stu'riy emes, original, innovatsion usillar, qurallardan.
- 2. A'dep-lkramliliqqa'ziyetler, qa'siyetler ha'm qabilyetler arttiriw.
- 3. A'dep-lkramliliqha'm pedagogikaliq mu'nasebet qabilyetleri.
- 4. To'mendegi iskerliktea'dep-lkramliliqjetiklikti payda qiliw:
 - a) intellektual-do'retiwshilik;
 - b) bolajaq ta'rbiya-pedagogikaliqiskerlikte (a'meliy shinig'iwlarda)
 - v) social-kommunikativ iskerlikte.

IV. Mu'ta'jlikler:

1.A'dep-lkramliliq, sonday-aq pedagogikaliqta'repten o'zin-o'zi o'stiriw, o'zinin'a'dep-lkramliliqko'rinsine, shaxsina baha beriw.

O'zin o'zi ta'rbiyalaw, rawajlandiriw-barkamalliqqa umtiliw, da'rejesin toliq iske saliw, bolajaq oqitiwshinin'a'dep-lkramliliqda'rejesinen toliq paydalaniwprocesleri aktivlestirilse g'ana bayan etilgen kreteriyalarg'a muwapiq bolajaq oqitiwshilardi etikaliq -estetikaliqta'rbiyalawjaqsi ha'mna'tiyjeli boladi. Buljerde oqitiwshi o'zin o'zi ta'rbiyalaw kontseptsiyasina iye boliwi, shaxsti kamal taptiriw, ka'siplikiskerligindejetiskenlikke erisiwjoqari pedagogikaliqjetiskenlikke erisiwha'malinatug'in na'tiyjeni ko're biliwi za'ru'r.

1.3.A'dep-lkramliliq ta'rbiyanin' zamanago'y sistemalarin rawajlantiriwda shet el ta'jriybeleri.

Zamanago'yravjlaniwdin' postindustrial basqisho'tiwi ja'miyet o'mirinin' barshetarawlarinda do'retiwshi shaxstin'abroyiha'm rolin keskin asirdi. Bunin' sebebi sonda, XX ha'm XXI a'sirlerdegi zamanago'y texnika ha'm texnologiyalardi na'tiyjeli o'zlestiriwgetekjaratiwshan, mashqalag'a do'retiwshilik penenjandasa biletug'in shaxs qadirdir. Basqasha qilip aytqanda, millettin'do'retiwshilik da'rejesionin'wakili bolg'an ha'r bir shaxstin'do'retiwshilikrawajlang'anlig'inan kelipshiqqan halda belgilenedi.

Solsiyaqli global ma'selelergesheshim tabiw ushin ta'limdi ma'mleket jetiskenliklerinen shaxs jetiskenlikleri ta'repine bag'darlaw maqsedge muwapiq.

Usimenen birge, ma'deniy-tariyxiy ha'msocial sharayatlardin' o'zgeriwi na'tiyjesinde pedagogikaliproceslerdin'a'hmiyeti da o'zgermekte. Bulbolsa ha'zirgi zamanda bar ta'jriybelerge emes, ba'lki ko'brekjan'aliqlarg'a, innovatsion jandasiwlarg'a tayaniw za'ru'rliginko'rsetedi. Ayniusiideyasocial-ma'deniy miyrastin'tiykarg'i buwini esaplang'an ta'lim dizimi iskerliginin' basprincipi esaplanip, ta'lim processinin' maqsedine, onin' mazmunina, formasiha'm usillarina, pedagog ha'm ta'lim aliwshilardin' o'zarabaylanislarina, olardin'xizmetine o'z ta'sirin ko'rsetedi. Ta'lim processinin'du'zilisindedo'retiwshi shaxstin'rawajlaniwinda tiykarg'i orin tutqan estetikaliq ta'rbiyama'selesiz za'ru'r a'hmiyetgeiye.

Batis ma'mleketlerinde izleniwshiler juwmaqlarindag'i na'tiyjeler estetikaliq ta'rbiya teoriyasi ha'm a'meliyati menen salistiriliwi sebepli za'ru'r a'hmiyetgeiye. AQShtag'i estetikaliq ta'rbiyanin' filosofiyaliqtiykarlari social-ma'deniy o'mirdin'tiykarinsho'lkemlestiretug'in filosofiyaliq kontsentsiyalar menen uzliksiz baylanisli (ma'selen, Dj.D'yunin' pragmatizm ta'liymati) . AQSh joqari ta'lim diziminin' o'zineta'nta'replerinen biri, pa'n da'stu'rlerdin'ha'r qiyililig'iha'm olardin' bir ulgigetiykarlanbag'anlig'i.

AQShda estetikaliq ta'rbiyanin'filosofiyaliq kontseptsiyalari pa'n ha'm texnikanin' u'stinligi menen ta'riyplenedi. Bul u'stinlik, na'tiyjede texnokratiya ha'm xaliq bir qiyliq, o'zliktin'jog'atiliwi siyaqli unamsizaqibetlergealip keliwi mu'mkin. Amerika ag'artiwshiliq wakilleri do'retiwshilik apatshiliqtan qutqaradi depesaplaydi. Usi sebepli amerika pedagogikalig'a'debiyatlarinda do'retiwshiliktin' insan o'mirinde tutqan u'lken a'hmiyeti haqqinda so'z juritiledi, ha'r bir oqiwshi, talanti boliwi ya'ki bolmaslig'inan qat'iy na'zer, do'retiwshilik penen shug'illaniwi lazimlig'i aytiladi. AQShta estetikaliq ta'rbiyanin'tiykarg'i qurali do'retiwshiliktarawi shinig'iwlari esaplanadi. Bunda a'debiy shig'armadan ta'lim aliwshinin'a'debiy keshirmeleri u'stindir. O'mirlik baqlawlar a'meliy a'debiy ta'jriybemenen qo'silsag'ana estetikaliq a'hmiyet ka'sip qila baslaydi.

Usig'an muwapiq, AQSh teoriyashilarinin' pikirine ko're, shaxs ha'mortalig' ortasindag'i emotsional ten' salmaqliq o'rnatiliwi estetikaliq ta'rbiyanin'tiykarg'i

maqsadlerinen biridir. Emotsional ten' salmaqliqideyasi Viktor Louerfel'dtin' "do'retiwshilikja'rdeminde terapiya" kontseptsiyasinda o'z ta'riypin tapqan. Bul kontseptsiyada balalar ta'repinen o'z pikirlerin so'z ja'rdemindeta'riypqila almasliqlari, o'zine bolg'an isenimdiyoq etiliwi sebebleri jaritilg'an. Do'retiwshilikja'rdemindegi terapiyada Z.Freydtin' estetikaliq ta'rbiya teoriyasinan ha'm bixevioristik psixologiya tarawinan kirip kelgen so'zler menen bayitilg'an bolip, bular qatarinda o'z pikirinta'riyplew (self-expression), o'zin ko'rsete biliw (self-realisation), o'zine bolg'an isenim (self-confidence), o'zine baha beriw (self-evaluation) siyaqliterminlerdiushratiw mu'mkin. Bunday terminlerdi amerika teoriyasinda «personal adjustment», yag'niy "shaxs ha'm ortalik uyg'inlig'i" birlestiriwshi terminimenen ataydi.

Frantsiya ha'm Angliya ta'lim teoriyashilari AQSh ta'lim dizimin o'zlerinin' ma'mleketleri ushin keleshek ulgisi dep bilediler. AQShdan pariqli, bul eki ma'mleket, ayniqsa Frantsiya, estetikaliq ta'rbiyag'a qarag'anda rasmiy ma'mleket siyasati qaraslarinin'tuwri keliwimenen ajralip turadi. Oqitiwshilardi shetinenda'stu'riydo'retiwshilik ta'limi dizimlerinen miyras bolip qalg'an qag'iydalar menen tanisiwg'a undaytug'in jeke ma'mleket da'stu'rleri (Frantsiya) ha'mma'mleket egzaminleri dizimi (Angliya) bar. Batis pedagoglari a'debiyprocestin'teoriyaliqanalizi ha'm oqitiw a'meliyatindag'i intuitivlikti jen'iwge urinadi. Ayni usi waqittin' o'zinde, estetikaliq ta'rbiya teoriyashi ha'm a'meliyatshilarinin' bir mashqalag'a bolg'an qaraslari tuwri kelmewi ka'sip etip g'ana qalmay, amerika, frantsuz ha'm ingliz kontseptsiyalari ortasinda uliwmauqsasliqlardi ushratiw qiyin.

• AQSh, Angliya ha'm Frantsiyada a'debiy ta'rbiya boyinsha qa'niygelar ortasinda qarim-qatnas qatar ka'siplik jurnallar, sonday-aq, ma'mleket ha'mpu'tkil ja'ha'ndegi pedagogikaliqtoparlar arqali a'melgeasiriladi. Ma'selen, AQShda a'debiy ta'rbiya milliy assotsiatsiyasi, Angliyada bolsa "Do'retiwshilikqurali ja'rdeminde ta'rbiyalaw qiralliq ja'miyeti" bar. Bul siyaqli ja'miyetler Frantsiya, Italiya, Germaniya ha'm basqa ma'mleketlerdedeiskerlikjuritpekte. AQSh, Angliya ha'm Frantsiyada estetikaliq ta'rbiya mashqalalarina arnalang'an arnawlijilliqlik jurnallar, ko'p a'detli kitaplar baspadan shig'arilmaqta. Shet el pedagogikasi ha'm estetikasinin' zamanago'ybag'darlari filosofiyabag'darlari menen tuwri keliwidir. A'dep-lkramliliqlik

ta'rbiya boyinsha ko'plegen izleniwlerde zamanago'y filosofiyanin' freydzizm, pragmatizm, neotomizm ha'm ekzistentsializm siyaqlibag'darlarinin' ta'siri bolg'anlig'i sebepli bul izleniwler tek g'anateoriyalik, ba'lk i a'meliy ta'repten da a'hmiyetgeiye.

Batis ma'mleketleri ta'lim diziminde estetikaliq ta'rbiyanin'aktiv ta'rbiyalik usullarina ayriqsha ulgi beredi. Bulbag'dar ta'repdarlari ta'rbiya processindetiykarg'isi bilim beriw emes, ta'limnin'jetiskenligini belgilewshi uliwma rawajlaniwg'a itibar qaratiw lazim depesaplaydi. Talabalardin' ruwhiyatina ta'sir o'tkiziwolardin' aqlina ta'sir o'tkiziwsiyaqlia'hmiyetlidir.

Zamanago'y estetikaliq ta'rbiya diziminde bar imkaniyatlardan paydalang'an halda, ta'lim beriwshi ha'm ta'lim aliwshilardin'liderligixo'shametlenedi. Ma'jbu'riy da'stu'rler, talabalar o'zlestiriwin bahalaw, egzaminlar go'nergen depesaplap, balanin' rawajlaniwindag'i dizimlilikni ta'miynlewshi "ku'ndelik" usili, soraw anketalari, aydinlastiriwshi qizig'iwlari siyaqli usullarg'a abzallik bildirilmekte. Oqiwha'm rawajlaniw, ratsionalliqha'm sezgirlik jaslarda tiykarg'i oqitilatug'in pa'nler ha'm bilimlerde o'zlestiriwde, olardin' individual do'retiwshilik imkaniyatlarin rawajlandiriwda a'hmiyetli orin tutadi.

Fransiyada "estetikalik ta'rbiya" tu'siniginin' ma'nisi salistirmali tarayg'an bolip, ha'zirdeola'debiy ta'limnin'tiykarg'ibo'limi dep tu'siniledi. Fransiyada estetikaliq ta'rbiyanin' filosofiyalitiykarlari haqqinda so'z juritip, pu'tkil fransuz milletin a'debiy ya'ki jaqsi talg'amg'aumtiliwin umitpasliq lazim. Bultalg'am barshea'debiy so'z ustalarinin'shig'armalarinda, milliy kiyim-baslarda ha'm basqa elementlerde o'z ta'riypin tabadi. Bultalg'ampu'tkil dunya ta'repinen Fransiya ma'deniyatinin' ajralmas bo'fimi dep ta'n alinip, oni fransuz xalqinin'a'debiyrawajlaniwiprocessinde saqlawha'm rawajlandiriw lazim depesaplanadi, ha'tte ma'mleket milliy tili onin'do'retiwshiligi da'rejesindeta'riyp qilinadi.

Fransiya ta'lim diziminde estetikaliq ta'rbiyag'a u'lken a'hmiyet qaratiladi ha'mol milliy rawajlaniwiprocessindea'hmiyetli rol oynaydi. Usi sebepli da estetikaliq ta'rbiya ma'selesi tek g'ana talantli talabalar toparina emes, ba'lk i barshesine tiyislidir.

Soni aytiw kerek, Fransiyada shaxsinin' rawajlaniwinda estetikaliq ta'rbiya qanshelika'hmiyetli bolsa, suwretlew o'neride sonday a'hmiyetgeiye. Buljerde XIX a'sir aqirlarinda barshe ta'lim mekemeleri da'stu'rlerine muzika, yag'niyqosiq

aytiw sanati pa'ni kiritilgen. Muzika ta'limi processindedesuwretlew o'nerisabaqlarindag'i siyaqlida'stu'rlik ha'mturaqliliqgu'zetiledi. Muzika boyinsha da'slepki da'stu'rler 1887 jilda jaratilg'an, 1905 jilda olar ag'artiwshiliqwazirliginin'arnawliparmani menen tastiylang'an, 1938 jilg'a kelipbolsa bul da'stu'rlerge qosimsha ko'rsetpeler kiritilgen. Balalar baqshalarinda qosiq aytiw sanati boyinsha shinig'iwlar ha'reketli oyinlar ha'm ritmik ha'reketler menen uzliksiz baylanisli. Usi baqshalardag'i bayramlarda muzikatiykarg'i orindi iyelegen. Bunnan tisqari muzika tin'lawg'a da ayriqsha itibar qaratilg'an. Muzika boyinsha shinig'iwlardin'tiykarg'i maqsedi — balalarda esitiwha'mdawisti rawajlandiriw. Bulshinig'iwlardag'i tiykarg'i waziypa ha'm tapsirmalar qatarina tek g'anaqosiqlardi yadlaw, ba'lki ha'r qiyliko'rinishindegi shinig'iwlar, diktantlar da kiredi. Birgelikteqosiq aytiw basqishpa-basqish kishi toparlarga bo'linip ayriqsha qosiq aytiwg'a u'yreniwmenen almastiriladi, muzikapa'ni dawaminda notalardi oqiwdi u'yreniwleri tiykarg'i talaplardan biridir.

Zamanago'y fransuz sanati, onin' metodologiyaliqtiykarlari balalardin'jan'a mekteplerde estetikaliq ta'rbiyalaniwina unamli ta'sir ko'rsetedi. Izleniwshilerdin' estetikaliq ta'rbiyanin' ilimiy tiykarlari zamanago'y psixologiya, filosofiyaha'm estetikag'a, Bergson, Nitsshe, Freydtin' ta'liymatlarina tiykarlaniwi kerek depaytiwi biykarg'a emes. A'debiy ta'rbiyanin'jan'adizimi tiykarshilarinin'pikirine ko're, jaslardin'a'debiy ko'nlikpelerinin'rawajlaniwinda olardin'do'retiwshilik izleniwshenligi ha'mdeliderligixo'shametleniwi lazim.

Fransiya pedagoglarinin'tiykarg'iitibari jaslardin'a'debiy-do'retiwshilik rawajlaniwina qaratilg'an.

Sunday qilib, Batis ta'lim mekemelerindegia'dep-lkramliliq ta'rbiyanin' filosofiyaliqtiykarlari analizinan kelipshiqqan halda, olardag'i qatar qiziqli ha'munamli ta'replerdi aytiw mu'mkin. Unamliha'mna'tiyjeli teoriyalar qatarinda Djon Gilfordtin' "do'retiwshilik" («creativity») teoriyasi, Charlz Pirs ha'm Djon D'yuinin' (AQSh) do'retiwshilikja'rdeminde mashqalalarg'a sipatli sheshim tabiwteoriyasi, Gerbert Ridtin'do'retiwshilikja'rdemindeta'rbiyalawteoriyasi, Alfred Norton Uaytxedtin' (Angliya) do'retiwshiliktin'social roli teoriyasi, Jaak Maritennin' (Frantsiya) do'retiwshilikja'rdemindediniy ta'rbiyalawteoriyasini aytip o'tiw mu'mkin.

Usi menen birge, aytiw kerek, Batis ta'lim dizimindeetikaliq- estetikaliq ta'rbiya uliwma ta'limdedo'retiwshiliktin'ornin aniqlawg'a, tar qa'niygelesiwinen'ip o'tiwge, do'retiwshilikti oqitiwusilinrawajlandiriwg'a, shaxs rawajlaniwindag'i do'retiwshilikfaktorlarin a'hmiyetin aniqlawg'a bag'darlang'an.

Yaponiyada estetikaliq ta'lim ma'selesini shaxs rawajlaniwindag'i tiykarg'ifaktorlardan biri esaplanadi. Yapon pedagoglarinin'pikiriye ko're, estetikaliq qabilyet bul insan ta'repinen o'z individuallig'in ko'rsete biliwidir. Biraq, bul ma'mlekettejaslar a'dep-ikramliliq ta'rbiyasi processini sho'lkemlestiriliwin yapon milliy o'zineta'nligin tu'sinbey turip an'lawqiyin. Aynisi ta'rbiyag'a qarag'anda o'zineta'n "salistiriwteoriyasi" esaplanadi.

A'dep-ikramliliqha'm estetikaliqta'replerdin' sinkretik xaraktergeiye bolg'an, dunyani an'lawda a'hmiyetliesaplang'an norma, ideyaha'mqiyal uyg'inlig'inan ayriqsha ajratiliwi Yaponiyag'a ta'n emes. Bunnan tisqari, soni aytiwkerek, estetikaliqfaktor usi uyg'inliqtin' mazmunliqha'm strukturaliq ta'repi esaplanadi. Ma'lim ma'nide, bul uyg'inliq estetikaliq mashqalalardin'analizinquramalastiradi, sebebi olardi dunyaqarasdan jasalma ta'rizde ajratiw mu'mkin emes. Sonin' ushin, estetikaliq ta'rbiya etikalinqizamlqlar ag'iminda u'yreniledi (o'zindegi jawizliqti jen'iw, qariz tu'sinigin an'law).

Yaponiya ag'artiwshiliqwazirligi qollanbalarinda barkamal awladti kamalg'a jetkiziwde pedagog ta'repinen a'mel qiliniwi lazim bolg'an bes etikalik-pedagogikalik qag'iydalar o'z ta'riypin tapqan:

1. A'dep-ikramliliq ta'rbiya tiykari – normalardin' bir ta'repleme sin'diriliwi emes, ba'lki o'mir ta'rizi esaplanadi. Pedagog talabalar menen ku'ndelik qarim-qatnas qiliwprocessinna'tiyjeli basqariwi onin' shaxsiy ulgi ko'rsetiwi arqali a'melgeasiriladi.

2. A'dep-ikramliliq ta'rbiya ma'lim ko'nlikpelerdi rawajlandiriwg'a bag'darlang'an (o'z minez-xulqini, pikir ha'msezimlerini basqariw; olardin'aqibetleri ushin juwap beriwge tayar boliwi, erkin qarar qabil qiliw, ha'reket qiliwuqiplilig'i).

3. Jaslarg'a basqalardin'qalewlerin hu'rmet qiliw, onin' ja'miyet ha'm a'tiraptag'ilarg'a baylanislig'in an'lawdi u'yretiw lazim.

4. A'dep-ikramliliq ta'rbiyanin'tiykarg'iformasi – toparliqiskerlikti sho'lkemlestiriwesaplanadi; onin'na'tiyjeliligi kreteriyasi – barshe talabalardin'ju'mista

qatnasiwdin' qatilyig'i, ha'mmesi o'zinin' rolin aniq an'lawi lazimlig'i menen belgilenedi.

5. Talabalardi topar mashqalasin o'z shaxsiy mashqalasi dep qabil qiliwg'a u'yretiw, toparha'm ja'miyet normaha'mnizamlarin, olarg'a a'mel qiliw lazimlig'in olardin'sanasina sin'diriw.

A'dep-ikramliliq ta'rbiya da'stu'rinin'tiykarg'itemalarin sha'rtli rawishte 3 toparg'a ajratiw mu'mkin. Birinshi topardag'i temalar "minnetdarliq burshi" tu'sinigi menen baylanisli. Bultemalar oqiwshilar ha'm talabalar ta'repinen o'z ta'lim mekemesine tiyisliliqsezimin tu'siniwlerin maqsed qilipaladi.

Uliwmaalg'anda, Yaponiyada insan o'zin topardin' (shan'araq, ja'ma'a't, firma) bir bo'limi depsezedi. Ol usitoparpikirlerine a'mel qiliwg'a a'detlengen ha'mtopardag'i abroyinan, orninan kelipshiqqan halda, o'zini tutiwi lazim. Ol o'z ustazi, baslig'inan tapatasinan minnetdar bolg'ani siyaqli minnetdar boliwi, boysiniwg'a tayar boliwi kerek. Ayni sonda "shan'araqliq" payda boladi. Bulbolsa ma'mlekettin' ja'ma'a't ha'm siyasiy o'mirinde o'z ta'riypin tabadi.

Ekinshi topartemalari aktiv insandi ta'rbiyalawg'a bag'darlang'an. Talabada jaslig'inan xizmetkeqizig'iwshiliq qiyinshiliqlardi jen'iwge tayarliqha'm miynet qiliwsheberligi rawajlanadi ha'm bul miynet "uliwmaulliju'misqa" qosqan ules dep ta'riyplenedi. Talabalardin'pu'tkiliskerligi dawaminda aktivlik, qizig'iwshanliq, do'retiwshilik penen jandasiwxo'shametlenedi.

Ushinshi topardag'i temalardi ja'miyet a'dep-ikramliliqnormalarin shaxsiy za'ru'rlik dep qabil qiliw ma'sesei birlestiredi. Buljerde insanlardin' o'zara mu'nasebetlerindegi qatiy reglament a'mel qiladi, onda qaysi jag'dayda qay ta'rizde ha'reket qiliw lazimlig'i dodalanadi. Onin'tiykarg'i kategoriyasi – "ataq-abroyburshi", adamdi o'z shaxsiy jetiskenliklerine, qizig'iwshiliqlarina, paydasina, qalewine qarsi bariwi, adalatqa ob'ektiv jandasiw za'ru'rligidir. "Ataq-abroy burshinin" tiykarg'i mazmunin to'mendegi so'z dizbeklerta'riypleydi: "u'rp- a'detler soni talap qiladi", "qag'iydalardan shetgeshiqsan'adamlar seni qaralaydilar ha'mju'z o'girediler".

Yaponsha a'dep-ikramliliq qag'iydalarina ko're, "minnetdarliq burshi" ha'm "ataq-abroyburshin" a'melgeasiriw insannan o'z jetiskenliklerinenbas keshiwdi talap qiladi.

“Jen” (insanparwarlik, insaniylik) principi insanlar arasindagi o'zarabaylanislardini tiykar etib olinadi. Ma'selen, yaponiyaliklarning minez-xulqidan, zamanaga'ylik qag'iydalaridan qat'i nazar, ol o'z ata-anasina bo'siniwshi bolivi lazim, “minnetdarlik burshi” da ayni sonda payda boladi.

Yaponlarda jasliqtan kelispewshiliksiz o'zara mu'nasebet ko'nlikpeleri rawajlandiriladi.

Yaponiyaliklarning oylawg'a bolg'an uqiylilig'imenen ta'riyplenedi. Ol usipikir juritiwprocessindebaqlaw ushin ayriqsha ob'ekt ajratipalmaydi, o'z diqqatinpu'tinko'rinisti an'lawg'a bag'darlaydi, o'zini usiko'rinistin' bir bo'limi dep bileli. Onin' na'zerindegi go'zzalliq – bulpu'tkil bayliqmenen uyg'inlig'idir.

Sanat ha'm tabiyat, sanat ha'mapiwayio'mir ortasindagi ko'pir – yapon ma'deniatinin'tiykarg'iqasietidir. Joqar sanat – o'z tabiatinin' izinen bariw, dunyada o'zligin an'lawdir. Bul turlishepayda bolivi mu'mkin.

Yaponiyaliklarning na'zerinde tabiyat dunyasi ha'm sanat dunyasi pu'tindir, bir-birine qarama-qarsi bag'darlanbag'an, bunnan tisqari, tabiyatti seziw, o'zini onin' bir bo'limi dep biliv ma'deniatli adamnin'turaqli sipatlaridan biridir. Tabiyatqa bolg'an mu'nasebette estetikaliqbar: ekologiyaliq ta'rbiya estetikaliq ta'rbiya menen uzliksiz baylanisli, sebebpu'tkilda'sturlik yapon ma'deniyati tabiyatqa iqtiyatkarliq mu'nasebette boliwg'a tiykarlang'an [44, s. 144 - 145].

Yaponiyaliq – shin urp-a'detlerge sadiq adam. Pu'tkilo'miri dawaminda og'anprincipiler, ma'resimler, urp-a'detler sheriklik qiladi.

Sunday qilip, “ta'zim qiliw” a'meliyati gururdi jen'ip, dunyada o'z ornin tabirwg'a, “ma'resimler” a'meliyati ruwhtin' tetikleniwine, “oylawda” a'meliyatibolsa janlang'an barliq menen baylanisqa kirisiwge, kamalatqa jetiwge imkan jaratadi.

Birinshi bab boyinsha juwmaqlar

1. Uliwma orta ta'lim oqiwshilarin a'dep-lkramliliq ta'rbiyalawsocial-aktual, teoriyata'repten za'ru'r, a'meliy ta'repten mu'ta'jlik bolg'an ma'mleket a'hmiyetinetiyisli mashqala esaplanadi.

2. Usimashqalama'mleket ta'lim siyasatinin'tiykarg'i talaplari ha'm ko'rsetpeleri tiykarinda, mekteplerde ta'rbiya diziminrawajlandiriw boyinsha belgilep berilgen konstruktiv-unamlikreteriyalardi esapqaalg'an halda sheshiledi. Kadrlar tayarlaw milliy da'stu'rinde belgilengen jaslardi, tiykarinan pedagog kadrlardi ta'rbiyalaw (ma'nawiy-etikaliqha'm ma'nawiy-estetikaliq ta'rbiyalaw) boyinsha metodologiyaliq ko'rsetpelerge tayaniladi. Da'stu'rde ko'rsetilgenindey, ta'rbiya na'tiyjesinasiriwshi turaqli mazmunli materiallardan – xaliq do'retiwshiligi, tariyxiy-pedagogikaliq, ma'deniy-tariyxiy, milliy-da'stu'rlik, milliy-a'debiydereklerden ken'paydalaniladi. Ka'siplikjandasiwdi esapqa alg'an halda da'stu'r oqiwshilardi ta'rbiyalaw, olarg'a jan'a pedagogikaliq usillardi sin'diriwha'm metodikaliq izleniwlergeitermelewdi engizedi.

3. Ma'mleket ta'lim diziminde oqiwshilarda insanparwarliqprincipleri ha'm milliy ideyatiykarinda jaslar a'dep-lkramliliqsanasin rawajlandiriwg'a ayriqsha itibar beriledi.

4. Shig'istin'ullioyshillari, ayniqsa al Buxoriy, al Farobiy ha'm, a'l'bette, Alisher Nawayinin'ideyalari, pikirleri ha'm ma'slahatlarinan paydalaniwa'hmiyetli.

5. Mashqalani na'tiyjeli sheshiw ushin teoriyaliqtiykarlardi u'yreniw, aniqliq kiritiwha'mrawajlandiriw za'ru'r, bular: "shaxs", "oqiwshinin' shaxsi", "estetikaliq ta'rbiya", "A'dep-ikramliliq", "a'dep-lkramliliq ta'rbiya" ha'm basqa. Sonday-aq, shaxsti kamal taptiriw maqsedinde oqiwshilardi a'dep-lkramliliq ta'rbiyalawkreteriyalarin islepshig'iw, olardan tiykarg'isi: talabalardin' ta'rbiyanin'usitu'rine mu'nasebeti, za'ru'r bilim aliw, bilimdi rawajlandiriw, a'dep-lkramliliqpa'ziyetler, qa'siyetler, normaha'm qag'iydalardi o'zlestiriwi, adekvat barkamalliqqa umtiliwg'a mu'ta'j, ka'siplik-shaxsiy rawajlaniwlardi ko're biliwi. Mashqalani na'tiyjeli sheshiw ushin o'zin- o'zi ta'rbiyalaw, rawajlandiriw, qa'liplestiriw, da'rejesin toliq ashiw, baha beriwa'hmiyetli.

II - Bap. O'QIWSHILARDI A'DEP-LKRAMLILIQQA TA'RBIYALAW SHAXSTI KAMALG'A KELTIRIWDIN' A'HMIYETLI FAKTORI SIPATINDA

2.1. Uliwma orta ta'lim o'qiwshilarin a'dep-lkramliliqqa ta'rbiyalaw principleri, faktorlari, sistemasi, shart-sharaiyatlari ha'm mazmun- ma'nisi

Jamiyette ju'z berip atirg'an ja'miyetlik o'zgerislerdin' na'tiyjeliligi onin' puqaralari iye bolg'an manawiyatqa baylanisli. Sol sebepli g'a'rezsizligimizdin' da'slepki jillarinda O'zbekston Respublikasi birinshi Prezidenti I.A. Karimov jamiyet rawajlaniwinin' manawiy-a'dep-ikramliliq negizlerin aniq belgilep berdi. Olar:

- Uliwma insaniylik qa'diryalarg'a sadiqliq
- Xalqimizdin' manawiy miyrasin bekkemlewha'm rawajlandiriw;
- Insannin' o'z imkaniyatlarin erkin ju'zege shig'ariwi;
- Watanparwarliq¹.

Sebebi, ja'miyet rawajlaniwitekg'anaonin' ekonomika liq rawajlaniwinemes, ba'lkimanawiy jetilisiwdi detalapetedi.

Ha'rqanday ideyalogiyasiyaqli O'zbekston Respublikasi milliyg'arezsizlik ideyalogiy asinin' tiykarg'i ideyalarin anbirija'miyet manawiy – a'dep-ikramliliq qaralarinin' u'stemligine erisiwsanaladi.

Social ta'rbiyanin' basqatu'rlerisiyaqli a'dep-ikramliliq ha'm estetika liq ta'rbiyatiy karinda aldin'g'imilliy, manawiy - a'dep-ikramliliqqa'diriyatlar, xaliqpedagogika siideyalar i quraydi.

A'dep-ikramliliq shaxstin'is-ha'reketleri, ju'ris-tirisi, turmista'rzi, turmiskeshiriw principleri, qag'iydalari, social mu'na'sibetler mazmuninsa'wlelendiredi.

A'dep-ikramliliq social ha'diyse sipatinda ja'miyet manawiy – ruwxiy turmisinda o'zine ta'n orin tutadi.

¹Karimov I. A. O'zbekstannin' o'z g'arezsizlik ha'm rawajlaniw joli. – Tashkent, O'zbekstan, 1992, 65-bet.

«A'dep-ikramliliq» (latinsha – minez-quliq ma'nisin bildiredi) social sana formalarinan biri bolip, social mu'na'sibetler ha'mde shaxs is-ha'reketlerin ta'rtipke salatug'in nizam- qag'iydalar jiynag'i.

A'dep-ikramliliq– ma'na'wiyyattin' quramliq bo'limi sipatinda shaxs kamalatinin' joqari basqishi sanaladi. sebebi, a'dep-ikramliliq, a'dep-ikramliliq normalarisiz shaxstin' ruwxiy ha'm fizikaliq jetikliginin' negizi bolg'anmanawiy kamalatqa erisip bolmaydi. Sonin' ushin da manawiy- a'dep-ikramliliq tarbiyada turaqliliq, baylanisliliq dialektikaliq xaraktergeiye bolip, shaxstin' manawiy- a'dep-ikramliliqqa'liplesiwinde a'hmiyetli sanaladi.

A'dep-ikramliliq tarbiya ha'm og'an qoyilatug'in talaplar bul jamiyette belgili social - a'dep-ikramliliq talaplarg'a mas a'dep-ikramliliqsezimlerin qa'liplestiriw maqsetinde oqiwshilar sanasi, sezimleri ha'mde minez-quliqqina muwapiq ha'm sistemali ta'sir etiw.

A'dep-ikramliliq ta'rbiya waziypalari to'mendegilerden ibarat:

- 1.Oqiwshilarda a'dep-ikramliliqsanani qa'liplestiriw.
- 2.Olarda a'dep-ikramliliq sezimlerin ra'rbiyalaw ha'm rawajlandiriw.
- 3.Oqiwshilarda a'dep-ikramliliqminez-quliq ko'nlikpe ha'm a'detlerin kamal taptiriw.

A'dep-ikramliliq ta'rbiya a'hmiyetine ko're insan sanasinin' ja'miyet penen baylanislilig'i, ja'miyet aldinda minnet ekenligi, o'z minez-qulqin ja'miyet rawajlaniw da'rejesine baylanislilig'in tu'siniwi, ja'miyet ta'repinen ta'n aling'an a'dep-ikramliliqnorma, ideal ha'mde talaplardi orinlawda juwapkershilikti seziwi, a'dep-ikramliliq bilimlerdin'isenimgeaylaniwi ha'm bulisenimlerdin'sistemalilig'i, bekkem manawiy-a'dep-ikramliliq sezim ha'm qa'siyetlerin qa'liplestiriw, oqiwshilar ta'repinen manawiy- a'dep-ikramliliqminez-quliq ja'miyet ag'zalarinabolg'an hu'rmet-itibardi ju'zege shig'ariwshikreteriyaekenligin an'lap jetiwi, a'dep-ikramliliqa'detlerinin' qa'liplesiwi ha'm basqalardan ibarat.

A'dep-ikramliliq ta'rbiya mazmunindamilliy ha'm uliwmainسانيy qa'diriyatlardi tiklew ma'selelerinin' ku'n ta'rtibine qoyiw za'ru'riyatinin' ju'zege kelgenligi mu'na'sibeti menen tu'p o'zgerisler ju'z beredi.

En' a'himiyetli qa'diriyat insan qa'diri esaplanadi.O'mir insang'a bir ma'rte beriledi, sonin' ushin da milliy ha'm uliwmainsa'niy qa'diriyatlarda oni mazmunli, o'zgeler ha'm o'zinin' o'miri ma'nisin an'lag'an halda o'tkeriw kerekligi haqqinda ko'plegen rawayat, hikmet ha'm u'git-na'siyatlar bar

Bunnan tisqari ta'lim mekemesinde oqiwshilarg'a qa'diriyat sipatinda mu'na'sibette boliw da ju'da' a'himiyetli bolip barmaqta. Sebebi, ta'limprinciplerinde ju'da'a'himiyetli, tiykarg'i principlerden biri ta'lim sistemasin insaniylik ha'mdemokratlastiriw bolip, onin' tiykarg'i a'himiyeti oqiwshi shaxsina insaniy mu'na'sibette boliwdi, ta'lim processin erinlestiriwdi talap etedi.

A'dep-ikramliliq tarbiyada ja'ne bir en' qimbatli qa'diriyat erkinlik. Ta'limdi demokratlastiriw menen birge shaxs erki ha'm huquqin hu'rmet qiliw rawajlanadi. Bu bolsa o'z na'wbetinde oqiwshi shaxsinda juwapkershilikti seziw, sanali qag'iydag'a a'mel etiw ko'nlikperin ta'rbiyalaydi. Sonday-aq, watanparwarliq, xaliqlar arasinda dosliqha'm sheriklik, juwapkershilikti seziw, minnet, ar-namis, hu'jdanliliq, tartiplilik, a'dalatliliq ha'm basqa qa'siyetler ta'rbiyasi u'lken a'himiyetke iye.

Tekinxorliq, narkomaniya, temeki o'nimleri ha'm spirtli ishimliklerdi qabil etiw, jen'il tabiyatliliq, jawizliq siyaqli unamsiz illetler de turmisimizda ushirap turadi. Bul illetler insonnin'a'dep-ikramliliqko'rinishinin' emes, ba'lki o'zin dejemirip baradi. Insan ham manawiy, ha'm fizikaliq qalaqboladi. Sol sebepli insannin'a'dep-ikramliliq tarbiyasin qa'liplestiriw social ta'rbiyanin' basqa jo'nelislerinen u'stin qoyiliwi za'ru'r. Sebebi,a'dep-ikramliliq tarbiya jas a'wlat ta'rbiyasi menen baylanisli. Eger ta'rbiyanin' basqa jo'nelislerindeturaqlita'rbiya (ma'selen, fizikaliq, huquqiy ha'm basqalar) ol yaki bul tarbiyaliq tadbirler sistemasina tiykarlansa, a'dep-ikramliliq tarbiyada bolsa ha'r bir tarbiyalaniwshinin' o'zineta'n o'zgesheliklerdi, sonday-aq, tarbiyaliqwaziypani itibarg'a alg'an halda, tig'iz ta'rbiyaliqjumislar rejelestiriledi ha'm og'an mas metod ha'm usillar tan'lanadi.

Ta'rbiyaliq ta'dbirler rejesin islepshig'iw, ta'dbirlerdi sho'lkemlestiridemanawiyat, a'dep-ikramliliq insan sanasinin' formasi, insan madeniyatinin' bir bo'limi ekenligi haqqindag'i tu'sinikke iye boliw na'zerde tutiladi. Manawiyat ha'm a'dep-ikramliliqtin' a'hmiyeti, onin' normalari ha'm principiari mazmunin tu'siniw oqiwshilardimanawiy- a'dep-ikramliliqta'reptenpikir ju'ritiwgeimkan beredi. Natiyjedeolar o'zleri ha'm basqalardin' is-ha'rketlerin mine usi ko'z-qarastan bahalaydi.A'dep-ikramliliq tu'sinikler, bahalaw ha'm pikir ju'ritiw tiykarinda a'dep-ikramliliqisenim qa'liplesedi ha'm insane is-ha'reketi ha'm qulqi aniqlanadi.A'dep-ikramliliqisenimgeiye insan a'dep-ikramliliqnormalar, talaplardi sanali orinlaydi ha'm olarg'a hu'rmet bildiredi.Biraq a'dep-ikramliliqnormalar haqqinda bilimgeiye boliw ha'm oni tu'siniwisenimdi xizmetke aylandiradi degen ga'p emes,a'dep-ikramliliq bilimler qashan turmisliq ta'jribelerde qollanilip, oqiwshilar ta'repinen olardin' xizmetinde ju'zege shiqqanda g'ana qa'liplesken dew mu'mkin.

A'dep-ikramliliq ta'rbiya sistemasindaa'dep-ikramliliqsezimler insan ta'repinen, onin' waqiya-ha'diyseler, insanlar ha'mde o'z qulqina qarata sezimler oyatiwda xoshamet payda etiwshi ta'rbiyaliq jumislar sistemali sho'lkemlestirilse g'ana na'tiyjeli boladi. Usi sistemada minez-qulqti qa'liplestiriwge tiyisli ta'rbiyaliq jumislar sa'wlelenedi. Og'an ko're manawiy-a'dep-ikramliliqminez-qulqqa tiyisli qa'siyetlerdi qa'liplestiriwge baslawshi xoshamet penen payda bolatug'in xizmet en' tiykarg'isi bolip esaplanadi.

Sunday-aq, oqiwshida a'dep-ikramliliqqa'siyetlerin qa'liplestiriwge bolg'an mu'tajlik bolwi sha'rt.Demek, a'dep-ikramliliq tarbiyani sho'lkemlestiriw processinde sho'lkemlestiriliwshi ta'dbirler qulq-a'depke tiyisli is-ha'reketler shinjirinan ibarat boladi.A'dep-ikramliliqis-ha'reketler bolsaoqiwshi ta'repinen a'dep-ikramliliqnorma ha'm principle a'hmiyetin u'yreniw, olardi an'lap jetiwden ibarat.

Is-ha'reketlersistemasi a'dep-ikramliliq a'detlerdi quraydi. Bul boyinsha to'mendegi talaplardi a'melgeasiriw maqsetke muwapiq:

- a'dep-ikramliliq tarbiya a'depsizlikke qarsi gu'restegi «kompaniya»g'a aylanbay, maqsadke muwapiq, u'zliksiz, sistemali a'melge airiliwi za'ru'r;

- oqiwshilarda a'dep-ikramliliq qa'siyetler ha'm paziyetlerdi ta'rbiyalaw aktiv turmisliq jag'daylar, a'dep-ikramliliq normalar buzilg'an jag'daylarda ta'rbiyalaniwshilardin' o'z ko'z-qaraslarin sa'wlelendiriwi menen a'melge asiriladi;

- shaxsta o'z idealina umtiliwg'a bolg'an sezimlerdi oyatiwg'a bag'darlang'an is-ha'reketlerdi sho'lkemlestiriw barisinda ko'nlikpelerdi ta'rbiyalaw;

- a'dep-ikramliliq ta'rbiyag'a tiyisli jumislardi ta'rbiyalaniwshilardin' ta'jriybesi, ta'rbiya qag'iydalarin qabil etiwleri ha'm og'an tayarlig'i, jaqsi ha'm jaman is-ha'reketlerdin' negizin tu'siniwlerin esapqa alg'an halda a'melge asiriw;

- ta'rbiyalaniwshilarda joqari a'dep-ikramliliq sipatlar – insaniylik, insang'a hu'rmet, mehir-sahawat, jaqsi mu'na'sibet, social mu'na'sibetlerdi sho'lkemlestiriwde qarim-qatnas ma'deniyati ha'm a'dep-ikramliliq qag'iydalarina a'mel etiw siyaqli jag'daylardi qa'liplestiriw;

- puqaraliq ma'deniyati, sanali intizam, topardi hu'rmet qiliw ha'm basqa ju'da' ko'p a'dep-ikramliliq sipatlar – basqlarg'a g'amxo'rliq qiliw, adamlardin' g'am-tashwishi, quwanishin tusine oliw, o'z ma'plerinen o'zgeler ma'plerin ustin qoyiw, a'dep-ikramliliq normalar ha'mde bar bolg'an nizamlarg'a qarsi is-ha'reketlerdi toqtata aliw, belgili is-ha'reketlerdi a'melge asiriwda topar ag'zalarinin' pikiri menen ortaqlasiw, juwapkershilikti seziniw siyaqlilarg'a tiykarlaniwi kerek.

- A'dep-ikramliliq ta'rbiyani sho'lkemlestiriwde oqiwshilar is-ha'reketlerinde ko'zge taslanatug'in unamsiz a'detler – ja'miyetlik orinlarda qatti so'ylew, qopal so'zlerdi qollaniw, sezimlerge beriliw, oylanbay so'ylew, isenimli bolmag'an ha'mde, da'lliler menen tastiyoqlanbag'an waqiya-ha'diyseler haqqinda pikir ju'r'rtiw, basqalardin' sa'wbetin bo'liw, qollarin siltep so'ylew siyaqlilardin' jog'altip bariwg'a ayriqsha itibar qaratiw za'ru'r.

- Arzimas bo'lip ko'ringen, biraq shaxstin' keleshek o'miri ha'm ka'siplik xizmetin sho'lkemlestiriwde, jetiskenlikke iye boliw jolinda, za'ru'rli bolg'an usi siyaqli a'detlerden jiraq boliwda oqiwshilarg'a ja'rdem ko'rsetiw oqitiwshilardin' a'hmiyetli waziypalarinan sanaladi.

- Ulli ag'artiwshi Abdulla Avloniy «Turkiy guliston yohud axloq» shig'armasinda a'dep-ikramliliq «insanlardi jaqsiliqqa shaqiriwshi, jamaliqtan qaytariwshi bir ilimdur yaxshilikka », - deydi. Tikkeley a'dep-ikramliliq, onin' social

a'hmiyeti haqqida mag'liwmat beriwshi bul derekte alim jaqsi ha'm jaman quliqlarg'a toqtalip o'tedi¹. Alimnin' ko'z-qarasinsha, jaqsi quliqlar to'mendegilerden ibarat: fatonat (aqil), diyonat (isenim), nazofat (pa'klik ha'm tazaliq), g'ayrat, riyozat (sawap isler), qanaat, shifoat, ilim, sabir, hilm (jumsaq ta'biyat) intizam, napis normalari, hu'jdan, watandi su'yiw, o'rnek ibe, qabil etiw(til ha'm a'debiyat), ekonomika, g'urur, muhabbat, avf (keshirimli bo'liw). Bul qa'siyetler ma'na'wiw-a'dep-ikramliliqtin' tiykarg'i sipatlari esaplanadi. Olar tiykarinda watang'a muhabbat va sadiqliq, miynetke a'dep-ikramliliq mu'na'sibet, o'z a'tirapindag'ilarg'a a'dep-ikramliliq jantasiw, sonday-aq, ha'r bir oqiwshinin' o'zi ha'm shaxsiy minez-qulqi mu'na'sibetın qarar taptiriladi.

- Abdulla Avloniy jaman quliqlar qatarina to'mendegilerdi kiritedi: g'azep, kewil-xoshliq, jaholat, safohat (o'miri ha'm malin biykarshi na'rselerge sariplaw), hamoqat (o'zbilarmenlik, menmenlik), ada'la't (erinshek, jalqaw), da'mego'ylik. Oqiwshilarda unamli sipatlardi ta'rbiyalaw olardin' unamsiz qa'siyetlerden jiraq boliwg'a ja'rdem beredi. Bul bolsa da'slep oqiwshilarg'a minez-qulqi normalari ha'm qag'iydalarin an'law ha'm shaxs sanasin qa'liplestiriwge tiyisli metodlar tiykarinda a'melgeasiriladi.

Bug'an a'debiy ha'm ilimiy-g'alabaliq a'debiyatlardi oqiw, kinofilm ha'm spektakllerdi tamasha qiliw, arnawli sho'lkemlestirilgen ma'nawiy-ag'artiwshi ku'nlerinde tu'rli temalarda sa'wbet sho'lkemlestiriw na'tiyjesinde A'dep-ikramliliq tu'sinikler ha'm minez-quliqlar payda bola baslaydi. Oqiwshilar o'zleri ha'm basqalardin' is-ha'reketlerin bahalay baslaydi. Bunin' ushin tu'rli A'dep-ikramliliqtemalarinda o'tkeriletug'inda'wbet ha'm debatlarda oqiwshini pikir ju'ritiw, o'ylawg'a bag'darlaw ju'da' a'hmiyetke iye. Ma'selen, «Dostimiz Kamal qalay narkomanlar toparina tu'sip qaldi?», «Siz erkinlik degendeneni tu'sinesiz?», «Zamanago'ylik – bulne?» siyaqli temalardag'i sa'wbet, pikir alisiw ha'm ba'sekilisiw arqali oqiwshilardi oylaw, pikir ju'ritiwge baslaydi, olarda unamsiz qa'siyetlerden saqlaniw, jaqsi adamlardi u'yreniwge bolg'an umtiliw ha'm qizig'iwshilig'i qa'liplesip

¹, Abdulla Avloniy «Turkiy guliston yohud axloq». – Tashkent, Oqitiwshi, 1992.

baslaydi. Olardin', a'sirese, o'z is-ha'reketlarinbahalawg'a bolg'an umtiliwlari ha'm isenim qa'liplesedi.

Debat, munozara ha'm sa'wbetler a'dep-ikramliliq ta'rbiyasinin' en' a'hmiyetli mashqalalarina bag'ishlaniwi za'ru'r.

Bunda oqiwhilardi qiziqtiriw ha'm olardi janli sa'wbetke baslaw a'hmiyetli. Oqiwhi xizmetin sho'lkemlestiriwha'm minez-quliqti qa'liplestiriw metodlarinan paydalaniw, u'yreniw, pedagogikaliq talap qoyiw topar pikirin esapqa aliw, tapsirmalar beriw, ta'rbiyaliq jag'daylar payda etiw ha'm basqa metodlardan paydalaniw jaqsi na'tijeler beriw mu'mkin.

Biraq oqiwhilardi aktiv, maqsetke bag'darlang'an xizmetke qamrap almawdan aldin, a'dep-ikramliliqbelgili bir tu'rine mas ta'rbiyalap bolmaydi. Bunda shiniqtiriw u'lken a'hmiyetke iye. Shiniqtiriw tiykarinda shaxstin' ol ya'ki bul a'dep-ikramliliq qa'siyeti qa'liplesedi ha'm a'meliy xizmetke aylanadi.

Xoshametlewshi metodlarg'a siyliqlaw ha'm maqullaw kiritiledi. Bugini ku'nde shartnamalar du'ziw, o'z-o'zinqa'liplestiriwge tiyisli shaxsiy da'stu'rlerdi da'stu'rlew, oqiwhilardi qizig'iwshiliqlarina ko're qatlamlastiriw monitorin'i, testler, ja'rimalar (ball esabinda) siyaqli tarbiyanin' zamanago'y texnologiyalarinan paydalaniw da unamli na'tijelerge alip kelmekte.

Ha'zirgi waqitta jaslar arasinda qizig'iwshiliq payda etip ken' tarqalg'an «Zakawat», «Intellectual ring», «qizlar davrasi», «Oylan, izlen, tap!» siyaqli o'yinlar da mazmun, ha'm a'hmiyeti, ha'm metodikaliqta'reptenoqiwhilardin' manawiy-a'dep-ikramliliq tarbiyasinda u'lken a'hmiyetke iye.

Oqiwhilardi manawiy- a'dep-ikramliliqta'repten qa'liplestiriwde na'tijeli forma, metod ha'm qurallardan paydalaniwbay milliy ma'deniy, tarixiy ha'm pedagogikaliq da'stu'rler, u'rp-a'detlerha'm uliwmalik qa'diriyatlarg'a tiykarlanadi.

Bul boyinsha ta'rbiya processindeoqiwhinin' a'dep-ikramliliq, do'retiwshilik, manawiy, fizikaliq ta'repten qa'liplestiriwge qaratilg'aninnovacion metodlar jaqsi na'tijeler beredi. Bunday ta'rbiya oqiwhilarda waqiyalar rawajin aldinnan ko're aliw, o'zin real waqiyalarda an'law, keying turmis jolin duris belgilew,a'dep-ikramliliq,

isenim, a'dep-ikramliliq qa'diriyatlarin duris an'law, social o'mirde tu'rli jag'daylarda duris qarar qabil etiwge bag'darlaydi.

A'sirese, ba'sekilesiw, isendiriw treninglarinda oqiwshi-jaslardin' belsendiligi, liderlik belgileri, toparda islesiw ko'nlikpeleri qa'liplesedi. Basqalar pikirin hu'rmet qiliw, isentiriw, o'z pikirin da'lillew, debatta qatnasiw sheberligi payda boladi. Sonday-aq, qarim-qatnas ma'deniyati, sezimlerin basqara aliw, pikir ju'ritiw sheberligi qa'liplesedi. O'z isine juwapkershilik sezimin qa'liplestirip, do'retiwshilik oylawdi qa'liplestiredi, manawiy-a'dep-ikramliliq tadbirlerinda'stu'rlew, kewilashaar, isshe'n ha'm ha'reketli oyinlar, mashqalalardi sheshiwdin' tu'rli usillari (sin usillari – ruhlantiriwshi, umitli,), xoshametlewshi (sin, jag'daydi jumsatiwshi, giyne, eskertiw beriwshi sin_ - bulardin'ba'rshesi insanparwarliqideyalari tiykarinda alip bariw unamli na'tiyjeler beredi.

Estetikaliq–go'zzalliq ta'rbiyasi(estetikaliq ta'rbiya- latinsha «estezio» go'zzalliqti sezemen) –oqiwshilardi waqiyalar, tabiyat, social ha'm miynet mu'na'sibetleri ha'm turmis go'zzallig'in an'law, qabil etiw ha'm duris tu'siniwge u'yretiwi, olardin' a'debiy talg'amin asiriw, olarda go'zzalliqqa muhabbat oyatiw, olar ta'repinen go'zzalliqti jaratiwqa'biletlerin ta'rbiyalawg'a bag'darlang'an pedagogikaliq process.

Estetikaliq ta'rbiya «a'debiy ta'rbiya» sipatinda da qollaniladi. Uliwma, estetikaliq ta'rbiyaken' ma'nige iye bolip, tek g'ana ma'deniyat qurallarinda g'ana emes, ba'lki, turmis, miynet, social mu'na'sibetler, tabiyat ha'm basqa da qurallarda gozzalliqti seziwge bag'darlang'an pedagogikaliq xizmetti o'z ishine aladi. A'debiy ta'rbiya bolsa ma'deniyat (a'debiyat, muzika, su'wretlew-o'neri ha'm ma'deniyattin' basqa tarawlari) quralinda shaxsta estetikaliqsezimlerde qa'liplestiriw na'zerde tutiladi.

Estetikaliq ta'rbiya insanda go'zzalliqti seziw tuyg'isinqa'liplestiriwge ja'rdem beredi, oni rawajlandiradi. Insan turaqli o'z-o'mirin go'zzalliq tiykarinda quriwg'a umtiladi. Estetikaliq ta'rbiya a'dep-ikramliliq, aqiliy, huquqiy, ekologiyaliq, fizikaliq ha'm miynet ta'rbiyasi menen tig'iz baylanisli. Tabiyat, adebiyat, teatr, muzika, poeziya, su'wretlew o'neri ha'm basqa tarawlarg'a bolg'an muhabbat shaxstin' ha'r ta'repleme rawajlaniwina xizmet qiladi. Estetikaliq ta'rbiya a'dep-ikramliliq tarbiyani na'tiyjeli sho'lkemlestiriwde u'lken a'hmiyetke iye. Estetikadan la'zzetleniwde tek

ga'na shig'armalar emes, ba'lki iygilikli isler, toparg'a hu'rmet, sadiqliq, shin ju'rekten miynet etiw u'lken orin tutadi. Estetikaliq ta'rbiyanin'a'hmiyeti sonnan ibarat, ol gozzalliqqa bolg'an mu'na'sibetti bekkemleydi. Gozzalliqqa bolg'an sezimdi rawajlandirmay turip, joqari miynet ma'deniyatina erisip bolmaydi. Miynet xizmetinde payda bolg'an gozzalliqu'p'tkil tariyxiy rawajlaniw basqishlarinda rawajlanip baradi, ol miynet xizmetinin' o'zine ha'm ta'sir ko'rsete baslaydi. Miynet processinde tayyarlang'an ha'r bir buyim (tovar)din' a'hmiyeti, funksiyasi, za'ru'rliqi insannin' tabiiy mu'ta'jliklerin qanaatlandiriw ta'repinenemes, ba'lki onin' qa'nsheli gozzallig'i menen de bahalanadi. Gozzalliq bulo'mirdin' o'zi, tabiyat ha'mde insan miyneti na'tiyjeleri, insaniy mu'na'sibetlerdin'bekkemligidur.

Estetikaliq bilimlerde aniq ta'rbiyaliq jumislar – tan'law, viktorina, bayram, ko'rgezbeha'm basqalardi sho'lkemlestiriw tiykarinda payda boladi. Oqiwshilar o'z qa'biletlerinha'r tu'rli'a'debiy-do'retiwshilikxizmetlerinde ju'zege shig'aradi. Kishijastaa «ba'rshe balalar so'zsiz suwret saliwshilardur» (K.D.Ushinskiy), «ha'r bir bala – shayir» (V..Suxomlinskiy).

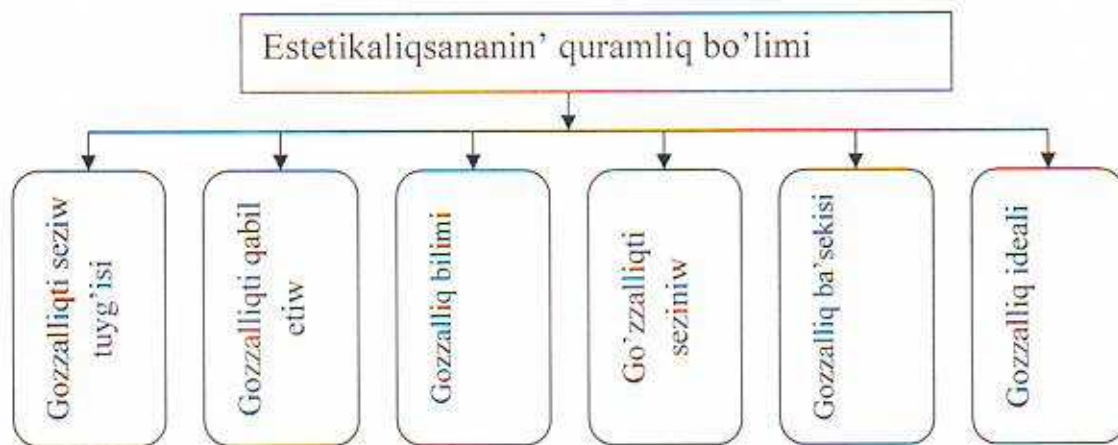
O'smirlerde gozzalliqqa do'retiwshilikke bolg'an mu'ta'jlik artip baradi. Bunday jag'day da'slepki jasliq da'wirinde de saqlanip qaladi. Biraq, bul da'wirdea'debiy qa'bilet, ayrim oqiwshilarda o'zgeshe boladi. Olar ko'binese muzika ha'm ayaq-oying'a qizig'a baslaydi. Demek, oqiwshilardin' gozzalliq penen baylanislilig'i tu'rli jas da'wirlerindeul ha'm qiz balalarda o'zine ta'n o'zgesheliklerge iye

Estetikaliq ta'rbiya – shaxstin' estetikaliqsanasi, mu'na'sibetleri ha'mde estetikaliqxizmetinin' ju'zege keliwi ha'm qa'liplesiwinen ibarat uzaq dawam etetug'in process bolip, bul process jas ha'm social faktorlar menen belgilenetug'in tu'rli basqish ha'm da'rejelerge iye. Estetikaliq ta'rbiya shaxstin' estetikaliq ma'deniyatiniyelewge bag'darlang'an bolip, tu'rli formaha'm metodlar ja'rdeminde a'melge asiriladi.

Ja'miyet ha'm ayrim shaxstin' estetikaliq ma'daniyati tu'siniklari bar. Jamiyettin' estetikaliq ma'daniyati degende insaniyat pu'tkil rawajlaniw tariyxi processinde toplang'anmateriyalliq va manawiy qa'diriyatlar mazmuni tusiniledi. Oqiwshi shaxsinin' estetikaliq ma'deniyati onin' jamiyet ma'deniy miyrasin aktiv, do'retiwshilik o'zlestiriwi na'tiyjesinde payda boladi. Shaxstin' gozzalliqpenen o'z-aro

mu'na'sibeti, sonday-aq, shaxstin' ayrim belgileri o'z-aro ta'siri natijesinde estetikaliq ma'deniyati turaqli o'zgerip turadi. Shaxs estetikaliqma'deniyatinin' tiykarg'i quramliq bo'limi bul estetikaliqsana, estetikani seziwge bolg'an mu'tajlik, oni qanaatlandiriw jolinda sho'lkemlestirilgen mu'na'sibetler.

Estetikaliqsanani gozzalliq, gozzalliqti seziw, onin' a'hmiyetin an'law, Estetikaliqsezim, gozzalliq talg'ami siyaqli tu'siniklerdin'sanada sa'wleleniwi. Estetikaliqsananin' quramliq bo'limi o'zine ta'n quramliq du'ziliske iye:

Gozzalliq sananin' quramliq bo'limleri

Estetikaliqma'deniyat go'zzalliqti teziw, onnanla'zzetleniw, bar bolg'an go'zzalliq lardi asirawha'm bayitiw jolindao'zlestirilgen bilim ha'mde a'malgeasirilatu'g'in go'zzalliq xizmetin sho'lkemlestiriw da'rejesinin' sipat ko'rsetkishi. Estetikaliqsana go'zzalliqti qadirlewha'm oni bayitiw jolindag'i a'meliy ha'reketi ken' ko'lemde sho'lkemlestiriw tiykarinda qa'liplesip baradi.

Tarbiyaliq jumislardi sho'lkemlestiriwde estetikaliqqabil etiw din' psixologiyaliqnizamliqlarin esapqa aliw lazim. Bul qa'siyetler da'slepki jastag'l balalarg'a ta'n ha'm rawajlaniw, go'zzalliq ta'jriybesi, oylawdin' qa'lipleskenlik da'rejesine baylanisli. A'tirap-ortaliq ha'diyseleri da'slep go'zzalliq sipatinda juzege shiqpaydi. Bunday boliwdan aldin olar qabil etiw, mazmunli, tu'sinikli bo'liwi lazim. Demek, ta'rbiyashi, oqitiwshinin' birinshi na'wbettegi waziypalarinan biri oqiwhilardin' jas o'zgesheliklerin esapqa alg'an halda, en' quramali ha'diyseler ha'mde go'zzalliqformalari, go'zzalliq mashqalalarin an'lapjetiwi lazim. Estetikani qabil etiw din' a'hmiyetlisi – sezimlilik. Ma'deniyat, a'lemde jarqin sa'wlelendiriwshi joqari

a'debiy shig'arma mazmunin qabil etiwde oqiwshilar quwanish ya'ki g'azep, qorqiw ya'ki isenimdei sezedi. Bul tuyg'i gozzalliq nizamliqlari ideyasi menen jasawg'a shaqiradi.

Bunnan tisqari go'zzalliq qurallari ha'r-tu'rli. Tabiyat miynet, insaniy mu'na'sibetler, ma'deniyat go'zzalliq ta'rbiyasi quralidur.. Tabiyat estetikaliq tarbiyanin' a'hmiyetli deregidur. K.D.Ushinskiy tabiyatti jas a'wlat go'zzalliq tuyg'ilarinin'rawajlaniwina teren' ta'sirko'rsetetug'in a'jayip ta'rbiyashidur, degen edi. Sayohat, seyil, ju'riw, tabiyatqa bag'ishlang'an ma'deniyat shig'armalarin u'yreniw usi jo'nelistegi da'stu'riy is. Tabiyattag'i go'zzalliqti ko're biliw, seziw lazim.. Bunday qa'biliyet a'ste-aqirin rawajlanip baradi. Seyil, ekskursiya hamde mektep uchastkasinda islewwaqtinda ta'rbiyashilar itibarin ta'biyat bayliqlarina, onin' formasindag'i mukammalliklarga qaratiwi, balalarg'a go'zzalliq, ta'biyatti su'yiw mu'tajligi bolmay, sonday-aq, oni asirap-abaylawdan daibarat ekenligin tu'sinip bariwi lazim.

Estetikaliq ta'rbiyanin'qurallari oqiwshilardin' go'zzalliqti su'yiw ruwxinda ta'rbiyalaw maqsetinde a'tirap-ortaliqtan tan'lap aling'an turmis, tabiyat, ma'deniyat go'zzallig'i ha'm balalardin' a'debiy xizmetin sho'lkemlestiriwge bag'darlang'an pedagogikaliq processte qollaniliwshi faktorlar sanaladi.

Shan'araq go'zzalliqtin' birinshi mektebi. Shan'araq ag'zalarinin' o'z-aramu'na'sibetleri, uy-buyimlari, olardin' jalg'iz birligi, uyg'inlig'i, tartipli jaylastiriliwi, tazaliq, mekteptin' bezetiliwi, mekteptegi estelik ha'm belsendiler mu'yeshi siyaqlilardin' ba'rshesi tikkeley balalarda go'zzalliqti ta'rbiyalawda u'lkenta'sir ko'rsetedi.

Turmis go'zzallig'inin' tiykarin tazaliqha'm ta'rtpililik quraydi. Klassta tazaliqtin' saqlaniwi, ta'biyat mu'yeshinin' sho'lkemlestiriliwi, oqiwshilar do'retiwshilik isleri ko'rgezbesi, belsendiler taxtasi sistemasin jan'alap turiw da u'lken a'hmiyetke iye.

Ko'rkem a'debiyat go'zzalliq ta'rbiyasinda sheksiz imkaniyatlarg'a iye. Ol oqiwshilarg'a o'mirdi teren'rek an'lawdi u'yretedi. Oqiwshilarg'a o'zbek ha'm shet ela'debiyati haqqinda ko'birek mag'liwmat beriledi. Oqiwshilar qosiqlar, gu'rrin'ler, xaliq awiz-eki do'retiwshiligi u'lgileri— naqil-maqal, ertek, da'stan, qosiq, gu'rrin' ha'm romanlardiqansheli ko'p oqisa olarda go'zzalliqqa bolg'an umtiliw sonsheli ku'shli

boladi. SHayir ha'm jaziwshilardin' o'miri ha'm do'retiwshilik xizmeti, shig'armalari menen tanisiw analizlew oqiwshilardin' bilim shen'berin ken'eytiredi, sezim ha'm til baylig'i qa'liplesedi. Sonday-aq, a'debiyat sabaqliqlari oqiwshilardi go'zzalliqti qabil etiwin ta'minleydi. Oqiwshilar prozaliq shig'armalar, qosiqlardan u'zindiler yad aladi, bunin' na'tiyjesinde oqiwshilardin'ko'rkem nutq ma'daniyati ha'm qa'liplesedi. Oqiwshilardin' ko'rkem a'debiyat wa'killeri – Alisher Navoiy, Lutfiy, Sakkokiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Boborahim Mashrab, Muqimiy, Zokirjon Xolmuhammad o'g'li Furqat, Muso Toshmuhammad o'g'li Oybek, Abdulla qahhor, g'ofur g'ulom, Zulfiya, Maqsud SHayxzoda, Primqul qodirov, Odil YOqubov, Xudoyberdi To'xtaboev, Abdulla Oripov, Erkin Vohidov, Muhammad YUusuf, SHavkat Rahmon, Mahmud Toir shig'armalari, sonday-aq, ja'han a'debiyatinin' jetik wa'killeri menen tanisiwlari olardin' ha'r ta'repleme jetik bolip o'siwlerine ja'rdem beredi.

Bunnan tisqari oqiwshilar kompozitor - Yunus Rajabiy, Muhammadjon Mirzaev, Doni Zokirov, Dilorom Omonullaeva, su'wretshiler - Kamoliddin Behzod, O'rol Tansiqboev, Rahim Ahmedov, CHingiz Axmarov, Malik Nabiev, Ortiqali Qozoqovlar ta'repinen ko'rkem-o'ner shig'armalari menen tanisip balsa olardin' gozzalliq sanasi ja'ne de bayiydi.

A'lemha'm insan go'zzallig'i, mardlik, er-ju'rekli, joqari insaniylik ideyalardi o'zinde ja'mlegenm'adeniyat do'retpeleri insanlardi gozzalliqti seziw, olarg'a umtilip jasawg'a shaqirip kelgen. Kerisinshe, ma'nis-mazmuni pa's shig'armalar oqiwshilar sanasin sayizlastiradi, olardi haqiyqiy go'zzalliqtan shalg'itadi, go'zzalliqti su'yiwge bolg'anumtilislarin pa'seytedi.

Oqiwshilardin' go'zzalliqpenen tikkeleyqarim-qatnasta bolawlariolarg'a ko'birek sezimlikta'sir ko'rsetedi. Sonin' ushin da oqitiwshi, ta'rbiyashilar ta'rbiyaliq jumislardi sho'lkemlestiriw processinde oqiwshilardi ko'rkemlik jaqtan joqari bolg'an shig'armalar ha'm ta'biyat ko'rinisleri menen tanistiriwg'a ayriqsha itibar qaratiw za'ru'r.

Su'wretlew o'neri, mu'sinshilik ha'm ko'rkem do'retpeler u'lgileri menen oqiwshilardi tanistiriw olarda simmetriya, siziqlar, ren' ha'm kolorit uyg'inlig'inqabil etiw sezimlerine iye boliw ta'minlewge xizmet etedi. Oqiwshilar diqqatına jaqsi

ideyalardi sin'diriwshi muzikalıq do'retpelerdi usiniw,olardan alg'an ta'sirler menen bo'lisiw olarda muzikalıq ritm, ritya, seslerinin' sa'wleleniwi ha'm bag'darin seziw ko'nlikpe ha'm sheberliklerine iye boliwin ta'minleydi. A'debiy shig'armalar bolsa oqiwsnilardin' so'z baylig'in asiriw, pikirlew qa'biletin jetilistiriw, shaxsiy ko'z-qaraslarin erkin bayan etiw imkanin beredi.

Estetikalıq sana sociallıq waqiyalıq, ta'biyat, ko'rkem-o'ner menen tikkeley qarim-qatnas processinde oqiwsnilardi tu'rli teoriya, ko'z qaraslar a'hmiyeti menen tanistiriw, olar arasinda gozzallıq ta'limi ha'm ta'rbiyasın sho'lkemlestiriw esabınan qa'liplesedi. Estetikalıq sana tiykarınan gozzallıqtı qabil etiwdi quraydi. Estetikalıq qabil etiw bul social waqiyalıq, buyim ha'm ha'diyselerdin'gozzallıqtısınada jaqsi sa'wlendiriw bolip, ol gozzallıqtı sezgende ju'zegekeledi ha'm anıq maqsetkebag'darlang'anlig'i menen ta'riyiplenedi.

Estetikalıqta'rbiyanın' waziypalari to'mendegilerden ibarat: oqiwsnilardaestetikalıqsezim-tuyg'isi, pikir ju'ritiw, talg'amin ta'rbiyalaw, olardin' do'retiwshilik qa'biletleri, gozzallıqtı su'yiwge bolg'an turmisliq mu'ta'jliklerin o'siriwden. ibarat. İnsanlar gozzallıqtı qabil etiwqa'biletine iye bolg'ani ushin hayajanlaniw,qayg'iriw, ashiwlaniw, quwaniw, la'zzetleniw siyaqlısezimlerde basinan keshiredi. Bunnan tisqarijoqaria'debiy sheberlik penenjaratilg'an obrazdiya'ki ta'biyat, turmistag'i go'zzal ha'diyselerdiqabil etiw arqalı la'zzetlenedi.

Oqiwsnilarda baqlaw ma'deniyatin ta'rbiyalaw, olardin' go'zzallıqqa bolg'an umtilislarin asiriw ushin ju'da' a'hmiyetli. Ko'pshilik jag'daylarda balalar belgili bir na'rsege qarap turadi da, onin' o'zin ko'rmeydi, qulaq saladı da biraq esitpeydi.Sonliqtanolarg'a tabiyatta, tog'aydatawlar ha'm sho'llerdegi tu'rli seslerdi pariqlawdi u'yretiw lazim.Joqari klass oqiwsnilarina go'zzallıq, shiraysizliq, gozzallıq ideali siyaqli tu'siniklerdi jaritip beriw ju'da' a'hmiyetli, sebebi, bultu'siniklersiz go'zzallıqqa qarata mu'na'sibet, waqiyalıq ha'm a'lemgegozzal mu'na'sibet sistemasin jaratip bolmaydi.

Estetika haqqındag'i tu'siniklerdi o'zlestirip aliw, a'jayip a'debiy shig'armani, ma'nis-mazmuni sayız shig'armadan pariqlaw, o'z pikir-usinislari duris ekenligin bilip, qorg'awg'a ja'rdem beredi. Joqari klass oqiwsnilario'mir ha'm ko'rkem-o'nerde

go'zzalliq, shiraysizliq, la'zzetleniw ha'm ashiwlaniwdin' ha'r qiyli tu'rlerine dus keledi. Olar ideyaliq jo'nelisi ha'm mazmuni jag'inan ha'r tu'rli bolg'an a'debiy ha'm ma'deniy shig'armalardi o'qiydi, tamasha etedi ha'm tin'laydi. Social o'mirha'm ma'deniyatqa tiyisliha'diyselerdin' a'hmiyetin duris tu'siniwde oqiwshilarg'a gozzalliq ha'm oni su'yiw temasinda sabaqlar, sonday-aq, klasstan ha'm mektepten tis alip barilatug'in ha'r tu'rli shinig'iwlar ja'rdem beredi.

Estetikaliq talg'am o'z tabiyatina ko're shaxsqa ta'n bolg'an psixologiyaliqha'diysedur. Biraq shaxs ja'miyetlesiw mu'na'sibetlerinin' aktiv qatnasiwshisi bolg'anlig'i ushin ol gozzalliqti bahalaw kreteriyalarin puxta o'zlestire aladi. Estetikaliqtalg'am shaxstin' na'rse ya'ki ha'diysege bolg'am mu'na'sibet bildiriw tu'ri, obektiv gozzalliq o'lshevi bolip, gozzalliq, shiraysizliq ha'mbaha beriwde subektiv jantasiwdi sa'wlelendiredi. Talg'am sanaladi. Xullas, mektep oqiwshilari arasinda estetikaliq ta'rbiyani sho'lkemlestiriwdena'tiyjeli forma, metod ha'm qurallardanorinli paydalaniw unamli na'tijeler beredi.

Principler. Mashqalani sheshiwde to'mendegiler u'lken a'hmiyetke iye: talabalardin' jasi, olardin' xarakteristikasi, a'dep-ikramliq-estetikalik ta'rbiyasinin' baslang'ish da'rejesi; sistemalilik, izshillik, basqishpa-basqishliq, komplekslilik, pa'nler arasinda o'z-ara baylanislilik, izbe-izlik, integrativlik; texnologiyalilik, baylanislilik ha'm pu'tinlik; didaktikalikprinciplerge tiykarlang'anha'm olardan a'meliyatta paydalaniw; turaqlilik, mashqalani aniqlawha'm toliq sheshiwge shekem bariw; unamlilik, pozitivlik, namunaviylik, ko'rgezbelilik, idealg'a umtiliwu'stu'nligi; salistiriw, eleklew, ta'lim-tarbiya processin, oqiwshilardia'dep-ikramliq-estetikalikta'rbiyalawdi, olardin' shaxsin kamal taptiriw insanparwarliq ideyalari menen suwg'ariw; ma'deniy saykeslik –milliy-ma'deniy, uliw mainsaniy, a'dep-ikramliq-estetikalikka'diriyatlar u'stu'nligi menen; shaxsqa bag'darlang'anliq – shaxsqa diqqat-itibar, ol artiq ko'retug'in na'rselerge, onin' tan'lawina, oqiw ha'm o'mirde o'zin ju'zege shig'ariwina itibar.

Faktorlar. Mashqalani na'tiyjeli sheshiw faktorlari: konceptual-pedagogikalikfaktorlar- ma'mleket ta'lim siyasaki mazmun-ma'nisinde; metodologiyaliq- teoriyalik faktorlar – jan'a pedagogikalik pikirlew, zamanago'y pedagogika pa'nine muwapiq; social-pedagogikalikfaktorlar – izertlewdi ma'mleket

ta'limi waziypalari, social ha'm social-pedagogikaliqwaziypalardi sheshiwge bag'darlang'an; milliy-ma'deniy faktorlar — o'zbek xalqinin' milliy da'stu'rleri ha'm tariyxiy-ma'deniy qa'diriyatlarina mu'ra'jat etiw; oqiwhi shaxsina tiyisli bolg'an manawiy-a'dep-ikramliq ha'm manawiy estetikaliqfaktorlar; oqiwma'teriyallarinin' mazmuni, oqiwhilardin' ruwxiy jag'dayi, jasi, olardin' qizig'iwshiliqlari, qa'bilet ha'm mu'ta'jliklerinen, "shaxs" fenomenine, talabalardin'sebep tu'sinigine, a'dep-ikramliq-estetikaliqmateriyallardi biliw-qabil etiw-an'law-tu'siniwha'm adekvat sanag'a interiorizaciya etiwge tiyisli psixologiyaliqfaktorlar; tu'siniklilik kriteriyaliq faktorlar-oqiwhilardin' za'ru'r terminler, tu'sinikler, estetikaliqha'ma'dep-ikramliq, a'dep-ikramliq -estetikaliq kategoriyalar biliw; pa'nler arafaktorlar; teoriyalig-pedagogikaliqfaktorlar- mashqalani ilimiy tiykarlang'an, pedagogikaliqtiykarlarda sheshiw; ruwxiy-u'yretiw faktorlari — jarqin, esten shiqpaytug'inruwxiy ta'sir ko'rsetetug'ina'dep-ikramliq-estetikaliq joqari ma'nawiyatli, estetikaliqtoliq, folklor, ta'riyxiy-ma'deniy, go'zzal, ko'rkem-su'wretlew, milliy-da'stu'rli materialdan paydalaniw; texnologiyaliq-pedagogikaliqfaktorlar — konstruktiv-maqsetke bag'darlang'an; teoriyalig-a'meliy faktorlar — mashqalani,sheshiwde ilmiy teoriyalig tiykarlang'ana'debiyatlardan paydalaniw; a'dep-ikramliq -estetikaliq bilim, tu'sinik, oylaw ha'mqa'bilet talap etetug'in intellektual-do'retiwshilik faktorlar; metodikaliqfaktorlar — e'n na'tiyjeli usillar ha'm qurallardan, turaqli-predmetli metodikadan paydalaniw; social-kommunikativ faktorlar- oqiwhilardia'dep-ikramliq -estetikaliqtema, mashqala, xizmet penen baylanisli bolg'an dialogqa, g'alabaliq shig'iwlarg'a, o'z pikiri, du'nya qarasin qorg'awg'a u'yretiw.

• Sistema. oqiwhilardia'dep-ikramliq -estetikaliqta'rbiyalaw kreteriyalarinatuwri keletug'in maqset, turaqli a'meliy waziypa ha'mku'tiletug'in na'tiyjeden kelipshiqqan halda shaxsti kamal taptiriw maqsetinde bolajaqoqiwhilardia'dep-ikramliq -estetikaliqta'rbiyalawg'a sistemali jantasiw. Sistemali jantasiwda bolajaq pqotiwhilardia'dep-ikramliq-estetikaliq ta'rbiyalawg'a ja'rdemlesiwshi motivacion princip ha'mfaktorlar inabatqa alinadi.

Sistema ishindegı du'zilmede motivacion -maqsetli, teoriyalig-a'meliy, real-a'meliy, intellektual-do'retiwshilik ha'mta'rbiyalig ta'reptenqa'liplestiriwshi bilim-

ta'lim beriwshi komponentleri ha'mdesocial-kommunikativ, son'gi-juwmaqlawshi-na'tiyjeli komponentler itibarg'a aling'an.

U'yrenilip atirg'an motivacion (I), qa'liplestiriwshi-bilim-ta'lim beriwshi komponentlerine toqtap o'tiw lazim.

I. Motiv, motivaciyani baslaw, sanali qa'lew, qizig'iw ha'm mu'ta'jlikqurali desa boladi. Motiv sirtqi talaplar ta'sirinde, biraq tek g'ana o'z qa'lewi, qizig'iwshilig'i ha'm mu'ta'jligine ko'reju'zege keliwi ushin isentiriw-mu'ta'jlikqa'liplestiriwda'rejesinde metodologiyaliq ma'mleket ta'limi qag'iydalari ha'm ko'rsetpeleri, kasiplik-shaxsiy ha'm turmisliq ta'jriybelerden paydalanadi. Bunday motiv o'z o'miri mazmunin an'law, o'z shaxsina'dep-ikramli-estetikaliq ta'rbiyalaw ha'm turaqliliqqa umtiliw ushin tu'rtki.

Bunday motivaciya – shaxsti a'dep-lkramliliq kamal taptiriw, onda a'hmiyetli insa'niy paziletlerdi qa'liplestiriw girewi.

II. Pa'nler arasindag'i tig'iz baylanisliq, quramalasip bariw, bir-birintoltiriw, shaxsti kamal taptiriw maqsetindeoqiwshilardin'a'dep-ikramliq-estetikaliqko'rinishine ta'sir ko'rsetiwin esapqa alg'an halda usi pedagogikaliksistemanin' bilim-ta'lim aliw strukturasi pedagogikapa'nler sistemasinaniqlastiriwdii, og'an du'zetiwi ha'm qosimshalar kiritiwdi talap etedi.

2.2. Oqiwshilardi innovatsion jantasiwlar tiykarinda a'dep-lkramliliqqa ta'rbiyalaw texnologiyasi, formalari ha'm metodikasi

• O'zbekston Respublikasinda g'arezsizligimizdin'da'slepki jillarinan-aq ta'lim sistemasina ayriqsha itibar qaratilg'an. A'sirese, bu'gingi ku'ndejoqari ta'limsistemasin ja'ne de rawajlandiriw, jan'a innovacion jantasiwlardi engiziwi, ha'r bir oqiwpa'ninzaman menen sa'ykes ra'wishtejan'alawg'a qaratilg'an say ha'reketler da'wir talabinan kelip shiqpaqta. Soni aytip o'tiw orinli, Prezidentimizdin' "Joqari ta'lim sistemasin ja'nede rawajlandiriwis – ilajlari haqqinda" g'i qararinin'tiykarg'i waziypasi qatarina "ta'lim processin, joqari ta'limnin' oqiw rejeha'm da'stu'rlerinjan'a pedagogikalik texnologiyalar ha'm oqitiw usillarinken'nen en'giziwi, joqari ta'limnin' manawiy – a'dep-ikramliq mazmuninasiriw" g'a ayriqsha itibar qaratilg'an bo'lip,

joqari ta'limda pedagogikaliq pa'nlerdi oqitiwda jan'a innovacion jantasiwlaridin'qollaniliwi talabalarda jat ideyaha'm ideyalogiyag'a qarsiimmunitetti ha'm sin sananibekkemlewde o'z ornı ha'm abiroyina iye. Sol qatarda, "innovacion jantasiw" ya'ki "innovacion ta'lim" degende neni tu'sinemiz? – degen sorawg'a juwap berip o'tsek. Innovacion ta'lim (ingilizsheden aling'an bo'lip, "innovacion" – jan'aliq kiritiw,oylap tabiw degen ma'nilerdi an'latadi) talabada jan'a ideya, norma qag'iydalarin jaratiw, o'zge shaxslar ta'repinen jaratilg'anjetik ideyalardi tabiiy qabil etiwge tiyisli sipatlar, sheberliklerdi qa'liplestiriw imkaniyatınjaratadi.

Innovacion ta'lim tu'sinigi en' da'slep 1979 jilda Rim klubında "Ta'lim aliwdin' shegarasi joq" temasında oqilg'an lekciyada tilgealing'an. Usi innovacion ta'lim social ortalıq, ma'deniyat ta'lim sistemasında ju'z berip atirg'an innovacion o'zgerislerdi xoshametlew, shaxs o'miri ha'm ja'miyettin'jan'alaniw da'wirinde ju'zege keletug'inmashqalaliwaziypalarinunamli sheshiwdi tezlestiriw imkaniyatın jaratadi. U'zliksiz ta'lim sistemasında, tiykarinanjoqari ta'lim sistemasında innovacion jantasiwlaridanpaydalaniw talabalarda olar ta'repinen bilim, ko'nlikpe ha'm sheberliklerdio'zlestirip atirg'an ta'lim tarawındag'i jan'aliqlardi jaratiw, aldin'g'i ideyalardi da'lillew, ameliyatqa na'tiyjeli engiziwge tayarlaydi.

Zamanago'y ta'limge ta'n a'hmiyetli ta'replerinen biri - pedagog xizmetinin' innovacion xarakter sipatlarına erisiw sanaladi. Rawajlang'an shet el ma'mleketlerde pedagog xizmetinin' innovacion xarakter sipatların iyelewma'selesı o'tken a'sirdin' 60-jıllarınan baslapjedel u'yrenile baslag'an. Solardan, X.Barnet, J.Basset, D.Gamil'ton, N.Gross, R.Karlson, M. Maylz, Xeyvlok, D.Chen, R.Edem, F.N. Gonobolin, S.M. Godnin, V.I.Zagvyazinskiy,A.Kan-Kalik, N.V.Kuz'mina ha'mde V.A.Slasyoninsiyaqli izertlewshiler ta'repinenalip barilg'an jumislarda innovacion xizmet, pedagogikalıqxizmetke innovacion jantasiw, innovacion ideyalardida'lillewha'm olardi a'meliyatqana'tiyjeli engiziw, shet el ma'mlekatler hamde respublikada jaratilg'an pedagogikalıq innovaciyalardan xabardar boliwarqali pedagogikalıqxizmetindeolardanaktivpaydalaniw barisındag'i a'meliy ha'reketler mazmuni jaritilg'an.

Bugingi ku'ndebolajaq pedagoglardin' innovacion xizmetko'nlikpe ha'm sheberliklergeiye bolıwlari u'lken a'hmiyetke iye. Pedagoglar ta'repinen innovacion

xizmet ko'nikpeha'm sheberliklerdio'zlestire aliwlarindaolarnin' innovacion jantasiwg'a iye boliwlari talap etiledi. O'z a'hmiyetine ko're pedagoglar ta'repinen innovacion xizmetko'nikpe ha'm sheberliklerdi o'zlestiriwolarida innovacion jantasiwdi qarar taptiriw tiykarinda keshedi. Pedagoglarda innovacion jantasiwlardin' qarar tabiwi daquramali process.Biz u'yrengenizertlewlerde innovacion jantasiw tiykarinan to'rt basqishta a'melgeasiriladi.

- Mashqalani analiz tiykarinda aniqlaw
- Belgilengen ta'lim sistemasin da'stu'rlew
- O'zgeris ha'm jan'aliqlardi rejelestiriw
- O'zgerislerdi a'melge asiriw

Joqari ta'lim sistemasi talabalarida innovacion jantasiw tiykarindaa'dep-ikramliq – estetikaliq tarbiyani qa'liplestiriwde shaxstin'o'zine qarata tarbiya talaplarinengiziwi, o'zbek milliy pedagogikasi jetik wa'killeri shig'armalarindaturaqli a'debiyatlardiondag'i tarbiya processin ja'nede bekkemleydi. O'zlerine ku'ndelik rejim sipatida a'dep-ikramliqha'm estetikaliq tarbiya talaplarin qoya alsa, pu'tkil ja'miyyetgeijaslar du'nyaqarasindag'i o'zgerislerdi seziw mu'mkin.

Texnologiya (grekshe. techno–ma'deniyat, sheberlik, logos –pa'n, nizam) – sheberlik haqqindag'i pa'n; belgili jumis, xizmet, ma'deniyatta qollanilatug'inna'tiyjeli usillar jiyindisi [53. 129].

“Ta'rbiya texnologiyasi – pedagogtin' pedagogikaliqwaziypalardi sheshiwge qaratilg'an is-ha'reketlerdin'dawamli ha'm o'z-arabaylanisli sistemasi; aldinnan rejelestirilgen ta'rbiya processi rejetiykarinda ha'm dawamli a'melge asiriladi” [53. 129]. Texnologiya- jeterlishe joqari da'rejedegi ha'm na'tiyjelioqiw processinin' girewi”.

Oqiwshilardia'dep-ikramliq-estetikaliqta'rbiyashinin'islep shig'ilg'ansiztemali-quramliq komponentlari- o'z mazmun-ma'nisine ko're shinig'iwlardin' belgili tematikaliqciklinqurawshi, texnologiyag'a muwapiq sho'lkemlestirilgen, o'z quramliq-ma'nili tiykarg'a iye motivacion-maqsetli-an'law komponenti, intellektual-do'retiwshilik, teoriyaliq-a'meliy ha'm o'z biliminasiriw ha'mta'rbiyalawg'a bag'darlang'an ta'lim-tarbiya beriwshi-qa'liplestiriwshi komponentler, social-kommunikativ ha'm juwmaqlawshi-natiyjeli komponent.

Oqiw shinig'iwlari texnologiyasi:

Temani belgilew, maqsetti aniqlaw; sebebin tu'sindiriw; waziypa beriw; texnologiyaliqsistemani ma'lim etiw (lekciyalar, sa'wbetler); original usillar ha'm qurallardan paydalang'an haldabayan etetug'inmateriyalldin' tiykarg'i ideyasi ha'm ma'selesini menen tanistiriw; tin'lawshilardimateriyallarg'a qarata alg'an halda bayan etiw; materiyallardi bekkemlew; tema boyinsha waziypa, is ha'm xizmetler ha'mde o'zinrawajlandiriw ushin adebiyatlar dizimini usiniw.

Shinig'iwlar formasi: lekciya, sa'wbet, dialoglar; qisqa-ba'sekiler; teoriyalıq-a'meliy shinig'iwlarha'm seminarlar, praktikumlar.

Oqitiwshilardia'dep-ikramliq-estetikalıqta'rbiyalaw shaxsti kamal taptiriwdin' na'tiyjeli usillarinan paydalaniladi.

A'dep-ikramliq-estetikalıq ta'rbiya usillari ha'm jollari birgelikte qollaniladi.

Paydalanilatug'in metodlar ha'm usillar: xabar, mag'liwmat, dag'aza, aktsentuaciya, isendiriw. Tu'sindiriw; motivaciya, bag'darlaw, prognozlaw, bayan etiw, gu'rrin', qayta aytıberiw, oqiw, dodalaw, pikirlew; oylaw, do'retiwshilik oylaw; sa'wbet, dialog, so'ylesiw, sa'wbetlesiw, debat; ko'rsetiw, misal keltiriw, u'lgi; keste du'ziw, modellestiriw; illyustraciya, ju'zege shig'ariw; uliwmalastiriw, juwmaq, juwmaq shig'ariw, ta'krarlaw, bekkemlew; erkin tan'law (tapsirma, is, xizmetti); oqitiw, u'yreti w. Eleklew, shinig'iw; ta'riyip, ta'riyip beriw (so'zlerge, tu'siniklerge);improvizaciya, eksprompt; salistiriw, o'z-o'zinbaqlaw-u'yreniw-qadag'alaw-analizlew-bahalaw ta'riyip beriw; bellesiw, jen'is; usillar- mashqalali-maqsetli, mashqalali-izleniwli, "kishiiizertlewlerr; "aqliy xu'jim", "juwmaqlawshi baqlaw xu'jimi"; iltimas, usinis, ma'sla'ha't, talap, usinis, esletpe, bag'dar; waziypa-tapsirma, jag'daylar ju'zege keltiriw – ta'rbiyalawshi jag'daylar (individual, topar bolip, komanda bo'lip; pedagogikalıq, ro'lli); o'zin o'zi a'himiyetlestiriw, o'zin o'zi ja'miyetlestiriw; xoshametlewshi- qollap-quwatlaw, ayriqsha itibar, maqtaw, xoshamet, unamli pikir, jaqsi a'dep-ikramliq-estetikalıq xarakteristika (talabag'a, toparg'a); pikir (o'z pikiri, topar pikiri); aktuallastiriw, ja'miyetlestiriw (bilim, qa'siyet, pa'zilet, qa'biletlerdi).

³Usillar ha'm jollardi birgelikte qollawg'a misallar

Lekciya tin'law processindeoqiwhida emocional-motivacion keypiyatjaratiw processinde- "watan tuyg'isi" pa'nin oqitiwda: xabar, mag'liwmat, itibar beriw; tu'sindiriw, prognozlaw, sin'diriw, isendiriw, baslaw; maqsetti aniqlaw, bag'darlaw, bag'dar beriw; konceptualizaciya, tiykarin ajiratiw; bayan, gu'rrin', qayta aytip beriw, tezislarg'a ajiratiw, dialog; aktivlestiriw (qabil etiw, esitiw, pikirlew); eslepqaliw, ta'kirarlaw, eslew (tiklew); rejelestiriw, kestelestiriw; "kishi debat" (dialog formasinda, "tet-atet" ko'rinishinde, topar bo'lip); o'z pikiri, topar pikir qollaw.

U'yreniw-ta'lim aliw basqishinda – "watan tuyg'isi" pa'ni boyinsha u'yreniw processinde teoriyalıq-a'meliy, intellektual-do'retiwshilik ha'm o'z biliminarttiriwga bag'darlang'an halda qa'liplestiriw; maqsetti aniqlaw, waziypa beriw, na'tiyjeni aldinnan ko're biliw; kestelestiriw (mazmunin); tu'sindiriw (tiykarg'i termin ha'm tu'siniklerdi); bayan, gu'rrin', dialog, dodalaw. Uliwmalastiriw, juwmaq, juwmaq jasaw; illyucraciya, ko'rsetiw (su'wretlew o'neri do'retpelerin); qabil etiw (shig'armalardi)- bag'darlaw; tamashalaw-baqlaw-u'yreniw-pikirlew-tu'siniw-pikir ju'ritiw-mu'na'sibet bildiriw-sa'wlelendiriw; eleklew, do'retiwshilik oylaw; aniqlaw (shig'armalardin'a'dep-ikramliq-estetikalıq potencialin, ol ta'rbiyalaniwshilardin'a'dep-ikramliq-estetikalıqpaziletlerine qay da'rejede ta'sir etiw); usillar- mashqalalı, derlik izleniwli "kishiizertlew o'tkeriw, g'arezsiz izleniw, erkin tan'law (tema boyinsha shig'arma, tapsirma, is, xizmetti); ma'sla'ha't, esletpe, jol-joba ko'rsetiw, usinis etiw (ko'rinisli su'wetlew-o'neri do'retpesin qabil etiw boyinsha); este saqlaw, takrarlaw,uriniw, sinap ko'riw, trenin', ameliyat (ko'rinisli do'retpeni qabil etiw); qabil etiwge o'zi baha beriw; aktuallastiriw, ja'miyetlestiriw (bilim, o'zgeshelik, pazilet, qa'bletlerdi).

Sonin' menen birgeha'r tu'rli jag'daylardan paydalaniladi: "insayt" jag'daylar – usinis etilgen halat, jag'daydag'i mashqalani tosattan tu'siniw; kutilmegen halat – tayarlıq ko'rmesten saqnag'a shig'iw, o'zinin' ya'ki birewdin'pikirin qorg'aw; muvaffaqiyatga erishilgan vana'tiyjege erisilgen halat, ma'seleni, waziypa na'tiyjeli sheshiw ushin qolaylı halat; interiorizaciya'ga jol tutiw – ko'p qirli a'dep-ikramliq - estetikalıqxizmettioqiwhilarsanasinin' ishki ta'repine aylantiriw.

So'zsiz, oqiwshi shaxsi a'dep-ikramliq-estetikaliq ta'repten bayiydi, onin'a'dep-ikramliq -estetikaliqko'rinishine teren'unamli ta'sir ko'rsetiledi.

A'dep-ikramliq-estetikaliqpaziletler, birinshi orinda watanin' estetikaliqko'rinishi menen maqtanish etiw, oni su'yiw siyaqlipaziletler qa'liplesedi. Ullisezimler ju'zege kelediha'm aktivlesedi, insan ushin muqaddes bolg'an watang'a muhabbat siyaqli u'lken tuyg'ug'a aylantiratug'inko'rkem-estetikaliq, a'dep-ikramliq -estetikaliqta'jriybe qa'liplesedi. Oqiwshilarg'a ta'rbiyaliq ta'sir ko'rsetiwidin' mine usi ta'repi oqiwshilardi shaxs sipatinda kamal tabiwinda u'lken a'hmiyetke iye.

2.3. O'qiwshlarda salamat isenimdi qa'liplestiriwdin'za'rurligi ha'm onin' pedagogikaliq-psixologiyaliq a'hmiyeti

Bu'gingi ku'ndetek g'ana jeke ma'mleket ya'ki kontinenti ba'lki, bu'gin jaha'n sherikshiligin qa'wipke salip kiyatirg'an mashqalalardan biri diniy ekstremizm ha'm onin' milliy aymaqliq qa'wipsizlikke ta'siri ma'seles.

Bu'gingi global du'nyada diniy ekstremizm mashqalasi da transmilliy, transshegaraliq xarakterge iyeha'm ba'rsheni ta'shwishke salip atirg'anlig'ihesh kimgesir emes. Biraq ayrim aymaqlarsolardan xalqinin'ko'pshiligi tiykarinan musulmanlar quraytug'in ha'mdesocial o'mirinin'barliq tarawlarinda siyasiy ja'miyetlik ideyalogiyaliqmanawiy tu'p o'zgerislerdi basinan keshirip atirg'an Orayliq aziya kontinenti ushin bul mashqala a'sirese ju'da' global.

Diniy ekstremizm ha'm terrorismgeqarsi gu'resiw bu'gingi ku'nde strategiyaliqa'hmiyetke iye. Jag'daydin' o'zine ta'n qa'siyeti sol, Orayliq aziyada bulgu'resuliwma jalg'izaymaqliq strategiya boyinsha alip bariliwi maqsetke muwapiq.Uliwma jawg'a qarsi birgelikte gu'res alip bariw Orayliq aziya mamleketlerinin' integratsiyalasiwg'a u'lkenu'les bolip, unamli jaratiwshi geosiyasiy faktordin' ku'sheyiwineunamsizbuzg'inshi geosiyasiyku'shlerdin' jen'iliwine alip keliwi so'zsiz.Sonnankelip shig'ipaytiw mu'mkin, o'smir jastag'i oqiwshilarda da

salamat isenimdiqa'liplestiriw idialiqgu'reslerge qarsi o'zimizde immunitetti payda etiwidin' ahimiyetli qarari.

Usi orinda o'smirlik da'wirge tohtalip o'tsek. Jas da'wirleriishinde o'smirlik da'wiri shaxs o'mirinde tupten burilisti baslaytug'in da'wir. Buljasta o'smirde ha'r ta'repleme ha'm ruwxiy, ha'm manawiy anatoma-fiziologiyaliq o'zgerisler, jedel rawajlaniw baqlanatug'in da'wir. O'smir o'zindegi bul o'zgerislerdimaskilewge urinadi. Onin'na'zerinde a'tiraptag'ilaronin'tek solta'replerin ko'rip atirg'anday seziledi. Sonliqtan bul jastan o'tiw da'wiri sensor davrlari depju'ritiledi.

O'smirlerdeju'zege kelgen qan tamirlardag'io'zgerisler tabiiy ruwxio'zgerislerdi de keltiripshig'aradi. Bug'anolardag'i ashiwlaniw stress bug'an misal. Bul o'smir menen mu'na'sibetke kirisiwshiler ushin qiyinshiliq tuwdiradi. Bunnan tisqarialimlar ta'repinen o'smirlik da'wiri u'sh bo'limge bo'linedi. R.Kulledin'pikirinshe eger bala o'z aldina joqarida ko'rsetilgenprobletallardi, sipatlardi da qoymas eken neshe jil jasawinan qa'tiy na'zer bulb ala balaliq da'wirinde boladi. Sonin' ushin bulbelgilerbelgili da'rejede zaru'r. Bul biologiyaliqprocess. O'smirlik da'wiri ba'rshede ha'r tu'rli o'tedi. O'smirlerdeo'zin an'law jan'a basqishqako'teriledi, olar o'zlerine ta'n a'dep-ikramliq u'lgisin tan'laydi.Oqiwshi o'zine u'lgi bolg'an shaxstin' minez-qulqi menen, o'zinin' is-ha'reketlerin salistiradi ha'm o'zinin' unamli ya'ki unamsiz ta'replerin an'lap jetedi. O'smir o'z-o'zin ta'rbiyalawda kitap qaharmanlarinan, kinofilm qatnasiwshilarinan o'rnek alipolarg'a eleklep pu'tkil erk ku'shi ha'm xarakter sezimlerin iske salipha'r tu'rli o'zgesheliklerdi iyelewge umtiladi ha'm bul jolda ushiraytug'in tosiq ha'm qiyinshiliqlardi jen'edi. O'smirlik jasinda psixologiyaliq ta'repten en' a'himiyetli pazilet er jetiw ya'ki u'lkeygenlik seziminin' payda boliwi ayriqsha a'himiyetke iye.U'lkeygenlik sezimi social a'dep-ikramliq tarawda aqiliy xizmetke qizig'iwinda, mu'na'sibette, kewil ashiw processinde minez-quliqtin' sirtqi formasinda o'z ko'rinishin tabadi. O'smir o'z kush-quwati, shidamlilig'i artip, bilimi ken'eyip atirg'anlig'in an'lay baslaydi.Bulardin' ba'rshesionda u'lkeygenlik sezimin rawajlandiradi. Onda nervina tiyetug'in basshidan, orinsiz sheriklikten, artiqsha nazerden,baqlawdan, zeriktiretug'in g'amxorliqtanjiraq boliw qa'lewiju'zege keledi. Bul process o'z na'wbetindeu'lkenler menenmu'nasebet ha'm sa'wbette qolaysiz

keshinmeler payda etedi. Klass topari ha'm shan'araq ag'zalari ortasindag'i mu'nasebetlerdi o'zgertiwge u'ikenler menen o'spirim arasindag'i qa'telesiwjawin joq etedi. Sir emes, bu'gingi ku'nde o'smirler arasinda sotsial xulqtin' ko'rinishleri ko'plep ushraspaqta. Salamat isenim bolsa mine usinday kewilsizliklerdin' aldin aladi. Bul jag'daydi V.I.Karimova ha'm B.Umarovlar da o'z izertlewlerinde aytip o'tken. Bul izertlewlerde o'smirler suitsidinin' jas ha'm sotsial-psixologiyaliq o'zgeshelikleri siyaqli a'himiyetli ma'selelerge toqtalip o'tildi. Alimlardin' alip barg'an izertlewleri na'tiyjelerine ko're o'z-o'zin jandiriw formasindag'i suitsidal xulqtin' sebeplerinin' biri: janina qastiyanliq qiliw ayrim jag'dayda shan'araq kelispewshilik sebepli kelip shig'ar eken. B.Umarov o'zinin' ilimiy maqalalarinda o'smirlerde suitsidal xulqtin' sebeplerin sha'rtli klassifikatsiyasin du'zip shiqti. Bul o'smirsuitsidinin' siltaw ha'mde sebepleri to'mendegishe.

1 Shan'araq kelispewshilikleri.

A) Jalg'izliq.

B) Jaqin adaminan ayriliw.

V) Na'tiyjesiz muxabbat penen baylanisli bolg'an kelispewshilikler.

G) Ata-ana yaki shan'araqtin' basqa ag'zalari ta'repinen o'smirlerdi fizikaliq ha'm manawiy xorlaw.

2. Salamatlig'i menen baylanisli kelispewshilikler.

A) Ruwxiy kesellikler.

B) Somatikaliq kesellikler.

• V) Tuwma ya'ki o'miri dawaminda arttirilg'an na'giranliq.

3. Ja'miyetlik a'dep-ikramliq normalari menen baylanisli bolg'an kelispewshilikler.

A) Jinayiy juwapkershilikten qashiw.

B) Basqa tu'rdegi jazalaniw ha'm shermendelikten qutiliw.

V) U'yistirilgen jinayiy toparg'a qosilip qaliw.

4. Oqiw processini menen baylanisli kelispewshilikler.

A) Oqiw da'stu'rin o'zlestirmew.

B) Klasstan klassqa qaldiriliwi.

V) Mektepten shetletiliwi.

5Materiyalliq qollap-quwatlaw menen baylanisli bolg'an mashqalalar.

A) Materiyalliq jetispewshilik sebeplikerekli sha'rt-sharaytlar menen jeterlishe ta'minlemew.

B) O'smirler ta'repinen orinsiz qoyilg'an talaplar.

Alip barilg'an izertlewlerdin' juwmag'ina ko're shan'araqliq kelispewshilikler basqa kelispewshilikler arasinda tiykarg'i motiv sipatinda ju'zege keliwin ko'riwimiz mu'mkin.

Demek, o'smirlerdesalamat isenimdi qa'liplestiriwdin' psixologiyaliq jaqtan joqaridag'i mashqalalar sheshimin sheshiw menen baylanistiriw mu'mkin. Jaslardi uliwmainساني ha'm milliy qa'diriyatlar tiykarinda manawiy-a'dep-ikramliliq ruwxinda ta'rbiyalaw, salamat isenimdi qa'liplestiriw bu'gingi ku'nde pedagogika pa'ni aldinda turg'an aktual ma'selelerden biri.Sol qatarda O.Musulmonovanin'u'lken a'hmiyetke ilayiq. Alim o'smirler manawiy ma'deniyatinqa'liplestiriw boyinsha qatar pedagogikaliq mashqalalardi sheshiwge ha'reket etedi.

Ata-analardin' o'smirler ruhiyatin jaqsi bilmesligishan'araq o'z perzentlerinerkeletip o'siriwleri hamde olardiha'dden tisqari asrap abaylawlari shan'araqta bala hulqinin' buziliwina alip keliwshi faktorlardin' biri.

Bunday ta'rbiyalang'an balalar ha'm o'spirimler xulq o'zgeriwi ko'rinisleri tez qa'liplesip erkin fikr ju'ritiw ha'm biyimlesiwshenlik qabiletleri jaqsi rawajlanbag'anlig'i sebepli olar onshelli quramali bolmag'an apiwayi kelispewshilikli jag'dayda o'zlerin jog'altip qoyadi. "Shaxstin' ishki manawiy dunyasi manawiy mu'tajlik manawiy qizig'iw ha'm xizmet, manawiy qa'diryat siyaqli tiykarg'i belgiler sistemasinan ibarat."⁴

Shininda da izertlewshi aytip o'tkeni siyaqli shaxstin' a'dep ikramliq manawiy qaraslar oylaw pan, a'debiyat, ma'deniyat, maorif, din siyaqli qurallar arqali tarbiyalanadi.

⁴ G.B.Shoumarov. "Muhabbat va oila".T. Ibn Sino. 1994 yil 47-bet.

Sebebi, mine usinday ta'rbiyaliq qurallar ja'rdeminde insanda ma'nawiy adep ikramliq mu'tajlik tuwiladi ha'm tikkeley og'an intiliw tiykarinda malim maqsetke erisiw ju'zege keledi. Joqarida aytip o'tilgen ilimiy a'debiyatlar ha'm izertlewler analizi soni ko'rsetedi ha'zirgi ku'nde shan'araq sharayati ha'm shan'araqta o'smir ta'rbiyasina mu'nasebetin tu'rli da'rejege bolip u'yreniw mu'mkin.

Ma'selen, socialliq alding'ishan'araqlarda tarbiya alip atirg'an o'smirler salamat isenimnin' qa'lipleskenlik darejesi ju'da joqari boladi. Bunin'kerisin de ko'riwimizge boladi. Usi orinda mektep shan'araq ha'm jamiyetshilik sheriklik islesiw tiykarg'i orin tutadi.

Mektep ulli da'rgay. Bul da'rgayda insane ta'lim aliwi menen birge ta'rbiyada aladi. Tiykarinda bul eki so'z bir-birinen ajiratip bolmaydi. Bul is dialektik birgelikte alip bariladi ha'm amelge asiriladi. Ta'rbiya processinde adep ikramliq ta'rbiya tiykarinda salamat isenim qaliplestiriw zarur ahimiyetke iye. Xalq ta'limi diziminde oqitiw oqiwshiardi adep ikramliq ahimetlestiriw menen baylanistirip turadi. Bunin' na'tiyjesin oqiwshilar adep ikramliq adep minez qulq haqqinda bilimge iye boladi. Sebebi, insannin' manawiyati onin' adebi xulqi madeniyatinan ibarat boladi. Manawiyat bolsa aqliy adep ikramliq huquqiy ekanimikaliq ha'm siyasiy bilimler tiykarinda qa'liplesedi. Usi bilimler o'z nawbetinde insan unamli korinislerinin' bayip bariwina sebep boladi. Mine usinday jaqsi ko'rinslerdin' kamal tawiwinda mektep jetekshi orin esaplanadi. Salamat isenimge iye tu'sinikler birinshi sabaqtan baslap talim menen birge alip bariladi. Ha'zirde salamat isenimdi qa'liplestiriw ahimiyetli orin iyelegen. Sebebi usi menen birge o'smirlerde watan su'yiwshen'lik ongli intizom mehnatga, atiraptag'i adamlarg'a a'dep ikramliq mu'nasebetleri qa'liplesedi. Demek, salamat turmis tarizin qa'liplestiriw u'lken a'himiyetke iye eken oni duris ha'm tu'sinerli halinda beriw kerek. Bunin' ushin en' da'slep oqitiwshilar diniy bilimge iye bolawlari kerek. Ayniqsa baslawish klasta salamat isenimge tiyisli tu'sinikler berilip bariliwi maqsetke muwapiq. Sebebi ko'pshilik shaxsiy o'zgeshelikler mine usi da'wirde payda bolip rawajlanadi. Solay eken balalardin' ta'lim ta'rbiya aliwlari oqitiwshilar qolinda. En' da'slep oqitiwshilar balalardi tatiwliqqa bir-biri menen tatiw boliwg'a ha'mde birdeylikke u'yretiwi kerek. Sebebi da'slepki da'wirlerden-aq tatiwliq, inaqliq, intizamliq,

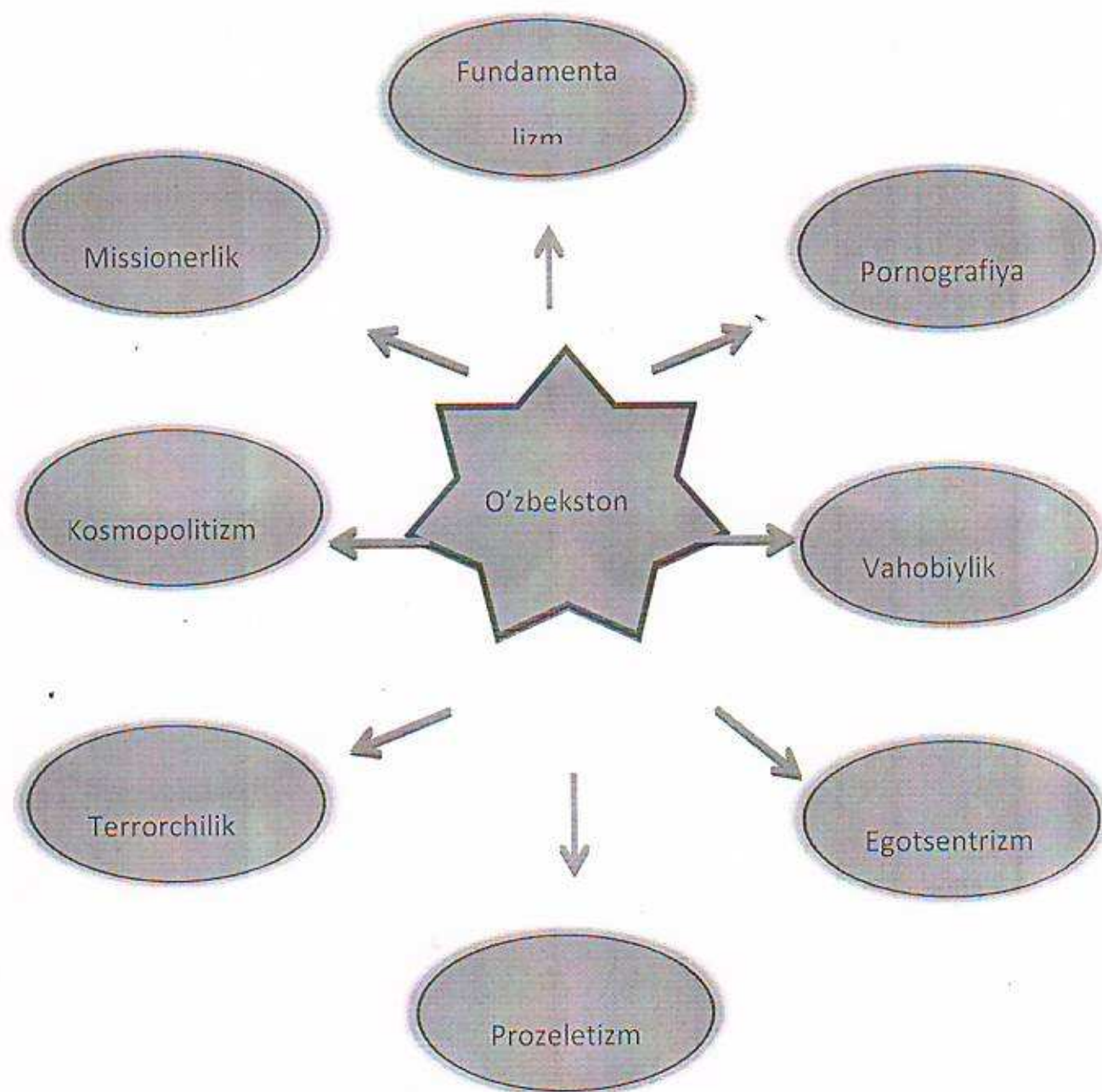
birdeylıktı u'yrengen balalar keleshekte de usıg'an umıladi.Bul o'z na'wbetinde salamat isenimdi qa'liplestiriw da'slepki basqishi esaplanadi ha'm ja'miyet ushin u'lken jen'is esaplanadi.Ulli nemis pedagogı A.V.Disterberg aytqanınday jaqsi oqıta bilgen oqitiwshi jaqsi ta'rbiyalaydı. Bul oqitiwshılardin' salamat isenimdi qa'liplestiriwde ahimiyetli orın iyelewin bildiredi.Ko'pshilik o'smirler ustazlarinın' ju'ris turisi, o'zin tutıwi siyaqlı jag'daylarg'a analiz jasaydı.Sonın' ushin, en' da'slep oqitiwshılardin' o'zi a'dep ikramlıq salamat isenimli bolıwi mu'mkin. Demek aytip o'tiw tiyis salamat isenimdi qa'liplestiriwdin' birinshi usılı, oqitiwshılardi salamat isenimlilikke baylanisli. Mektepte tarbiyalaw isleri rejeli ha'm ta'rтіpli, birdeylik penen a'melge asirilg'an jag'dayda g'ana salamat isenimdi qa'liplestiriwdin' na'tiyjeli boladi. O'smirlerde salamat isenimdi qa'liplestiriwde "Watan tuyg'usi", "Milliy g'arezsizlik ideasi ha'm ma'nawiyt tiykarlari" ha'm tarbiya sabaqlarin ma'rtebesin asiriw kerek.En' da'slep tarbiyalıq saat haqqında so'ylesetug'in bolsaq, bul sabaq sawbet ha'm ku'ndelikli da'pterin tekseriw menen o'tkeriw kerek emes. Bul sabaqlardin' atinan kelip shig'atug'in bolsaq,bul ta'rbiya saati, bunda tarbiya haqqında diniy tu'sinikler,diniy jan'aliqlar sonin' menen oqiwshılardi qiziqtıratug'in sorawlarg'a juwap beriw lazim. Sonin' menen birge klass basshilari tarbiyalıq saatta ruwhiy ag'artiwshiliq islerin alıp barılsa,oqiwshılarda halallıqqa, adatlilıqqa isenim haqqında ruwhiy adep ikramlıqqa milliy tu'siniklerdin',bilimlerden',mag'liwmatlardin', ko'nlikpe ha'm adetlerden' tartıp tawiwına imkan jaratti. "A'depnama", "Watan tuyg'usi", "Milliy g'arezsizlik ideasi ha'm ma'nawiyat tiykarlari" sabaqlarina keletug'in bolsaq bul sabaqlar da mekteplerde joqari ahimiyetli o'tilip atır desek qa'telespeymiz. Sebebi bul sabaqlarda da sawbet penen sheklenbekte. Bul sabaqlarda oqiwshılardin' salamat isenimi ushin ju'da' a'himiyetli esaplang'anlig'i ushin, saatlardi asiriw lazim.sabaqlardin' a'himiyetli asiriw ushin ta'jiriybeli oqitiwshılardi tartiw maqsetke muwapiq.Sonin' menen, sabaq waqtında interaktiv metodikalardan, fan-texnologiya jetiskenliklerinen ken' ko'lemde paydalanılsa, sabaq ken' sebepte zaman talaplarına juwap beredi. Bunda temag'a tiyisli tu'rli ko'rinislerden, videofilmlerden, xu'jjetli filmler, ulli insanlardin' o'mirjolına tiyisli filmler ko'rsetilse, oqiwshılardin' isenimi bekkemlenedi ha'm o'zin qiziqtırıg'an sorawlarg'a janlı ta'rizde juwap alinadi. Na'tiyjede ha'r tu'rli ag'imlarga kirip ketiw hallarına shek qoyiladi.sebebi bu'gingi ku'nde axbarat ko'leminin' ken'ligi sonı

ko'rsatedi. Isenimdi bekkem insan ka'mil boladi. Bul haqqinda Yusuf Xos Hojib "Qutadg'u bilig" da'stanida "Halol, haqgo'y, adep ikramli kisi, har qanday qimmat na'rseden de qimmatdur" dep aytqan. Jetik insan en' da'slep shan'araqta qa'liplesedi, mektepte, mahallede tarbiyalanadi ha'm qa'liplesedi. Bunda mektep yetekshisi u'lken ro'l oynaydi, bunin' ushin manawiyattin' tiykarin salamat isenimnin' tiykarg'i tayanshi quraytug'in halalliq, adalat, ar-namis, hu'jdan, diyanat siyaqli tiykarg'i tu'sinikler haqqinda dizimli u'zliksiz ilimiy mag'liwmat aliw ha'mde olardi o'mirde qollaw menen birge ko'nlikpe adetleri tartip tabiwi sha'rt. Bul siyaqli diniy manawiy tu'sinikler shoralar da'wirinde de oqiwshi jaslar tarbiyasinda esapqa alinbag'anlig'i oqibetinde pedagogik dizimde jaman waqiyalar keltirip shig'aradi. Bunin' aqibetinde jamiyet o'mirinde ba'rshe tarawlarinda paseyiw ko'zge ko'rinedi.

Qurani Ka'rim jer ju'zi musulmanlarinin' da'sturiy, diniy da'stu'rler deregi. Ha'zirgi ku'nde jaslar ta'rbiyasinda salamat turmisqa tiykarlangan jaqsiliq ha'm go'zzalik, ata-anani, watandi qa'dirlewsiyaqli kishipeyil insaniy sezimlerde kamal taptiriwda Qurani Ka'rim ha'm ha'dislerdin' orni biybaha. Demek, salamat turmisti qa'liplestiriwde islam dininin' derekleri – Qurani Ka'rim ha'm Ha'dis birinshi orinda turadi. Ha'disler ja'miyetti mazmunliq jaqtan pa'klewge, insandi tarbiyalap, kamalg'a jetkiziwge bag'darlang'an bolip, musulman xalqinin' ideyaliq tayanishi bolip kelgen. Biz tekg'ana Qurani Ka'rim ha'm Ha'dislerdi, sonin' menen qatar joqarida sanap o'tilgen (Xotamnoma, Odobnoma Burxoniddin Marg'ilonining "Hidoya", Kaykovusning "Qobusnoma", Ahmad Yassaviyning "Hikmatlar", Nosir Xusravning "Saodatnoma", Sa'diyning "Guliston", "Bo'ston", Navoiynin' "Mahbubul qulub", Boburning' "Boburnoma", Abdulla Avloniynin' "Turkiy guliston yohud axloq" va boshqalar...) ma'nawiy miyraslarimizdi ha'm ta'lim tiziminde ken' jariya etiwimiz lazim. Sebebi, XXI a'sir basin "Mafkuraviy yangi tahdidlar va ilmiy-texnologik asosga qurilgan targ'ibotlar kurashi" da'wri dep ataw mu'mkin. Bul tarawda Batis a'leminde ken'tarqalgan egotsentrizm ha'm erkinlik niqabindagi a'depsizlik filosofiyasi esaplanadi.

Egotsentrizm o'zbasimshaliqtin' bir ko'rinisi bolip, tek o'zin, o'z mu'tajliklerin oylap jasaw, basqa hesh na'rseni ta'n almasliqti bildiredi. Insaniyatqa jetkizetug'in ker

ta'siri ta'repinen bul illet jawizliq ha'maqidaparasliqtan uliwma qalispaydi. Ha'zirgi ku'nde Batis dunyasinda erkinlikni niqap qilib algan ayrim kisiler tek bizin' milliy qa'diriyatlarimizdi, sonday-aq ba'rshe xaliqlar ushin qa'dirli bolg'an insaniylik a'melparasliqqa tuwri kelmeytug'in tu'rli buzg'inshilardi galaba-xabar qurallari, internet arqali ashiqtan-ashiq u'git etgenin ba'rshemiz guwasi bolip turippiz. Bizge qa'wip salip atirg'an ideyalogiyalardin' maqset, qural, usillari ha'm ku'shli finansliq ta'miyinlengen puxta, ilimiy-texnologik tiykarda alip barilmaqta. Bul ta'repten olardin' ug'it-na'siyati aldingi ideyalogiyaliq gu'res usullarina uqsaydi. Tek ideya , maqset o'zgergen.

Jaslar sanasin za'harlewg'e qaratilgan radikal qaraslar, diniy qa'diriyatimizdi pu'tkilley jat bolg'an ekstremistik ha'm terroristik ideyalardi ja'miyetimizge kirip keliwinin' aldin aliwshi ja'ne bir qu'dretli qural bar. Bul insanpa'rwarliq, tinishlik, ma'rifatpa'rwar ha'm do'retiwshi milliy-diniy qa'driyatlarimiz. O'spirim jaslarimizga ko'r-ko'rana qizig'iwshiliqtan erkin bola algan insangana diniy qa'diriyatimizdin' mazmun-mag'anasin belgilewshi miyzanlardi taba biliwin tusindire aliwimiz kerek. Xaliqti jalg'annan ajratiw ushin insan qa'lewinde u'sh usil bar. Birinshisi – ja'mi janzatlarga tan' bo'lgan seziw organlari, ekinshisi – tek adamga ta'n bolgan, a'melge asirilatug'in teoriyalik tu'sinikler ha'm u'shinshisi – isenimli g'alaba-qurali. Usi usillar ku'ndelik pedagogik mashqalalardi sheshiwg'e ja'rdem etedi. To'mendeg'i keste de usig'an baylanisli metodlar keltirilg'en.

Metodlar	Mazmuni	Qol laniwusili tu'si nigi
Ideyalar qarama-qarsilig'i	O'spirimler ken'eytiriw. Social-siyasiy aktivlikti asiriw	dunyoqarasin
	Oqiwchilardi immunitetti qa'liplestiriw.	ideyalogiyaliq
Toparliq izleniw	Gu'resiwshen'likti "G'oyalar baxsi" usilinda ha'r bir kisi jan'a, konstruktiv pikirdiaytiwi ha'm en' jaqsisin qollap-quwatlaw.	asiriw
Qara- qarsiliq	Qara-qarsipikirlertiykarinda ju'zege kelgen en' jaqsi sheshimg'e keliw.	
Toparliq izleniw	Salamat qa'liplestiriwge qarsi tabiladi.	qa'diriyatti masqalalar izlep
Ideyalar qarama-qarsilig'i	Salamat qa'diriyatimizg'ata'ntu'rli mashqalalardin' tu'rdeaniqlaw	sheshimin erkin
G'alaba- xabarqurallari.(radio, televideniya,gazeta,	O'spirimdi tarbiyalaw, onin' sanasina ta'repten ta'rbiyalaw.	ideialogiyaliq ideyalogiyaliq Radioda diniy

jurnal,internet)

esittiriw.

Televideniyada diniy-tarbiyaliq ko'rsetiwler beriledi. Tarbiyanin' bul bag'dariha'r kimgelha'r tu'rli ta'sir qiladi.

Baylanis, mu'nasibet, a'psana, rawayat, o'tmish qa'diryatlarin, ko'rkem-o'ner ha'm a'debiyat, manolog,dialog, qarama-qarsiliqsezimtalta'sir , ku'shli orator,mimika.

Baylanis degende ju'zbe-ju'z alip barilatug'in pikiralmasiwi.

Ata-bala ortasindagi jaqsi qatnasiq pikirler, oqitiwshi menen oqiwshi, talaba ha'm oqitiwshi arasindagi so'ylesiwleri tu'siniledi.

O'spirimlerde salamat qa'diriyatimizdi kamal taptiriw murakkad qiyin process bolip, ol bir qatar materialliq ha'mde ma'nawiy derekler ta'sirinde payda boladi. O'spirimlerde salamat qa'diriyatimizdiqa'liplestiriw mashqalasi social mu'nasibetler mazmuni ta'repten teren'lestirilip ha'm quramalastirilip barilip atirg'an bir sharayatta salamat qa'diriyatimizdipayda ettiriwde to'mendeg'i basli orindi iyeleydi:

- o'spirimnin' materialliq ta'miyinleniwi;
- o'spirimdiwaqittan o'nimli paydalaniw barisindagi ta'jriybege iyeligi;
- o'spirim sha'n'araqag'zalarinin' materiyalliq turmis da'rejesi;
- o'spirimnin' fiziologik ha'm psixologik qa'siyeti;
- o'spirimnin' qizigiwshilig'i menen qa'lewlari ortasindagi ten'salmaqliliq;
- o'spirimnin' socialliq kelip shigiwi ha'm o'mirdegi aktivlig'i ortasindagi baylanis;

- ata-ana ruwhiy qa'siyetlerinin' bir-birine ma's keliwi;
- perrzentler ta'rbiyasin payda etiwde birg'anajantasiwdin' paydaetiliw;
- shan'araqta miynet etiwdin' teb'dey bo'listiriliwi;
- shan'araqag'zalarinin' diniy bilimlilik da'rejesi;
- shan'araq ag'zalari ortasindagi jalg'iz o'mirlik maqsettin' barlig'i.

Ha'zir dunyada hu'kim su'rip atirg'an ideyalogiyaliq boran mustaqilliq jillarinda bizdin' jurtimizga da o'z ta'sirin o'tkizdi. Puqaralarimiz sanasinda ideyaliq qorqiw ja'gdayinan paydaloang'an birqansha siyasiy ekstremistik toparlar o'zlerinin' jawiz maqsetlerine erisiw ushin O'zbekistang'a qarata idealogiyaliq gu'res baslanadi. Bul iste bolsa ekstremistlarnin' tiykarg'i diqqati shan'araqtag'i jaslarimiz sanasin jawiz ideyalar menen za'harlewge qaratildi. Olar o'zlerin tap "Islam din janku'yeleri, shin musulmanlar" qilib ko'rsetip, a'himiyetine itibar menen jaqsiliq deregi bolg'an dinimizdi niqap qilib alip, jaslarimiz sanasina jawiz ha'm buzginchi ideyalogiyalardi sin'dire basladi ha'm o'kinishke oray olar bug'ab az da bolsa eristi. Jaslarimiz qollari menen bir neshe qopariwshiliq ha'reketlerin a'melge asirdi.

"Vaxobiylik, Xizbut-taxrir" kibi diniy-ekstremistik ag'implarlardin' tiykarg'i maqseti haqiqatdan da dindi pa'klew, islamnin' negizgi ma'nisin tu'sindiriw emes, ba'lkim jurtimizda jaslardin' O'zbekiston Resublikasi konstitutsion dizimine qarsi qilib qiyiw,orayimizda social-siyasiy tan'salmaqsizliqti payda etiw, jurtimizdi ideyalogiyaliq ta'repten o'z ta'sir aymag'ina kiriw, jaslarimizdi Respublikamizdin' nurli keleshegi isenimsizlik sezimin qozg'atiw kibi waziyplar bas maqset qilib aling'anlig'I ha'mmemizg'e belgili. Dinnin' negizgi mazmuni , onin' ja'miyettegi orni haqqindagi tu'sinikke iye bolmag'an jaslarimiz "Dinni tozalash, islom halifaligini o'rnatish" kibi ba'lentparwaz ga'plerdi haqiqat sipatinda qabil qilib, olarga ere basladi. Na'tiyjeda ko'plep jaslarimiz sanasi ha'm kewli jawiz ideyalar menen za'ha'rlendi ha'm olar diniy ekastremistik ag'implardin' maqsetleri jolinda xizmet ete basladi. Bu'gingi ku'nde jaslarimiz sanasin za'ha'rlewge bolip atirg'an urinislar ele de dawam etip atir.Bunday unamsiz waqiylardin' aldin aliw ushin o'spirimlerde ideyalogiyaliq immunitetin qa'liplestirw, sog'an tiykarlang'an halda salamat qa'diriyatimizdin' payda boliwin ta'miyinlewde tiykarg'i a'himiyetke iye. O'ytkeni ideyalogiyaliq immunitettin' barlig'i jaslarimizdin' tu'rli jawiz ideyalar ta'sirine tu'sip qalmaslig'ina ja'rdem beredi . ideyalogiyaliq immunitet bul insan sanasinan tisqari da kirip kelgen milliy rawajlaniw jolimizda bolg'an ha'rqanday bizge keru ideylarg'a qarsi tura aliw qa'biyleti.Sol orinda ma'selenin' bir a'himiyetli ta'repine titbar beriw za'rur dep esaplaymiz.Shan'araq ta o'spirimlardin' sanasi ha'm kewlin iyelew ushin sirtqi ku'shler ta'repinen bolip atirg'an gu'res tiykarinan diniy jo'neliste ekenlig'i ma'lim.Soni esapqa alip o'spirimlerde

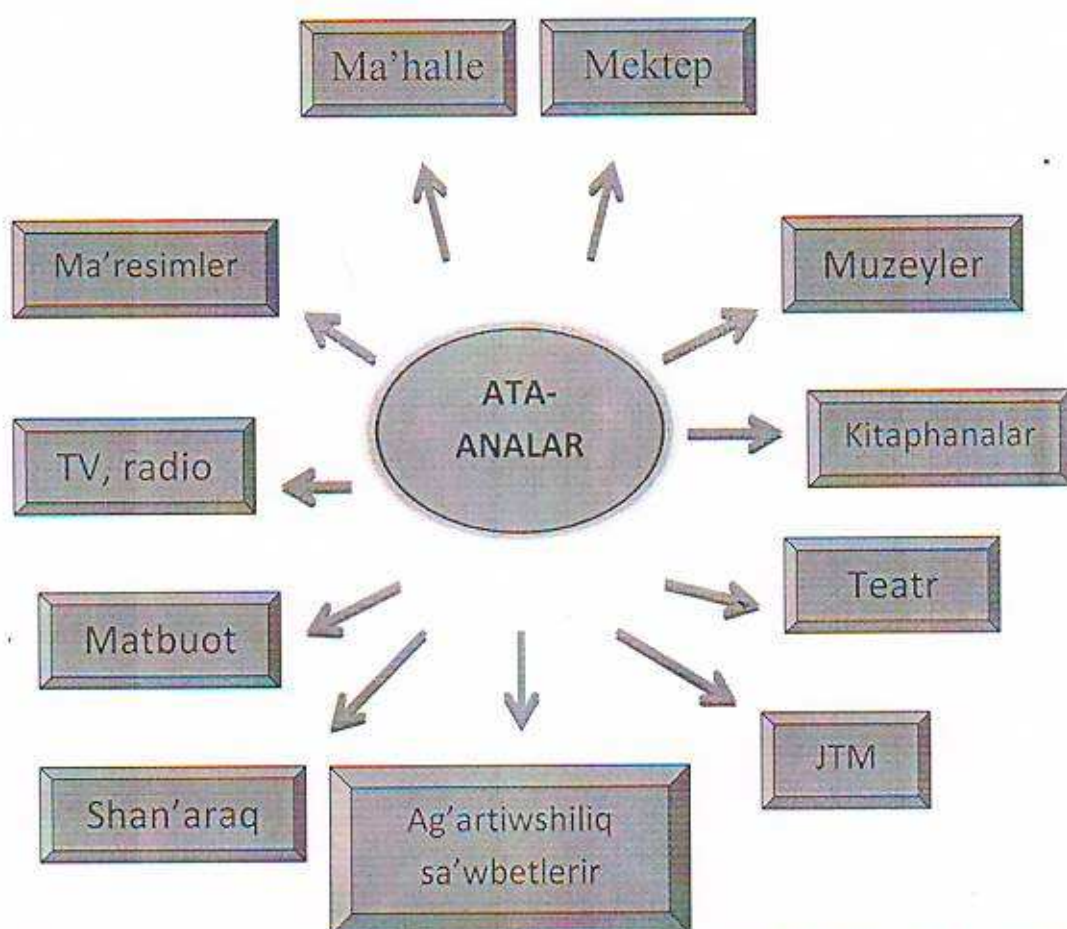
salamat qa'diriyatlarimiz qa'liplestirwde ata-analardin' idealogiyaliq,ta'rbiyaliq,diniy bilimlerdi asiriw social sana formalarinan biri bolg'an siyasiy ideya sana ,ilimiy dunya qarasti asiriwda u'lken itibar beriwimiz za'rur. Sebebi ata-analarda tiyakrinan siyasiy sana,ilimiy dunya qaraslardag'I ayrim mashqalalar sebepli siyasiylasqan tu'rli diniy ideylar ja'miyetimizge kirip keliwine sebep bolmaqta.Ata-analarg'a dinnin' kelip shig'iwi,adam o'miri ha'm ja'miyettegi tutqan orni,onin' negizgi ma'nis-mazmuni,dinnin' basli maqseti ha'm waziypalari,ja'ha'ndegi bar dinler olardin' o'z-ara uliwmalig'i ha'm parqi,ha'zirgi ku'nde diniy ta'liymatlardan qanday maqsetlerde paydalaniw za'rurligi haqqinda teren' ilimiy tiykarg'a tiykarlang'an bilimlerdi beriw kerek.Ata-analardin' idealogiyaliq-ta'rbiyaliq bilimlerin asiriw na'tiyjesinde o'spirimlardin' ziyarli diniy ekstremistik ag'implar ta'srine tu'sip qalmasliqqa alip keledi. Dinnin' socialliq mazmunin tu'snip jetken o'spirimlerde tolerantlik-diniy bawiriken'lik payda boladi.Ata-analardin' idealogiyaliq-ta'rbiyaliq bilimlerdi asiriwda bilimlendiriw oraylari,ma'halle ha'm ja'miyetshilik birlespeleri u'lken a'hmiyetke iye boladi.Bunin' ushin ata-ana oz' iskerlig'in birinshiden,perzenti ta'lim alatug'in mektep ha'm ma'halleden baslaniwi kerek.O'spirimnin' oqitiwshilari menen ha'ridayim baylanista bolip turiwi,ta'rbiyaliq saatlardin' u'lg'ili jolg'a qoyiliwi,olardi tu'rli do'gereklerg'e ag'za etiw kibi a'hmiyetli ta'replerdi qadag'alap beriw kerek.

Klass basshisi o'spirimnin' sharayati menen jaqinnan tanis boliwi kerek.Bunin' ushin oqiw jilinin' basinan-aq klass basshisi belgili reje tiykarinda ha'rbir oqiwshinin' ata-anasi,u'y sharayati,oqiwshi shaxsi menen tanis boliwi za'rur.Onin' tuwilg'aninan baslap o'zine ta'n ta'repleri,ma'selen qirsiqqa ne ushin,o'jetpe ya'ki injiq ne ushin kuni ta'replerin u'yreniwi,salamatligina naylanisli mag'liwmatlardi aniq bilip aliwi za'rur.O'spirimnin' o'z u'stinde islewge sharayati,ata-anasi ha'm miynetke,ag'a ya'ki inilerine bolg'an mu'nasibetin u'yreniw za'rur.

Ekinshi ta'repten,ata-analar mektep penen ha'ridayim naylanista boliwg'a erisiwi kerek.Perzentinin' qaysi pa'nge qizig'iwi ku'shli ekenlig'I,ja'miyettegi jag'dayinan xabardar boliwi kerek,Na'tiyjede aytiw mu'mkin,ha'zirgi socialliq,ekanomikaliq o'zgerisler sharayatinda shan'araqliq tarbiya ma'selelerin titbar ja'nede ku'sheyip,tiykarg'i ma'selelerdin' birine aylanip atir. Shan'araqta salamat

qa'diriyatti qa'liplestiriwdin' en' a'hmiyetli dereklerinin' biri. Sebebi, a'wladlarimiz ta'jiriybesinen belgili, shan'araq ja'miyettin' tiregi bolip esaplang'an ha'm ko'p a'sirlik bekkem tayanishlarg'a iye. Bul tayansh ta'jriybeler a'lbeta, Shan'araqta a'stelik penen tiykarinan, atalar na'siyati, apaplar ma'slah'ati, a'kenin' u'lgisi, ananin' mehiri arqali a'melg'e asiriladi. Bizge belgili, o'spirimlerde salamar qa'dirayatimizdi toliq qa'liplestirilse, a'lbeta olarda ja'miyet, insan ma'pleri tuwrisinda unamli piker ha'm ideyalr o'z na'tiyjesin beredi. Bunda ata-analardin' idealogiyaliq ta'sirlerge bolg'an mu'nasibetin u'yreniw ha'm oni jaqsi ta'repke u'lken a'hmiyetke iye. Perzantlerdin' tarbiyasi menen qiziqpag'an, jeterlishe gamxorliq ko'rsetpeg'en ata-analar O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy juwapkershilik tuwrisindag'i Kodeksnin' 47-statyasi menen ayiplanadi. Onda "Balalardi tarbiyalaw ha'm olarga ta'lim beriw barisindagi ma'jburiyatlardin' bejermegenlikleri ushin ata-analar yaki olardin' ornin basiwshi shaxslar erjetpegen balalarinin' huqiqbuzarliqqa alip- keliwi en' kem is haqqinin' ekiden bir bo'leginen u'sh ese mug'darinda jariyma soliwg'a sebep boladi" delinedi. O'spirimlerde salamat qa'diriyatlardi qa'liplestiriwde xalqimizdin' bay milliy, ma'deniy, tariyxiy da'stu'rleri, u'rp-a'detleri ha'mde uliwma xaliqliq qa'diriyatlarg'a tiykarlang'an na'tiyjeli pedagogik sha'rt-sharayatti payda etiw, ja'miyettin' uliwmalig ha'mde pedagogic ma'deniyatin asiriw ma'mleketimizde ma'nawiy is ha'reketlerdi teren'lestiriwde shan'araq, ma'ha'lle, bilimlendiriw mekemelerinin' birgelikteg'i iskerlig'inin' tiykarg'i maqseti.. Sol menen qatar shna'araqta salamat turmis, milliy ruwh ha'm o'zbeklerg'e ta'n turmis ta'rzin en' jaydiriwi, perzentler ushin ata-analar ha'rta'repleme u'lg'i boliwi, o'spirimlerde ata-anasina, watanina muhabbat tuyg'isin qa'liplestiriw, shan'araqta ideyalogiyaliq ta'rbiyani jaqsilaw, shan'araq ag'zalarinin' huquq ha'm minnetlerin an'lap jetiwleri ha'm olarg'a a'mel etiwlerin ta'miyinlew, o'spirimlerge teren' dunyaliq bilim tiykarlarin beriw, ma'deniyatli shaxs bolip jetilisiwin ta'miyinlew, olar qa'diriyatlarinin' salamatlig'ina erisiw, olarda erkin pikirlewdi qarar taptiriw bizin', ata-analardin' en' basil waziypamiz O'spirimlerdin' bos waqtin pedagogik ta'repten qaralg'anda maqsetke muwapiqli du'ziw, bar bolg'an qa'bilet oshaqlarin tutalandiriw ushin za'rur sharayat jaratiw, o'spirimlerdi bilimlendiriw oraylari, ma'ha'lle, ja'miyetshilik aldindag'i waziypalarin toliq bejeriw huquqiy juwapkershilik ekenligin sezindiriw a'hmiyetli. Ata-

analar o'zin pedagogik ha'm psixologik bilimlerin ha'ridayim asirip bariwig'a juwapli.Insanin' shan'araqtag'i qa'liplesken da'slepki tu'sinig'i,iyman-insapi,aqil- ilimi,oylaw da'rejesi ma'ha'lle ja'gdayinda ja'nede joqarlap,xaliq shidamlilig'I,o'z-ara tatiwliq ha'm birliklilik baylanislari menen birlesip,ja'miyette salamat mu'nasibetlerdi qa'liplestiriw,milliy ga'rezsizlik ideyalarin,salamat qa'diriyatdin' bekkemleniwine alip keledi.

Insaniyat o'z tariyxinda qansha uris ko'rgen, qansha qurban bergen bolsa, bular jawiz ideyalarin payda boliwi, en' jaydiriliw, millionlap kisilerdi sol ideyalar menen a'wel minez-quliq motivlerinin' qa'liplestiriw na'tiyjesinde qollarina qural beriwden baslangan.O'tmishte islam niqabi astinda o'z ma'plerine erisiw ushin alip barilg'an gu'res,tu'rli xunzerikler ha'm buzg'inshiliqlarsg'a sebep bolg'an waqiyalar ko'plep ushraydi.Solar menen qatar , Abu Ali ibn Ali Tusiy Nizomulmulk o'zinin' "Siyosatnoma (Siyar ul-mulk)" shig'armasindada bul pikirimizdidalillewshi ayrim waqiylar jaqqinda xabar beredi.

Demek, bunnan sa'l kem 10 asir burin, onnan aldin, onnan keyin da xaliq ma'plerin haqiqiy musulman niqabi astinda jasiring'an bunday kisilar o'z jeke

ma'plerinen u'stin qoyadi. Do'retiwshi ideyalar en' jaydiriliwi bolsa, shaxsti joqarlatadi. Jaqsiliq jen'isin ta'miyinleydi, Biraq, bul ga'labalar milletler ushin qimbatqa tu'sken.

Diniy aqidaparastliq u'git-nasixati pedagogikasinda jiha'at tusinig'i ken'qollaniladi. Jiha'at-arabsha g'ayrat qiliw ma'nisin an'latadi. Daslepki islam da'wirinen baslap reaksiya a'hmiyet payda etken, talawshilik ha'm basqinshilikni diniy aqlaw niqabi bolip kelgan. Islamnin' ha'zirgi izertlewshileri "Jihad bosqinchilik urushi emas, balki mudofaa urushidir. Dinni tinish jol menen u'git-na'siyatlaw usili." dep urinbaqta. Ba'zi musulman ma'mleketlerde xaliq birlig'ine qarsi gu'res jiha'a't dep ataladi.

Olardin' pedagogik maqset ha'm waziypalarinda buzg'inshi ta'rbiyanin' :

- baslang'ish; uliwma ma'na'wiy ha'm saxawat iskerligi, yag'niy xaliqqa ideyani sin'diriw;
- sho'lkemlestiriw; toparlarg'a ja'mlengen ag'zalardi gu'res usillarina u'yretiwi, mu'johidlar tayarlaw kibi usillar ushraydi.

Bap boyinsha juwmaqlar

1. Oqiwshilardi a'dep ikra, liliqqa ta'rbiyalaw mashqlasin sheshiw shaxsti kamal taptiriw sipatinda teoriyalik a'meliy tiykarlardi talap etedi. Aldi menen oqiw da'stu'rin jetilistiriw arqali pedagogik ta'replerin, psixologik pedagogic ta'replerin bunday ta'rbiynin' sha'rtin ha'm mazmunin aniqlap aliw za'ru'r. sol menen birge ta'rbiya sharayati, oqiw shinig'wlari, lekciya ha'm sa'wbetlerdin' ayiriqsha temalarinin' dizimi ha' de texnologiyasin belgilew talap etiledi. Oqiwshig'a a'dep ikramliliq ta'rbiya ko'rsetiwidin' en' maqul formasi ha'm quramin izlew kerek. Duris ha'm jan'a pedagogic usillardi aniqlaw, metodikalik usillardi, a'deplilik estetikaliq mazmung'a iye ayiriqsha temalardi u'yreniw metodikasin islep shig'iw lazim ha'm a'llette oqiwshi shaxsin kamalg'a jetelewshi a'dep ikramliq qa'siyetlerin ha'm uqiqlarin qa'liplestiriw texnologiyasin ha'm metodikasin islep shig'iw lazim.

2. Shaxsti kamal taptiriw maqsetinde oqiwshilardi a'dep ikramliliq penen ta'rbiyalaw waqtinda motivacion u'yretiwi oqitiw qa'liplestiriw basqishlari ayiriqsha

ajiralip tu'radi. Oqiw da'stu'rlerine a'dep ikramliliq mazmunindag'I aniqliq duziw ha'm qosimshalar kiritilmekte.

3. Mashqalani sheshiwde to'mendegi jag'day intelektual unamli o'zin sawatlandiriw ha'm socialliq kommunikativlik usillardan paydalanilmaqta:

Oqiwshilardan a'dep ikramliliq sheshim ha'm ha'reketlerdi talap etiwshi jag'daylar tapsirmalar, waziypa ha'm iskerlik , lekciyalar sa'wbetler ha'm olardin' texnologiyaliq duzilisi, metodikaliq isler shinigiwlarin ha'm oqiwshilardi a'dep estetikaliq ta'rbiyalaw boyinsha tu'rli kesheler senariyerdi tayarlaw ko'rgizbeli ha'm jazba materiallardi toplaw olarg'a erkin bezek beriw so'zlik penen tu'sindiriw islerin alip bariw. OLarg'a uliwmalig predmetli talap qoyiw.

4. Mashqalani sheshiwde joqari na'tiyjege erisiw imkaniyatini beriwshi en' tiykarg'I sha'rtler- psilogik pedagogik, sho'lkemlestiriw pedagogik, procesual pedagogik ha'm ekonomiklaiq sha'rtlerdi aniqlaw

5. U'yrenilip atirg'an mashqalanin' pedagogic na'tiyje beriw texnologiyalardan, maqul forma ha'm sapali usillardan, a'detiy emes innovacion metodikalardan birgelikte paydalaniwdi talap etedi.

6. Diqqat orayda oqiwshilardi a'depli- estetik ta'rbiyalaw eken, onin' tiykarin jetik a'deplilik estetik tu'sinikke iye materiallar (ma'deniy miyras ha'm zamanago'y sanat shig'armalarinan aling'an) sho'lkemlestiredi. Demek, u'yrenilip atirg'an shig'armalardin' mazmunin estetik qimbatin ha'm olardin' ta'rbiyalig , a'deplilik estetik potencialin biliw ushin oqiwshilardi duris bag'darklaw za'ru'r.

7. u'yrenilip atirg'an waqitta oqiwshilarda a'deplilik estetik pa'ziyetler, qa'siyetler uqiqlar, sezimler ha'm kommunikativko'nlikpeler (mu'na'sebet pedagogic mu'na'sebet) qa'liplesedi ha'm de rawajlanip barip, olar shaxs ushin a'hmiyetli, ka'sip ta'repten za'ru'r qa'siyetke aylanadi- insan shaxs ha'm qa'niye sipatinda kamal tabadi.

III.Bap. OQIWSHILARDI INNOVATSIYALIQ JANTASIWLAR TIYKARINDA A'DEP-IKRAMLILIQQA TA'RBIYALAW PROCESININ' NA'TIYJELIGIN ASIRIWDA TA'JRIYBE-SINAW NA'TIYJELERI

3.1. Oqiwshilardi innovatsiyaliq jantasiwlar tiykarinda a'dep-ikramliliq processin sho'lkemlestiriw

Oqiwshilarda a'dep-ikramliliq ta'rbiyalawdin'joqariprincipleri ha'mteoriyaliquideyalarin a'meliyatqa engiziw ha'mdeusixizmet na'tiyjesin u'yreniw maqsedinde sinaw isleri sho'lkemlestirildi. Ta'jriybe maydanlari sipatinda No'kis qalasindag'i 26 sanli mektepsaylandi. Ta'jriybe maydani bolg'an mektepte sinaw islerineqaratilg'an oqiwshilardin' sani ja'mi 83ti quraydi .

Ta'jriybe maydanlari sipatinda belgilengen mektep oqiwshilari sani

№			Oqiwshilar sani
	Jaylasqan qala	Ta'rtipcifiri	
1.	No'kis qalasi (bahlaw topari)	No'kis qalasi 26-uliwmata'lim mektep	42
2.	No'kis qalasi(ta'jriybetopari)	No'kis qalasi 26-uliwmata'lim mektep	41

O'spirimlerde salamatisenimdi rawajlandiriwg'a tiyisli arnawli metodikani a'meliyatqa engiziw, onin' a'meliyat ushin maslig'i ha'mna'tiyjeliligin teksiriw maqsedinde ja'mi oqiwshilar sani tosinnan tan'lawtiykarinda ta'jriybeqaratadilar.

Pedagogikaliq-psixologiyaliqrawajlaniwdin'jasnizamliqlari o'spirimnin' pedagogikaliq-psixologiyaliqxizmeti ha'mminez-xulqi ha'mde ta'lim-ta'rbiya processinsho'lkemlestiriw qa'siyetlerine baylanislig'i haqqindag'i professional bilimlernetiykarlanip, o'spirimiskerligindeolarg'a individual jandasiladi. Bulbolsa mektepte ta'lim-ta'rbiya ju'misi na'tiyjeligin asiriwg'a, socialaktiv, a'dep-ikramliliq, ma'nawiy isenimli shaxstin'rawajlaniwg'a unamli ta'sirin ko'rsetedi.

Usi maqsedte biz No'kis qalasindag'i 26-uliwmata'lim mektep oqiwshilarin anketa sorawlari arqali o'spirimjasindag'i oqiwshilarda a'dep-lkramliliqrawajlang'anliq da'rejesin aniqlawg'a erisdik.

Ta'jriybe-sinaw islerin sho'lkemlestiriw dawrinde o'spirimjasindag'i oqiwshilarda a'dep-lkramliliqrawajlang'anliq da'rejesin aniqlawg'a ayriqsha itibar qaratildi. Aneusi maqsedte ta'jriybe maydanlari bolg'an mektep oqiwshilarinda ta'jriybe-sinawju'mislarina qaratilg'an oqiwshilarg'a diniy bilimlergeiyelik da'rejesi ha'm shaxsiy (a'meliy) sipatlarg'a iyeliklerin ta'riyplewshi texnologiyaliqkartani to'ltiriwwaziypasi jukletildi.

Texnologiyaliqkartaturaqli bo'limlerden ibarat bolip, ha'r bir bo'limde o'spirimlerden' ilimiy-metodikaliq, ma'nawiy-etikaliqha'm shaxsiy-a'meliy miynetleri toparg'a beyimlesiwintariyplewshi to'mendegi qa'siyetler o'z ko'rinishin tapti:

I. Ilimiy-metodikaliqqa'siyetler.

- 1) diniy-ilimiy mu'tajliklergeiyelik;
- 2) qarim-qatnas ko'nlikpelergeiyelik;
- 3) ma'nawiy-diniy qadiryatlarg'a mu'nasebet;
- 4) buzg'inshi ideyalarg'a tiykarlang'an diniy ku'shler ta'sirlerine mu'nasebet;
- 5) ta'sirshenlik;
- 6) qo'zg'aliwshanliq;
- 7) unamsizsezim sipatlar (o'z-o'zin bahalay almasliq, o'z-o'zin basqara almasliq, o'z-o'zin an'lamasliqha'mbasqalar)g'a iyelik;
- 8) o'zligin an'law.

II. Ma'nawiy-etikaliq sipatlar:

- 1) diniy-a'dep-ikramliliq qa'diryatlarg'a iyelik;
- 2) social subektlergeunamli mu'nasebette boliw;
- 3) shan'araqta suyikli boliw, o'z shan'arag'inan qanig'iwsezimi;
- 4) mikroortaliqta o'z ornina iye boliw;
- 5) tabiyattan ra'ha'tleniw;

6) insnlardi suyiw;

7) jaqinlardi asrawsezimi;

8) unamsiz etikaliq sipatlar (qirsiqliq, diniy bilim ha'm tu'sinikkeiye emeslik, jilawiqliq, tartinshaqliq, adamawiliq, passivlik, rahmsizlik, egoistlik ha'm basqalar)g'aiyelik.

III. Shaxsiy-a'meliy sipatlarg'a iyelik.

1) social mu'nasebetlerge kirisealiw;

2) dialogiyaliqso'z ko'nlikpelergeiyelik;

3) mexanik este saqlawg'aiyelik;

4) qiyal etealiwuqiplilig'inaiyelik;

5) ko'rgizbeli-obrazli oylawg'a iyelik;

6) so'ylew-logikaliqoylawg'a iyelik;

7) aktivlik;

8) ha'reketshenlik;

9) liderlik uqiplilig'inaiyelik;

10) miynet ko'nlikpelerineiyeliw;

11) diniy sawatliliq;

12) turaqli qabilyetgeiyelik.

O'spirimler ta'repinen to'ltirilg'an texnologiyaliqkartalar menen tanisiwha'molarda ko'rsetilgen jag'daylardi analiz qiliwtiykarinda, ma'nawiy-etikaliqha'm shaxsiy-a'meliy ta'repten social mu'nasebetlergebeyimlesiwleri to'mendegi da'rejelerdi ta'riypleniwi aniqlandi:

3.2. Oqiwshilardi innovatsiyali jantasiwlar tiykarindada a'dep-ikramli estetikalik ta'rbiyanin' na'tiyjeligin asiriw.

Usi 6-klasswatan tuyg'usi sabaqlarinda interaktiv usillardan paydalaniw barisindag'i mashqalashen'berinde sho'lkemlestirilip atirg'an ta'jriybe-sinaw isleri puxta islepshig'ilg'an da'stu'r, sabaq otiw usillari tiykarinda alip bariliwi, aweli, usi mashqalani unamlisheshimgeiye boliwin, bul baradag'i teoriyalik qaraslardi ilimiy ta'repten tiykarlaniwin, sonin' menen, olardi haqiyqiy boliwin ta'miynleydi.

Ta'jriybe – sinawju'misinin go'zlangen maqsed:

- "Watan tuyg'usi" pa'ni ju'zesinen;

- o'spirimlerdeerkinpikirlew, diniy puxta bilimlerdi ju'zege keltiriw, bultiykarinda olarda a'dep-lkramliliqha'm salamatisenimdi rawajlandiriw.

- oqitiwprocessinde o'spirimlerdi a'dep-lkramliliqxizmetin rawajlandiriwg'a erisiw;

- oqitiwshi ha'm oqiwhi, oqiwhi ha'm oqiwhi mu'nasebetin unamlita'replarinrawajlandiriw;

- alg'an diniy bilimlerin o'mirde qollay aliwlarina erisiw;

- a'tirap-a'lemdi baqlaw, ko'riw, salistiriwarqali barshe mag'liwmatlardi uyg'inlastiriwta'jriybelerin rawajlandirilg'anliq da'rejesin aniqlap, tekserip ko'riwden ibarat.

Joqarida aniqaship berilgen mag'liwmatlardi, tiykarinan, 6-klasslarda interaktiv usillardi qollawhaqqinda berilgen a'debiyatlar analizi soni ko'rsetedi, 6- klasslarda alip barilg'an sabaqlardi interaktiv usillar tiykarinda sho'lkemlestiriw ta'lim sipatin ha'r ta'replemejaqsilawg'a, oqiwhilardi ta'lim processi, yag'niy diniy bilimlerdi u'yreniwge bolg'an qizig'iwlardi ja'nedeasiriwg'a, bilimlerdi ha'r ta'repleme puxta iyelewge imkan beredi. Usi sebeplide bulprocesti ken'xaliqqaengiziwlazim. Teoriyalıq mag'liwmatlardi ja'nede aniqlastiriw maqsedinde ta'jriybe–sinaw ushin belgilengen obektler No'kis qalasindag'i 26-uliwmata'lim mekteptin' 6-a ha'm 6-b klasslarında ta'jriybe–sinaw isleri alip barildi. Ha'r eki tu'rdegi ta'jriybe isleri 2 basqishtan ibarat bolip, 1-basqishta baqlawha'm ta'jriybeklass oqiwhilari menen tanisip, klasstag'i uliwma-jag'day oqiwhilarda pa'nlerge qizig'iwha'm o'zlestiriwleri haqqında uliwma mag'liwmat alindi.

Interaktiv usillar na'tiyjeligi ju'zesinen alip barilg'an ta'jriybe islerinde oqitiwshilar arasinda interaktivsabaqlar ju'zesinen anketa –soraw isleri o'tkizildi. Mekteptin' 6- klasslarında 18 oqitiwshi bolip, usilardan 15si anketa sorawnamada qatnasti.

Anketa sorawnamasinda to'mendegi sorawlar bolip oqitiwshilarg'a ko'rsetildi:

1. Siz "Watan tuyg'usi" sabaqlarin oqiwshilar na'tiyjeli o'zlestiriwlerde qanday qiyinshiliqlarg'a dus kelesiz?

2. Oqiwshilar tiykarinan qaysi temalardi o'zlestiriwlerinde qiynaladilar?

3. Sabaqlardi na'tiyjeli sho'lkemlestiriw ushin qanday usillardan paydalanasiz?

4. Interaktiv usillar haqqinda nelerdi bilesiz?

5. Sabaqlarda qanday interaktiv usillardan paydalang'ansiz?

6. Siznin'she interaktiv usillardan paydalaniwana tili sabaqlarinda na'tiyjeli na'tiyje beredima?

Usi anketa-soraw na'tiyjeleri to'mendegishe boldi:

1-sorawg'a oqitiwshilar uliwmajag'dayda "Watan tuyg'usi" sabaqlarinda oqiwshilar diniy terminlerdi o'zlestiriwde yag'niyolardin' ma'nilerin eslep qaliwda ha'm arab alifbesin bilmeslikleri ushin quran surelerin oqiy almasliqlarinda, ha'diyslerdi eslep qala almasliqta ha'm bulsabaqqa saldamlijantasaalmasliqlari siyaqli mashqalalarg'a dus keliwlerin aytip o'tgenler.

3-sabaqlardi na'tiyjeli sho'lkemlestiriw ushin qanday usillardan paydalanasiz?

- degen sorawg'a 6 oqitiwshi ko'rgizbelerden paydalaniwin, 4 oqitiwshi interaktiv usildan, 5 bolsa oqitiwshi jan'a pedagogikaliq texnologiyalardan paydalaniwin aytip o'tgen.

Interaktiv usillar haqqinda nelerdi bilesiz? ha'mdesabaqlarda qanday interaktiv usillardan paydalang'ansiz? degen sorawg'a 11 oqitiwshi klaster, BBB usillari haqqinda pikir bildirgen, qalg'an oqitiwshilar aqliy hu'jim, mashqalali jag'daylardan paydalaniwi haqqinda mag'liwmat bergenler.

Siznin'she interaktiv usillardan paydalaniw "Watan tuyg'usi" sabaqlarinda na'tiyjeli na'tiyje beredima? - degen sorawlarg'a barshe oqitiwshilar Awa dep juwap bergenler.

Usi anketa soraw na'tiyjeleri soni ko'rsetedi, bugingi ku'n ta'limine interaktiv usillardi qollawgloballasip barmaqta. Biraq oqitiwshilarimiz tiykarinan onin' ayrim usillarinan, strategiyalarinang'ana xabardar. Olar sabaqti interaktiv ta'lim texnologiyasi

tiykarinda rejelestiriw ha'mde strategiyalar islepshig'iwju'zesinen toliq mag'liwmatqa iye emesler ha'm oqitiwshilar sabaqlarda dus keletug'in mashqalaha'm qiyinshiliqlar da, olardin'erkinpikirlewin rawajlandiriwshi, do'retiwshilik penenjandasiwshi usillardan paydalanilmaslig'inan dep biliw mu'mkin. Sonday-aq ayrim oqitiwshilarimiz texnologiyaha'm strategiyanı bir- birinen pariqla almasliqlarina guwa boldiq.

Usi anketa sorawları na'tiyjeleri analizinan keyin "Watan tuyg'usi" pa'ninen Qosimjanova basshilig'indag'i 6-a ha'mde, Sulaymanova basshilig'indag'i 6-b klassında oqiwshilardin' "Watan tuyg'usi" pa'ninetiyisli bilimlerde o'zlestiriwleri ju'zesinen test sorawları o'tkizildi.

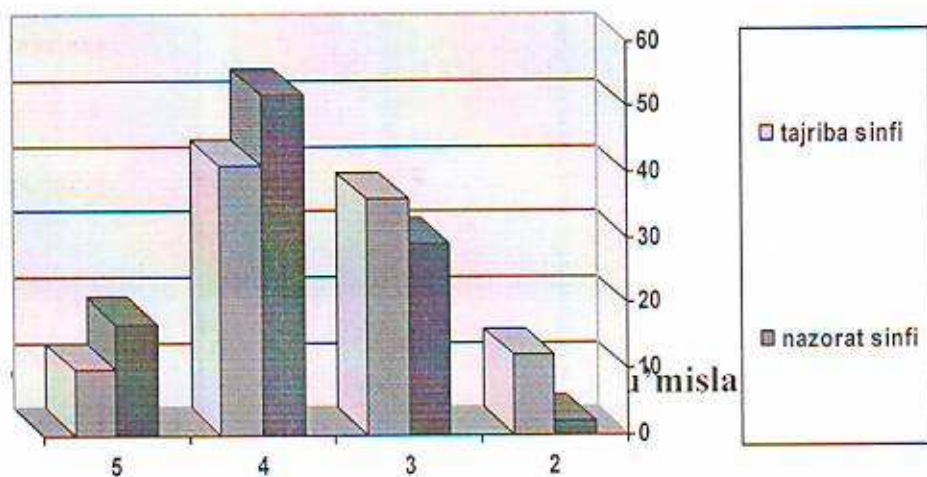
Og'an ko're 6-a ha'm 6-b klasslarda o'zlestiriw na'tiyjelerin aniqlandi. O'zlestiriw na'tiyjeleri to'mendegishe boldi:

Ta'jriybeden alding'i 6-a ha'm 6-b klassi o'zlestiriw na'tiyjeleri kestesı

Klasslar	Oqiwshilar sani	Bahalar							
		5		4		3		2	
Ta'jriybe klasslari	41	sani	%	sani	%	sani	%	sani	%
	6-a	5	13%	17	41%	15	36%	4	10%
Bahlawkl asslari	42.6-b	6	16%	17	35%	15	41%	4	11%

To'mendegi keltirilgen diagrammalarda 6-a ha'm 6-b klasslarında oqiwshilardin' ta'jriybeden alding'i o'zlestiriw da'rejesi o'zarasalistirilg'an.

Ta'jriybeden alding'i 6-a ha'm 6-b klassi o'zlestiriw na'tiyjeleri diagrammasi

Usi o'zlestirish na'tijalari analiz qilinib ta'jriybe obekti sipatida biz 6-aklassini belgilepaldi. 6-b klassi bolsa bahlawklassi sipatida belgilendi. Sonnan keyin ta'jriybeklassi bolg'an 6-a klassinda ta'jriybe sinaw isleri baslapjiberildi.

Ta'jriybe sinaw isleri tiykarinantemadan kelipshiqqan halda "Watan tuyg'usi" sabaqlarin tu'rli interaktiv usillar tiykarinda alip barildi. Bunda tiykarinan tu'rli strategiyalar tiykarinda sabaqlardi rejelestiriwarqali maqsedler a'melgeasirildi.

Sabaqlarda oqiwhshilardin'sabaqqa mu'nasebeti, aktivligi, o'zlestirish da'rejesi turaqliqadag'alap barildi. Bahlawlar interaktiv usillar tiykarinda o'tilgen temalar oqiwhshilarda u'lken qizig'iwoyatip atirg'anini, aktivligi, erkinpikirlew qabilyetlerinin o'sip atirg'anlig'ini ko'rsetti. To'mendegi ane sonday ta'rizdesho'lkemlestirilgen sabaqlardan ulgi keltiremiz.

INTERAKTIV SABAQ

Tema: Bul muqaddes watanda azizdir insan. (takrarlaw).

Sabaqtin' ta'limiy maqsedi: oqiwhshilardin' diniy qiyalha'm bilimlerin bekkemlew;

Sabaqtin' ta'rbiyaliq maqsedi: insanlarga, a'tirap-ortalikka sezgir na'zer taslawg'a u'yretiw; salamatisenimli boliwg'a, do'stana mu'nasebette boliwg'a jol ashiw.

Sabaqtin'metodi: jaris-jarisiw, interaktiv usilda.

Sabaqtin' material: suwretler, tarqatpa materiallar.

Sabaqtin' barisi.

Sho'lkemlestirish bo'lim.

1- ha'reket. Sabaqtin' qag'iydasi menen tanistiriw. Ta'rtpili boliw; o'zara hu'rmet; erkin pikirlew; aktiv qatnashiw; izleniwshenlik; imkaniyat.

Toparlardi sabaq qag'iydasina a'mel qiliwlari bahlap bariladi.

2- ha'reket. Toparlarga bo'liniw.

Stol ustine 30 oqiwhshig'a 5 tu'rli ren'degi 5 tu'rli forma aralas halda qoyiladi. Formalar klasstagi oqiwhshilar sanina qarap ko'beytiriliwi ya'ki kemeytiriliwi mu'mkin.

1. Qag'azdan qirqilg'an 6 qizil ren'li aylana.
2. Alti jasil ren'li kvadrat.
3. Alti hawa ren'li u'shmuyesh.
4. Alti sari ren'li to'rtmuyesh.
5. Altifioletiviy ren'li romb.

Oqiwshilar aralastirip qoyilg'an bul formalardan qa'legenlerini tanlap aladilar, formalarg'a qarap topar ag'zalari, bir-birlerin tawadilar ha'm ha'r bir topar o'zi ushin belgilengen jaydi iyeleydi. Toparlar insaniy pa'ziyetlerden kelip shiqqan halda o'zlerine at tan'laydilar: birinshi topar "Do'sliq", ekinshi topar "Sadiqliq", ushinshi topar "Mehriyban", to'rtinshi topar "Muriwbet", besinshi topar "O'rnek" degen atlardi tan'laydi. Toparlar o'zlerine ne ushin sonday at tan'lag'anliqlarin ta'riyplep berediler.

Ma'selen: "Do'sliq" topari o'z atini sonday dep ta'riypleydi: biz ha'mme menen do'slasiwdi qa'leymiz, ha'mmege do'sliq qolin so'zmaqshimiz. Ha'tte olar basqa dinge siyinsalar da. Sebebi, do'sliq qudretli ku'shdir, siyaqlilar. Basqa topalar da o'z atlarin ta'riypleydiler.

3- ha'reket. Toparlar isi.

Toparlardin' ha'r birine insandi ullilag'an ha'diyslerden ya'ki quran ayatlarinan ulgiler tarqatiladi. Ulginin' arqa ta'repinde to'mendegishe tapsirma beriledi:

- 1- **tapsirma.** Keltirilgen ha'diys ya'ki ayatti qiyal etin' . Suwret ushin tema tan'lan', reje duzin'. Temani jaritiwda usillardi ko'brek qollan'. Suwretlew processinde o'z mu'nasebetin'izge, erkin pikirin'zge tayanip is ko'rin'.

Bul tapsirmanin orinlaw ushin 12—15 minut waqit ajratiladi.

2- **tapsirma.** Toparlar isinin' ko'rgizbesi. Toparlardin' usinislari esitiledi. Ta'riyplewge qoyilg'an talaplar qansheli jaritilg'anlig'i ha'm temanın' mazmunini analiz qilinadi. Oqitiwshi analizina qarap toparlardin' isin bahalaydi. Bahalawda 3 turli ren' degi aylanashadan paydalaniladi (3 ball ushin qizil, 2 ball ushin jasil, 1 ball ushin sari aylanashalar belgilengen.) Usi ko'riniste basqa topalar da ko'rgizbe o'tkizediler.

3- tapsirma.

Basqa toparlarga da tap sonday tapsirmali kartochka beriledi. Tapsirmani orinlaw ushin 5—6 minut waqit ajratiladi. Waqit tamam bolg'annan keyin, tapsirmani birinshi bolip orinlag'an jen'paz topar, orinlag'an isini o'qiydi. Basqa toparlardag'i oqiwshilar istin' orinlaniwi haqqinda o'z pikirlerini bildirediler. Ayrim orinlarina qosimsha ha'm o'zgartiriwler kiritediler.

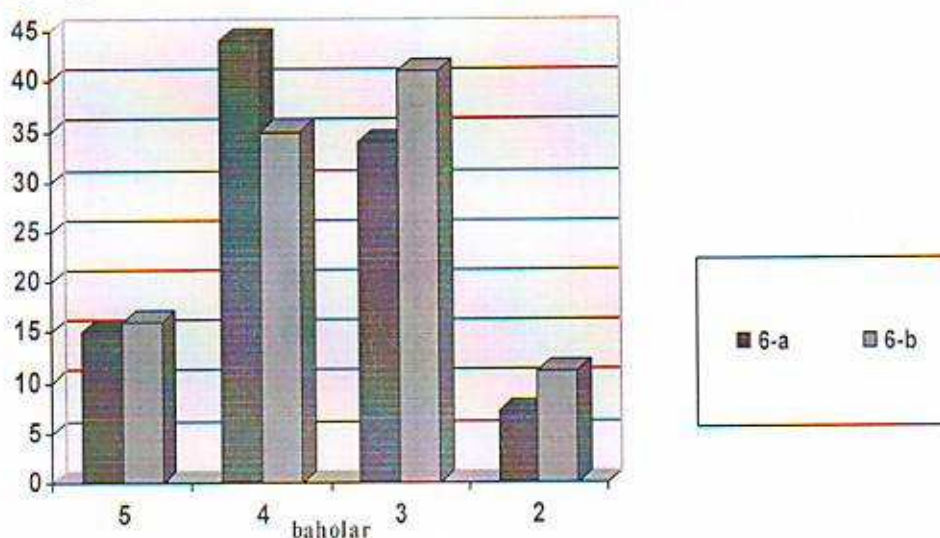
4-ha'reket. Toparlardin' isin juwmaqlaw. Oqitiwshi toparlardin' qanday islegeni, sabaq qag'iydasina a'mel qilg'anlari, o'tilgen temalardi takrarlap bekkemlewde bugingi sabaqtin' a'hmiyeti haqqinda so'yleydi. Ha'r bir topardag'i aktiv oqiwshilar bahalanadi. Ha'r qaysi topardin' to'plag'an ballari uliwmalastirilib, dag'aza qilinadi, interaktiv usildag'i sabaq isi juwmaqlanadi. Oqiwshilar bugingi interaktiv sabaqtin' qanday o'tgenligi haqqinda o'z pikirlerini aytadilar.

Sabaqlardi aneusi ta'rizdesho'lkemlestirip barilg'aninan keyinja'ne bir o'tkizilgen ta'jriybe sinaw islerini na'tiyjelerdi ha'mna'tiyjeligini aniqlaw maqsedinde sinaw isleri o'tkizildi. Sinaw isleri o'tkizilgen sabaqlar ju'zesinen soraw-juwapha'mtestler, ha'mde oqiwshilardi erkinpikirlewlerinetiyislishinig'iwlar ta'rizinde berip barildi. Oqiwshilardi bahalaw 5- balliqsistemada a'melgeasirildi. Usi ta'jriybe-sinaw na'tiyjelerinen to'mendegishe ko'rsetkishlerdi aldiq

Ta'jriybeden keyingi o'zlestiriwna'tiyjeleri kestes

Klasslar	Oqiwshilar sani	Bahalar							
		5		4		3		2	
Ta'jriy beklassi	41	sani	%	sani	%	sani	%	sani	%
	6-a	6	15%	18	44%	14	34 %	3	7 %
Bahlaw klassi	42	6	16%	17	35%	15	41%	4	11 %
	6-b								

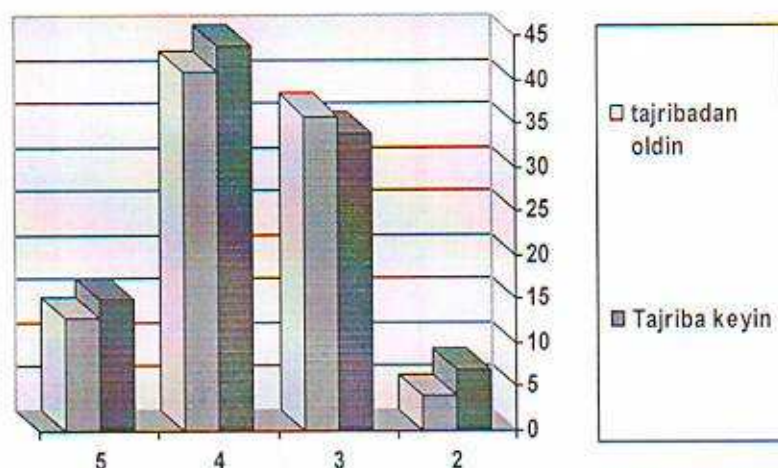
Ta'jriybeden keyingi o'zlestiriwna'tiyjeleridiagrammasi

Usimenen birge ta'jriybeklassinin' ta'jriybeden alding'i o'zlestiriw na'tiyjeleri menen keyingi na'tiyjelerdi salistirip ko'retug'in bolsaqkeste ta'rizindeonin' ko'rinishinto'mendegishe:

Klasslar	Oqiwshilar lar sani	Bahalar							
		5		4		3		2	
Ta'jriybe klasslari	41	sani	%	sani	%	sani	%	sani	%
Ta'jriybeden aldin	6-a	5	13%	17	41%	15	36%	4	10%
Ta'jriybe klassi	41								
Ta'jriybeden keyin	6-a	6	15%	18	44%	14	34%	3	7%

**Ta'jriybeklassinin' ta'jriybeden keyingi ha'malding'i o'zlestiriw
na'tiyjelerinin' salistirma diagrammasi**

Kesteha'm diagrammadan ko'rinip turipti ta'jriybeden keyin klassta 5- bahag'a o'zlestiriwshiler sani 1di qurap, 3%geasqan, 4-bahag'a o'zlestiriwshiler sani 1di qurap, 3%geasqan. 3-bahao'zlestiriwshiler sani 1ge kemeyip, 3% unamli na'tiyjege erisilgen, 2-bahao'zlestiriwshiler sani 1gekemeyip, 3% unamli na'tiyjege erisilgen. Uliwma o'zlestiriwna'tiyjeligi bolsa 54% ten 59% ge ko'terilgen, yag'niy 5%ge o'siwdi baqlawimiz mu'mkin. Usi o'zlestiriw na'tiyjeleri analizinan juwmaq qilip aйтиwimiz mu'mkin, alip barilg'an ta'jriybe-sinaw isleri haqiyqattan dana'tiyjeli bolip, "Watan tuyg'usi" sabaqlarin interaktiv usillar tiykarinda sho'lkemlestiriw arqali biz oqiwshilardi ha'r ta'repleme puxta bilim aliwlarina ha'molarda salamatisenimdi rawajlandiriwg'a, ta'lim sipatin asiriwg'a, erkin pikirlewlerin ha'mde sanali ta'rizde o'zlestiriwlerine erisiwimiz mu'mkin boladi.

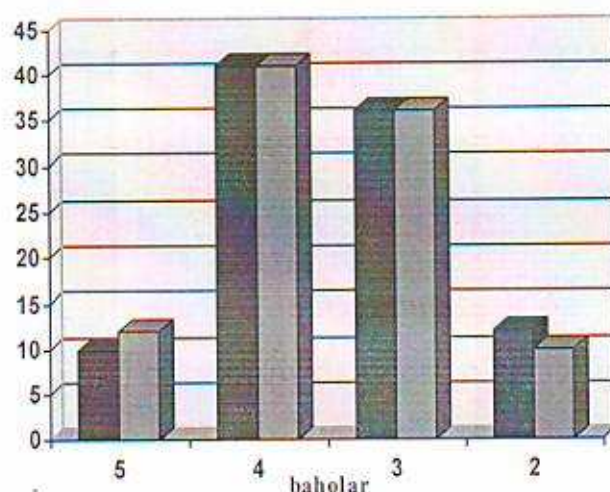
Integratsion sabaqliqarqali a'melgeasirilg'an ta'jriybe-sinaw islerindede oqitiwshilar menen integratsion sabaqlar ju'zesinen neler biliwi mu'mkinligi haqqinda soraw-juwaplar o'tkizildi. Keyin 5-a ha'm 5-b klasslari tanlapalinip, olardin' "Watan tuyg'usi" pa'ni boyinsha bilimlari ju'zesinen 5-balliq bahalawsistemasinda sinaw o'tkizildi. Sinawto'mendegi na'tiyjelerdi ko'rsetti:

Ta'jriybeden alding'i 5-a ha'm 5-b klassi o'zlestiriw na'tiyjeleri kestesi

Klasslar	Oqiwshilar sani	Bahalar							
		5		4		3		2	
Ta'jriy beklassl ari	41 5-a	sani	%	sani	%	sani	%	sani	%
		4	10%	17	41%	15	36%	5	12%
Bahlaw klasslar i	41 5-b	5	12%	17	41%	15	36%	4	10%

To'mendegi keltirilgen diagrammalarda 5-a ha'm 5-b klasslarinda oqiwshilardin' ta'jriybeden alding'i o'zlestiriw da'rejesi o'zarsalistirilg'an.

Ta'jriybeden alding'i 5-a ha'm 5-b klassi o'zlestiriw na'tiyjeleri diagrammasi

Sonnan keyin 5-a klassta integratsiyalasqan sabaq boyinsha ta'jriybealip bariwg'a qarar qilindi. Oqiwshilar 1-yarim yilliqti juwmaqlag'anliqlari ushin tiykarinan kurs ko'rinisindesabaqlar alip barildi. Usimenen birge "A'depnama" pa'ni boyinsha alg'an bilimlari takrarlaw ma'nisinde integratsiyalasqan sabaqta o'tip barildi. Onda ko'rsetilgen mag'liwmatlar boyinsha tapsirmalar orinladilar. Bunnan tisqari sabaqlarda oqiwshilarg'a tu'rli diniy temadag'i prezintatsiyalar, videofilimlar qoyipko'rsetildi ha'mko'rsetiwdenkeyin tu'rli interaktiv usillar ja'rdemindetemalar analiz qilindi.

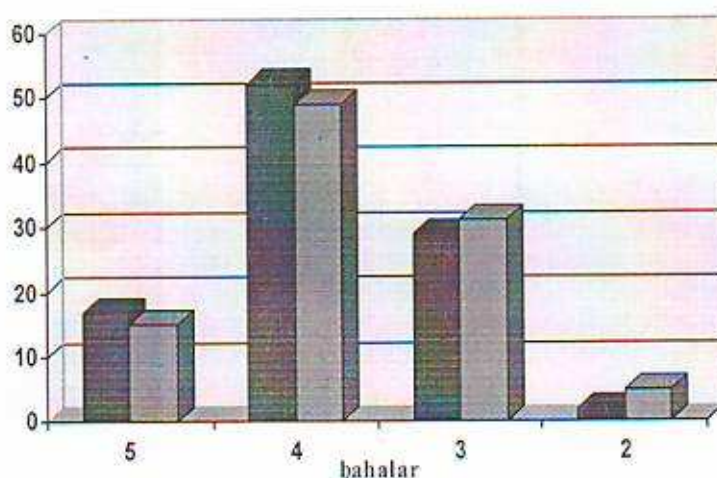
Oqiwshilar interaktiv usillar ja'rdeminde ha'r bir temadan qanday juwmaqshig'ariw mu'mkinligi haqqinda bemalel pikir jurite basladilar ha'm

obrazlardag'i tu'rli sipatlarg'a baha beripolardin' diniy salamatisenimlilik da'rejelerin bahalawg'a u'yrendiler. Bunday sabaqlardi sho'lkemlestiriwdin' en'a'hmiyetli ta'repi sonda boladi, ha'r bir oqiwhshi sabaqqa u'lken qizig'iwmenen mu'nasebette bola basladi, ha'tte en'to'men o'zlestiriwshi oqiwhshilar da o'z pikirlerini bildiriw, mu'nasebet ko'rsetiw yuzasidan asta-sekin faollashib bora boshladilar. Bu darslarning eng asosiy yutug'i ha'mde maqsedi edi. Sonday ta'rizdesho'lkemlestirilgen bir neshesabaqlardan keyin qayta sinaw o'tkizildi. Sinaw soraw-juwap usilinda a'melgeasirilip, onda oqiwhshilardi diniy,erkinpikirleri ju'zesinen ha'm sorawlar berildi. Qayta sinaw na'tiyjeleri to'mendegishe:

Ta'jriybeden keyingi o'zlestiriw na'tiyjeleri kestes

Klasslar	Oqiwhshilar sani	Bahalar							
		5		4		3		2	
Ta'jriyb eklassla ri	41	sani	%	sani	%	sani	%	sani	%
	5-a	7	17%	21	52%	12	29%	1	2%
Bahlaw klasslari	41	6	15%	20	49%	13	31%	2	5%
	5-b								

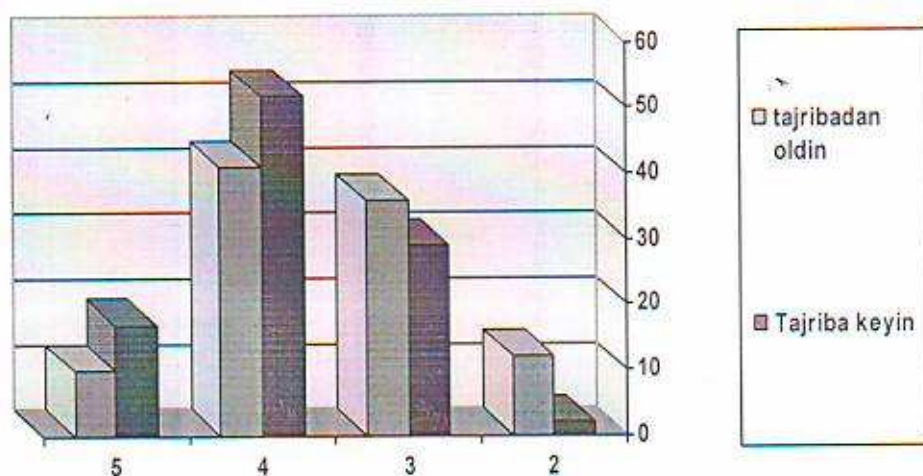
Ta'jriybeden keyingi o'zlestiriw na'tiyjeleri diagrammasi

Oqiwhshilardin' sinawdanaliding'i ha'm sinawdan keyigi na'tiyjelerini de salistirip ko'retug'in bolsaq,olardin' na'tiyjeleri to'mendegishe:

Klasslar	Oqiwshilar sani	Bahalar							
		5		4		3		2	
Ta'jriybe klasslari	41	sani	%	sani	%	sani	%	sani	%
ta'jriybeden aldin	5-a	4	10%	17	41%	15	36%	5	12%
Ta'jriybe klasslari ta'jriybe den keyin	41 5-a	7	17%	21	52%	12	29%	1	2%

Ta'jriybeklassinin' ta'jriybeden keyingi ha'malding'i o'zlestiriw na'tiyjelerinin' salistirma diagrammasi

Usi ta'jriybe-sinaw isleri o'z na'tiyjesini bergenligi kesteha'm diagrammalardan ko'rinip turipti. Demek, keyinshelik biz ta'limdi sho'lkemlestiriwde ane sonday sabaqliqlardan paydalaniwg'a da ayriqsha itibarimizdi qaratiwimiz lazim eken. Bul o'tkizilgen ta'jriybe soni ko'rsetedi, 5-klass oqiwshilari o'spirimlik dawirinin' basinda boliwmenen birge bul dawirdeolar diniy bilimlerdi tek "A'depnama" sabaqlari quraminda u'yrenen. Qalg'an bilimlerdi ata-analarinan, g'alabaliq xabarqurallarinan alg'anlar. Mekteptepa'n shen'berinde diniy bilimlerdi aliwdizimi uzilip qalg'an biz usita'repti esapqa alip, ayni 5-klass oqiwshilarinda usi integratsiyalasqan kurs-sabaqlardi sho'lkemlestiriwdi ta'jriybede sinap ko'riwdi lazim tapdiq. Na'tiyjeden

ko'rinip turipti, bunday kurs-sabaqlari o'spirimlerde salamatisenimdi dizimli rawishte rawajlaniw imkanin berer eken.

III bab boyinsha juwmaq.

Oqiwshilardi innovatsion jandasiwlar tiykarinda etikaliq estetikaliq ta'rbiyalawdin' pedagogikaliq-psixologiyaliqqa'siyetlerini u'yreniwa'hmiyetli ilimiy pedagogikaliq mashqala bolip, oni u'yreniw na'tiyjesinde o'spirimler iskerligini ma'lim da'rejedeunamli ta'repkebag'darlaw, oqiwshilardi etikaliq estetikaliqrawajlandiriw ma'lim da'rejede ilimiy boliwi imkaniyati jaratiladi.

Eksperimental izertlew na'tiyjelerin salistiriwha'mtiykarli social-pedagogikaliq na'tiyjelergeiye boliw maqsedinde oqiwshinin'jasi ha'm qizig'iw esapqa alindi. O'spirimlerden' oqitiwshilar haqqindag'i pikirlerini anketa sorawnamalari arqali biliw, olardin'iskerligine ma'lim ma'nide na'zer taslaw imkanin berdi. Bunnan tisqari o'spirimlerden' oqitiwshi haqqindag'i pikirleri olardin'sirtqi a'tiraptag'i shaxslarg'a qarag'andapikir bildirealiw qabilyetine ma'lim ma'nideunamli ta'sir etedi.

Ushinshi bab boyinsha juwmaq qilip aytiw mu'mkin, o'spirimlerdeetikaliq estetikaliq ta'rbiyalawdin'turaqlidizimini islepshig'iliwi olar aktivligin asiriwda za'ru'r a'hmiyet ka'sip etedi.

JUWMAQLAW

Kontseptual a'hmiet: mashqalanin'social a'hmietin ha'mog'an a'meliy ta'repten mu'tajlik barlig'in tu'siniw; oqiwsnilardi toliqa'dep-lkramliliq ta'rbiyalaw—tiyisli a'dep-lkramliliq bilim, tu'sinik, qiyal, emociyaha'msezimler tiykarinda rawajlanatug'in, shaxsiy, social-social, pedagogikaliq mu'nasebettepayda bolatug'in ma'nawiy-etikaliq, insanparwarliq-etikaliq, ma'nawiy-estetikaliq sezim, pa'ziyet, qa'siyet ha'm qabilyetler jiyindisi dizimi, texnologiyasi haqqinda pikir. Bul, aweli, Sh.M.Mirziyoevtin'shig'armalari ha'mleksiyalarinda, 2017 – 2021 jillarg'a mo'lsherlengen O'zbekstan Respublikasini rawajlandiriwdin' bes a'hmietlibag'darlari boyinsha ha'reketler strategiyasinda, Kadrlar tayarlaw milliy da'stu'rinde ayriqsha ulgi berilgen zamanago'y pedagogikaliq kadrlardin'a'dep-lkramliliqsezim, pa'ziyet, qa'siyet ha'm qabilyetleri; o'zinin'social-pedagogikaliqjetiskenligin an'law; milliy ideologiyani biliw; tariyxiy estelik; xaliq do'retiwshiligi, tariyxiy-ma'deniy, tariyxiy-pedagogikaliq miyrasqa, da'stu'rlik u'rp-a'detlerge hu'rmet; milliy g'urur; watanparwarliq, watang'a muhabbat; "estetikaliq bay dunyaqaras"; jaqsiliqha'm go'zzalliqqa, balalarg'a, o'z ka'sipine muhabbat; pedagogikaliqiskerlikte qadiryatlarg'a tayanish; insanparwarliq, xaliqparwarliq; socialaktivlik (social-pedagogikaliq). Bunnan tisqari- pedagogikaliq mu'nasebet etikasi; sabr-taqat, awir-basiqliq, tolerantliq, empatiya; o'zini kretikalawha'm o'zine baha beriw. Bul barada o'z waqtinda Alisher Nawayi ulgi bergan shaxstin'a'dep-ikramliliq-estetikaliqpa'ziyetleri ha'mqa'siyetlerine a'hmiet beriw kerek: insanparwarliqideyalari menen berilgenjaqsiliq ha'm saqawatliliq, a'dep-lkramliliq go'zzalliq; tiykarg'isi-insandi jaqsi koriw, adalat, halalliq, sadiqliq. Nawayi insan go'zzallig'i degende ma'nawiy-ruwhiy, etikaliq-insoniy-estetikaliq go'zzalliqti tu'singen.

Psixologiyaliq-pedagogikaliqfaktorlar ha'm sha'rtlerdi esapqa alg'an halda principial-pedagogikaliqjandasiw, sonday-aq, texnologiyag'a tiykarlaniw, adekvat du'zilme-ma'niliqtiykar za'ru'r ha'mde xaliq do'retiwshiliginenaling'an joqari etikaliqha'm estetikaliq a'hmietli materiallardan, tariyxiy-pedagogikaliq, tariyxiy-ma'deniy, da'stu'rlik-milliy, a'debiy-estetikaliq miyrasimizdan ha'mde zamanago'yetikaliq-estetikaliq qadiryatlardan birinshi nawbettepaydalaniw kerek;

ta'ربيya processinde en' optimal sho'lkemlik-pedagogikaliqformalar, na'tiyjeli orginal ha'mda'stu'riy emes, innovatsion usillardan paydalaniw orinli. Oqiwshilarda tek g'anaa'dep-lkramliliq bilim, tu'sinikha'mpikir, sezimha'memociyalardi, ba'лки o'mirde kerek bolatug'in adekvat sezim, pa'ziyet ha'm qabilyetlerdi rawajlandiriw za'ru'r.

Oqiwshilarda innovatsion jandasiwlar tiykarinda etikaliq estetikalıq ta'rbıyalawdin' pedagogikaliqtiykarlarin "Watan tuyg'usi" pa'ni mazmunin milliy qadriyatlar tiykarında rawajlandiriw misalında u'yreniwto'mendegi juwmaqlardi shig'ariw imkanin berdi.

Na'tiyjeli, ju'da'aqilana da'stu'rlikha'm innovatsion usil ha'mjollardan paydalaniladi: xabar, tu'sinik beriw, tiykarg'isini ajratip ko'rsetiw; tu'sindiriw, sin'diriw, isentiriw, itemelew; motivatsiya, motivirovka; bag'darlaw; prognozlaw, aldinnan ko're biliw; talqin;sharh (so'zler, terminler, tu'siniklerge); bayan, gurrin', qayta aytıp beriw, oqiw, tezislerge ajratiw; dodalaw, pikirlew, logikalıqpikirlew, pikirjuritiw; yadtan tiklew, qiyal, do'retiwshilikpikir, ko'rsetiw; tuwrıdan-tuwrıqabil etiw, analizliu'yreniw; sintez-analiz-sintez; salistiriw; so'ylesiw, sawbet, o'zara sawbetlesiw, dialog, polilog, disput, diskussiya; misal keltiriw, ulgi, algoritm; ko'rsetiw, payda qiliw, ko'rgizbe qiliw; rejelestiriw, kestelestiriw, modellestiriw; oqitiw, u'yreti w, kretikalaw, shinig'iw; uriniw, sinap ko'riw, trening; qaytariw, bekkemlew, eslep qaliw; uliwmalastiriw, juwmaq, este saqlaw, juwmaqlaw; erkin tanlaw (tapsirma, ju'mis, xizmetti); improvizatsiya, ekspromt, instsenirovka, rollerge ajratilg'an oyın, aldinnan oylang'an jag'day; baqlaw, teksirip bariw; basqariw, qadag'alaw, analiz, baha beriw, xarakteristika (shaxsiy, san, sipat; individual, toparg'a, jamag'a); esletpe, iltimas, tilek, ma'slahat usinislari, talaplar; mashqalali-izleniw, jeke-izleniw usillari, "kishiizertlew"; tapsirma, ko'rsetpe, jag'day mashqalasini sheshiw boyınsha tapsirmalar; jarisiw, "miy hu'jimi", o'zini=tu'siniw-u'yreniw-a'hmiyetini asiriw-sociallastiriw-analiz qiliw-baha beriw; maxullaw, jaqsi diqqat qiliw, maqtaw, xo'shametlew, unamlipikir bildiriw;joqari a'dep-lkramliliq xarakteristika; pikir- o'z pikiri (talabanin') -oqitiwshi pikiri-ja'ma'a't pikiri; arttirilg'an a'dep-lkramliliq bilim, tu'sinik, pikir, sezim, emociya, pa'ziyet, qa'siyet ha'm qabilyetlerdi aktuallastiriwha'msociallastiriw – professional-shaxsiy barkamallıqqa erisiwfaktori.

A'dep-lkramliliq ta'rbiyasinda jeke ha'mdeda'rejelerge bolingen usilha'mjandasiwlar rawajlaniwi ha'm bunda erha'm qiz balalar ta'rbiyasinin' uliwmaha'mjekejag'daylari esapqa aliniwi za'ru'r.

"Watan tuyg'usi" pa'ninderawajlanatug'inpa'ziyletler jiyindisi turaqli maqsedgebag'darlaniwi, dizimli rawishte o'zara baylanisi, ta'rbiyaliq sag'atlar dizimi etikaliq estetikaliq mazmunindag'i temalar menen bayitiliwi lazim.

"Watan tuyg'usi" pa'ni oqitiwshilari isenim ta'rbiyasi processinu'yreniw, ko'rsetiw, bahalaw ko'nlikpeha'm ta'jriybesine iye bolip, klass topariusinisnamalarinda o'spirimlerdegi o'zgerisler aniq kreteriyalar arqali bahalanip bariliwi kerek.

PAYDALANILG'AN A'DEBIYATLAR DIZIMI

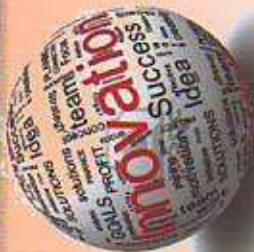
1. O'zbekiston Respublikasining 2016 yil 12 avgustdagi "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida" gi Qonuni. "Xalq so'zi" gazetasi. 2016 yil 15 sentyabr', 182(6617)– soni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora tadbirlari to'g'risida" gi Qarori. "Xalq so'zi" gazetasi. 2017 yil 21aprel', 79(6773) – soni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 28 iyuldagi "Ma'naviy ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida" gi Qarori. "Xalq so'zi" gazetasi. 2017 yil 29 iyul', 149 – soni.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 27 iyuldagi "Oliy ma'lumotli mutaxasislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora tadbirlari to'g'risida" gi Qarori. (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 y., 30 – son, 729 – modda.)
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Xarakatlar strategiyasi to'g'risida" farmoni. "Xalq so'zi" gazetasi. 2017 yil.,28 (6722) – soni.
6. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" gi Qonuni. O'zbekiston Respublikasi qonun xujjatlari to'plam. 2013 yil. 41- son. 543-modd.
7. O'zbekiston Respublikasining Kadrlar tayyorlash milliy dasturi – O'zbekiston Respublikasi qonun xujjatlari to'plam. 2013 yil. 41- son. 543-modd.
8. Mirziyoev Sh. M. "Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga kuramiz". Toshkent – "O'zbekiston", 2017. – 488b.
9. Mirziyoev Sh.M. "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'tatamiz ". Toshkent – "O'zbekiston", 2017. – 592b.
10. Абдираззакова А.А. Национальные духовные ценности и их место в самосознании нации: Автореф. дисс. ... канд.филос.наук. – Тошкент, 1995. – 24 с.
11. Абдуллаев А. Истоки духовности и добрых традиций. - Тошкент, 2001. – 67 с.

12. Азизхўжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. – Тошкент. Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси “Адабиёт жамғармаси” нашриёти, 2006. – 159б.
13. Аннамуратова С.К. Художественно-эстетическое воспитание школьников Узбекистана. – Тошкент: Фан, 1991. – 369 с.
14. Беспалько В.П. Педагогические технологии и средства обучения. – М.: Знание, 1989. – 164 с.
15. Высокая духовность – фундамент будущего / Материалы Республиканской конференции. - Тошкент: ТГПУ, 1995. - 215 с.
16. Джураев Р.Х. Таълимда интерфаол технологиялар. – Тошкент. “Сано - Стандарт” МЧЖ босмахонаси. 2010й. 87б.
17. Дикая Е.Е., Дикий Ю.Б. Нравственные и эстетические ценности в системе эстетического воспитания личности школьника /В сб. материалов научно-практической конференции – «Всестороннее развитие личности в системе воспитательной деятельности общеобразовательной и профессиональной школы». 30 июня-2 июля 1989 г. в г.Тирасполь . – Кишинев: Лумина, 1989. – С. 294-296.
18. Зиямухамедов Б. и др. Новая педагогическая технология: теория и практика. - Тошкент, 2002. – 99 с.
19. Зязюн И.А. Основы педагогического мастерства. – М., 1989. – 111 с.
20. Инамова М.О. Педагогические основы использования национальных ценностей в духовно-нравственном воспитании детей в семье: • Автореф.дисс. ... докт.пед.наук. - Тошкент, 1998. – 37 с.
21. Иноятлов У.И., Муслимов Н.А., Усмонбоева М., Иноғомова Д. Педагогика: 1000 та саволга 1000та жавоб.- Тошкент. ТДПУ. 2012й.195б.
22. Исомов М.К. Формирование эстетической культуры студентов педагогических учебных заведений / Сб. «Актуальные вопросы эстетического воспитания учащейся молодежи». Ч. II. - Тошкент, 1982. – С. 49-54.
23. Каримов И.А. Янги уй курмасдан, эскисини бузма. –Тошкент: Ўзбекистон, 1993. – 102 б.

24. Каримов И.А. Мустақиллик ва маънавият. – Тошкент: Ўзбекистон, 1994. – 160 б.
25. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий ривожланишининг асосий принциплари. – Тошкент: Ўзбекистон, 1995. – 70 б.
26. Каримов И.А. Буюк келажак- бу халқнинг юксак маънавияти: Янгича фикрлаш ва ишлаш- замон талаби. – Тошкент: Ўзбекистон, 1996.-Т.2. – 380 б.
27. Каримов И.А. Маънавий юксалиш йўлида. – Тошкент: Ўзбекистон, 1998. – 160 б.
28. Кларин В.И. Педагогические технологии. – М.: Знание, 1989. – 199 с.
29. Курбанов Ш., Сейтхалилов Э. Совершенствование воспитательной и просветительной деятельности, повышение духовно-нравственного потенциала подрастающих поколений: Методическая разработка. – Тошкент: ТЭИС, 1990. – 35 с.
30. Лихачев Б.Т. Технология учебно-воспитательного процесса. – М., 1999. – 119 с.
31. Мавланова Р. И др. Педагогика. – Тошкент: Ўқитувчи, 2001. – 204 с.
32. Маматкулова Р. Воспитание морально-этических качеств на основе национального духовного наследия народа: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – Тошкент, 1995. – 22 с.
33. Махкамов У.И. Педагогические основы формирования нравственной культуры учащихся старших классов: Автореф. дисс. ... докт. пед. наук. – Тошкент, 1994. – 31 с.
34. Минаваров Ш. Нравственно-эстетическое воспитание в период второй мировой войны средствами театрального искусства: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – Тошкент, 1994. – 24 с.
35. Мурадинова Т.Я. Вопросы национальной идеологии в духовно-нравственном развитии учащихся. – Тошкент, 2000. – 99 с.

36. Мусурманова А. Педагогические основы формирования духовной культуры старшеклассников: Автореф.дисс. ... докт.пед.наук. – Тошкент, 1993. – 38 с.(Ўзбекча)
37. Нишанова М.Н. Обновление духовной жизни нации. – Тошкент, 1992. – 99 с.
38. Нишанова С. Воспитание совершенного человека в развитии педагогической мысли эпохи Возрождения Востока: Автореф. дисс. ... докт.пед.наук. – Тошкент, 1998. – 38 с.
39. Педагогические основы личностно-ориентированного обучения и воспитания в средней общеобразовательной школе. – Тошкент: Фан, 2007. – 136 с.
40. Педагогические основы формирования личности учащегося в средней общеобразовательной школе Республики Узбекистан на современном этапе. – Тошкент: Фан, 2005. – 166 с.
41. Подласый И.П. Педагогика. Новый фан. Кн. 1, 2. – М.: Владос, 1999 («Общие основы», «Процесс обучения». – Кн. 1. – 474 с.; «Процесс воспитания». – Кн. 2. – 256 с.).
42. Поляков С.Д. Технология воспитания. – М.: ВЛАДОС, 2002. – 144 с.
43. Пути и средства эстетического воспитания молодежи: Методические рекомендации. – Тошкент, 1991. – 22 с.
44. Разумный В.А. Эстетическое воспитание: Сущность. Формы. Методы. – М.: Мысль, 1989. – 111 с.
45. Сафаров Н.С. Прогрессивные идеи и опыт народной педагогики Узбекистана. – Тошкент: Фан, 1989. – 198 с.
46. Сафронов Б.В. Эстетическое сознание и духовный мир личности. – М.: Знание, 1989. – 58 с.
47. Современные педагогические технологии в личностно-ориентированном обучении и воспитании: Учебно-методическое пособие для учителей и воспитателей /Под общей ред. доктора пед.наук, проф. Р.Х.Джураева. – Тошкент, 2008. – 344 с.

48. Тилегенов А.Т. Воспитание у подростков духовно-нравственных ценностей средствами народных дастанов (на материалах дастана «Алпамыш»): Автореф. дисс. ... канд.пед.наук. – Тошкент, 1998. – 17 с.(ўзбекча).
49. Турсунов И.И., Нишаналиев У.Н. Педагогика. – Ташкент: Ўқитувчи, 1997. – 179 с.
50. Узбекская педагогическая антология. – Тошкент: Ўқитувчи, 1996. – 211 с.
51. Хамраева Х.Н. Педагогические основы нравственно-эстетического воспитания учащихся на гуманистических идеях Алишера Навои (на примере произведений «Махбуб ул-кулуб», «Назм ул-жавохир», «Лисонуттайр»): Автореф. дисс. ... канд.пед.наук. – Тошкент, 1999. – 18 с.(ўзбекча)
52. Шермухамедов С.Ш. Формирование нравственно-эстетического сознания личности. – Тошкент: Фан, 1991. – 25 с.
53. Шиянов Е.Н., Котова И.Б. Идея гуманизации образования в контексте теорий личности. – Ростов-на-Дону, 1995. – 100 с.
54. G.B.Shoumarov. "Muhabbat va oila".T. Ibn Sino. 1994 yil 47-bet
55. Куронова Ф. Одоб – ахлоқ китоби. Тошкент. "Янги аср авлоди". 2015й. 190б.

ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЖОҚАРЫ ХАМ ОРТА АРНАҰЛЫ БИЛИМЛЕНДИРҮЙ МИНИСТРЛИГИ
ӘЖИНИАЗ АТЫНДАҒЫ НӨКИС
МӘМЛЕКЕТЛИК ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИНСТИТУТЫ

«Педагогика хам психология илиминин раўажлануында инновациялық технологиялардың
роли хам әхмийети» атамасындағы Республикалық илимий -әмелий
конференцияға баянагы менен белсене қатнасқанлығы ушын

У. Сатмуратов

(Ф.И.Ш.)

С Е Р Т И Ф И К А Т

пенен сыйлықланады

Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик
педагогикалық институты ректоры
Б.П.Отмуратов Б.П.Отмуратов

Нөкис-2019

№ 050

“INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARI” NING TA'LIM JARAYONIDAGI AHAMIYATI

**NDPL. “Pedagogika nazariyasi va tarixi” ta'lim
yo'nalishi 1 kurs magistranti X.Latipova (Ilmiy
rahbar: dotsenti M.Pazilova)**

Ta'lim tizimini isloh qilishning zarurligini tushunib yetish, amaliyotda ta'lim muassasalarini innovatsion jarayonlarga qo'shilishini taqozo etmoqda, o'zini yaratish imkonini mavjud innovatsion maydonda ko'rish va eng muhimi aniq yangiliklarni o'zlashtirishdan iborat.

Bu holat bugungi kunda o'ta dolzarbligi bilan muhimdir, chunki, ushbu jarayon (innovatsion jarayon) ta'lim muassasalarini yashash sharti (bevosita va ko'chma ma'noda ham), kelajak avlodlar va pedagoglar jamoasining aloqalarini ijtimoiy himoyalash sharti bo'lib ham xizmat qiladi. Hayot ta'lim muassasalari oldiga yangi, mumkin bo'lmagandek tuyulgan vazifalarni, ya'ni eskichasiga ishlab turib, aniq yangiliklarni ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etishni oldimizga qo'ymoqda.

Barcha yangiliklarga o'ta ehtiyotkorlik bilan yondashadigan, o'tmish boyliklarga, tajribalarga e'tiqod ruhida tarbiyalangan, stabillikni yoqtiradigan keksa avlodni, shuningdek hech qanday o'zgarishlarni xohlamaydigan pedagoglarni ham tushunish mumkin. Bunday holatda “innovatsion jarayonlar orqasidan quvish” bugungi kun hayotimizning ajralmas qismi ekanligini ham tushunish zarur. Xohlaymizmi yoki yo'q bizning ta'lim muassasalari devorining orqasida bozor va bozor munosabatlari jarayoni ketayapti.

Bu jarayon to'g'ridan-to'g'ri bizga tegishlidir, chunki ta'lim muassasalari o'rtasidagi raqobat tushunchasi ularni raqobat qobiliyati, ta'lim sifati, ijtimoiy buyurtmalar bularning hammasi turmushimizga kirib kelayapti. To'g'rirog'i, bu jarayon biz yashayotgan muhit, hayot tarzi ekanligini har doim xis etib turishimiz kerak.

Bu jarayonga qarshi turish befoyda va havflidir. Biz tanlash imkoniyatiga ega emasmiz va ushbu tezkor jarayon (quvish jarayoni) da ishtirok etishga

majburmiz. Mazkur jarayonda eng muhimi aql bilan, foydali tarzda, o'z tashkilotimiz uchun ishtirok etishdan iborat. Ko'pchilik mutaxassislar fikricha, o'zgarishlarga qobiliyat, bugungi kunda rivojlanishning hal qiluvchi omili, u yoki bu ta'lim muassasalarining raqobat qobiliyatini ta'minlovchi asosiy omil deb hisoblaydilar.

Bugungi kunda maktab va oliy ta'lim tizimidagi an'anaviy va ommaviy ko'rinishdagi ta'lim va tarbiya jarayonlari o'rniga ta'lim muassasalari rivojlanishida o'ziga xos yangilik bo'lib innovatsion jarayonlar kirib kelmoqda. Innovatsiya (in-"lik", novus-"yangi") yangilik kiritish, yangilik degan ma'noni anglatadi.

"Innovatsion ta'lim" deganda odatda o'quv jarayoniga yangi (foydali) elementlar olib kirish tushuniladi. Shuning uchun ta'lim tizimida innovatsiya o'zgartirish bilan bevosita bog'liq. Bunday o'zgartirishlar ta'lim tizimining:

- maqsadiga, mazmuniga, metod, texnologiyasiga, tashkil etish shakli va boshqaruv tizimiga;
- pedagogik faoliyatdagi o'ziga xoslik va o'quv-bilish jarayonini tashkil etishga;
- ta'lim darajalarini nazorat qilish va baholash tizimiga;
- o'quv-metodik ta'minotiga;
- tarbiyaviy ishlar tizimiga;
- o'quv reja va o'quv dasturlariga;
- o'quvchi va o'qituvchi faoliyatiga bog'liq.

Yangilik tarixiy aspektda nisbiylik ahamiyat kasb etadi. Yangilik aniq tarixiy xarakterga ega, ya'ni o'z vaqtidan oldin paydo bo'lishi mumkin, o'z vaqtida me'yor bo'lishi yoki eskirishi ham mumkin. Maktab yoki oliy tizimning rivojlanish jarayonida, ehtimol ta'lim tizimi butunicha:

- absolyut yangiligi (o'xshashi, prototipning yo'qligi);
- nisbatan yangiligi;
- o'ziga xos, ixtirochiligi ko'rinishidagilar hisobga olinadi.

Ta'lim texnologiyalari uchun innovatorlar faqat pedagoglar edi va ularning

innovatsiyalari o'quvchilarda zaruriy sifatlarni shakllanishiga yo'naltirilgan bo'lib, innovatsion tafakkur va qobiliyatni innovatsion faoliyatiga yo'naltirishga e'tibor qaratilmagan. Bildirilgan fikrlar "innovatsion ta'lim texnologiyalari" va "innovatsion ta'lim" tushunchalarini quyidagi tarzda ajratib, alohida qarab chiqishni talab etadi:

✓ innovatsion ta'lim texnologiyalari va dasturlari – bu barcha ta'lim texnologiyalari, yaratuvchi va ularni rivojlantiruvchi pedagog innovatsion faoliyatining natijasi hisoblanadi.

✓ innovatsion ta'lim – bu shunday innovatsion ta'lim texnologiyalari va dasturlariki, unda pedagog innovatsion faoliyati natijasi bo'lib, o'qitilayotganlar innovatsion g'oyalarini yaratuvchisi (generatsiya) xisoblanadi;

✓ ishlab chiqarishning monoinnovatsionligi (mutaxassislar innovatsiyasi) ta'limning monoinnovatsion - (pedagog innovatsiyasi) emasligiga to'g'ri keladi, uning innovatsiyaligi, pedagog innovatsiyaligi, ularning oqibati, o'qitilayotganlarning innovatsiyasidir.

Bu o'rinda masalaning dolzarbligi mavjud "mono"innovatsion ta'lim texnologiyalarini "bi"-innovatsion xolatigacha rivojlantirishdan iborat. Bular bir qator chet el o'quvchilari misolida ular tomonidan yaratilgan tajribalar, ixtirolar misolida o'z amaliy isboti bilan tasdiqlangan.

Bu o'rinda zamonaviy fan yutuqlari asosida kuchli, talantli tafakkur orqali amalga oshirilishini, ya'ni ixtiroli masalalarni hal etish nazariyasi IMEN yo'li bilan hal etish mumkinligi isbotlangan. Bir qator rivojlangan mamlakatlar ilmiy laboratoriyalarida (IMEN) IMEN-pedagogikaga "bilimlarni ixtiro qilish" deb nomlangan yangi metod yaratildi. IMEN ning integratsiya asoslari eng ko'p tarqalgan barcha innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan birgalikda ishlab chiqildi. Buning qo'shimcha samarasi – turli pedagogik texnologiyalarni amaliy dialektika tilida yozib chiqish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. - T.:2003. 3-14 betlar.
2. Musaeva M.E. O'quvchilarning qobiliyatini o'stirishga integrativ yondashuv. // Umumiy o'rta ta'lim tizimini rivojlantirish istiqbollari. Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasining materiallari. - T.: O'zPFITI. 2006. 318-322 betlar.

HAKAKATLAR STRATEGIYASI

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚУРИЛИШ ВАЗИРЛИГИ
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНИШ ВАЗИРЛИГИ
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ
САМАРҚАНД ДАВЛАТ АРХИТЕКТУРА-ҚУРИЛИШ ИНСТИТУТИ
САМАРҚАНД ДАВЛАТ АРХИТЕКТУРА-ҚУРИЛИШ ИНСТИТУТИ ЁШ ОЛИМЛАР КЕНГАШИ

2019 йил "Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш йили"га бағишлаб, 2019 йил 7 июн кунини ўтказилган
**ФАОЛ ИНВЕСТИЦИОН МУҲИТНИ ШАҚЛАНТИРИШДА ТАЪЛИМ, ФАН ВА ИШЛАБ
ЧИҚАРИШ ИНТЕГРАЦИЯСИНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**
маъзусидаги XVI республика илмий-амалий конференциясида

Самарқанд

СЕРТИФИКАТ

билан тақдирланади.

Самарқанд давлат
архитектура-қурилиш
инститuti ректори

Самарқанд давлат
архитектура-қурилиш
инститuti ёш олимлар
кенгаши раиси

С.И.Ахмедов

Л.Т.Ибрагимов

Қайд рақами №

Самарқанд-2019

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚУРИЛИШ ВАЗИРЛИГИ

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИННОВАЦИОН
РИВОЖЛАНИШ ВАЗИРЛИГИ**

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ
МИРЗО УЛУҒБЕК НОМИДАГИ
САМАРҚАНД ДАВЛАТ АРХИТЕКТУРА-ҚУРИЛИШ
ИНСТИТУТИ**

ЁШ ОЛИМЛАР КЕНГАШИ

**“ФАОЛ ИНВЕСТИЦИОН МУҲИТНИ
ШАКЛЛАНТИРИШДА ТАЪЛИМ, ФАН ВА
ИШЛАБ ЧИҚАРИШ
ИНТЕГРАЦИЯСИНИНГ ДОЛЗАРБ
МУАММОЛАРИ”**

мавзусидаги XVI республика илмий-амалий конференцияси

**М А Т Е Р И А Л Л А Р И
II ҚИСМ**

(2019 йил, 7 июн)

Самарқанд-2019

concentrates on the syntactic and semantic aspects calling the word "one of the smallest completely satisfying bits of isolated meaning, into which the sentence resolves itself". A purely semantic treatment is observed in S. Ullmann's explanation of words as meaningful segments that are ultimately composed of meaningful units. The prominent French linguist A. Meillet combines the semantic, phonological and grammatical criteria: "A word is defined by the association of a given meaning with a given group of sounds susceptible of a given grammatical employment".

Used literature:

1. Антрушина Г.Б. Лексикология английского языка / Г.Б. Антрушина, О.В. Афанасьева, Н.Н. Морозова. – М.: Дрофа, 2007. – 287 с.
2. Гороть Є.І. Лексикологія сучасної англійської мови: Курс лекцій / Є.І. Гороть. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ.ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 144 с.
3. Гороть Є.І. Notes on Modern English Lexicology / Нариси з лексикології сучасної англійської мови / Є.І. Гороть, С.В. Белова. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ.ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 372 с.
4. Кубрякова Е.С. Типы языковых значений: Семантика производного слова / Е.С. Кубрякова. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 208 с.

DARSNI QIZIQARLI TASHKIL QILISHDA INTERFAOL METODLARNING TUTGAN O'RNI

Pazilova M, Latipova X. Ajiniyoznomidagi NDPI

Hozirgi kunda pedagogika sohasida ta'lim jarayonini samarali tashkil qilish uchun zamonaviy metodlar keng qo'llanilmoqda. Zamonaviy interfaol metodlarni qo'llash o'qitish jarayonida yuqorisamaradorlikka erishishga olibkeladi. Bu metodlarni harbirdarsning didaktik vazifasidan kelibchiqib tanlash maqsadga muvofiqdir. An'anaviy dars shaklini saqlabqolgan holda uni ta'lim oluvchilar faoliyatini faollashtiradigan turli-tuman metodlar bilan boyitish ta'limoluvchilarning o'zlashtirish darajasi o'sishiga olib keladi. O'quvchi vatalabalar bilan darsni tashkil qilish jarayoni o'qituvchidan mahorat va o'zigaxos bo'lgan pedagogic uslubni talab qiladi. Agar o'qituvchi dars jarayonini oddiy shaklda tashkilqilsa o'quvchilarning diqqatini jamlash va barchabilan teng isholibborish o'qituvchiga biroz qiyinchiliklar tug'diradi. Shuninguchun ham hozirda darsni tashkilqilish jarayonida harxil interfaol metodlardan foydalanish kengtarqalmoqda. Bunday faollashtiruvchi o'yinlarsinfning jonli muloqotga kirishishini ta'minlaydi va engmuhimi o'qituvchiga birpaytning o'zida guruh bilan teng ishlash olish imkoniyatini beradi.

Bugungikundabirqatorrivojlanganmamlakatlarda'ta'lim – tarbiyajarayoniningsamaradorliginikafolatlovchizamonaviypedagogiktexnologiyalarniqo'llashborasida kata tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritilmoqda. Interfaol ta'lim metodlari xozirda eng ko'p tarqalgan va barchaturdagi ta'lim muassasalarida keng qo'llanilayotgan metodlardan hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining

birinchi prezidenti Islom Karimov“ Agar bolalar erkin fikrlashni o‘rganmasa, berilgan ta‘lim samarasi past bo‘lishi muqarrar” – deb aytib o‘tgan. Birinchi prezidentimiz aytganlaridek ta‘lim samarasini oshirish uchun biz har xil usullarni qo‘llab ko‘rishimiz kerak. Bu holat hozirda interfaol ta‘lim metodlarini ma‘lum maqsadlarni amalga oshirish uchun to‘g‘ri tanlash muammosini keltirib chiqargan. Bu muammoni hal qilish uchun darsjarayoni to‘g‘ritashkil qilinishi va ta‘lim beruvchi tomonidan ta‘lim oluvchilarning qiziqishini yanada kuchaytirib ularning har bir ko‘rsatgan faolliklari muttasil rag‘batlantirilib turilishi uchun, o‘quv materialini ma‘lum bo‘laklarga bo‘lib ularning mazmunini ochishda keys-stadiy, aqliy hujum, bahs- munozara, rolli o‘yinlar kabi metodlarni qo‘llash va ta‘lim oluvchilarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi. Interfaol metodlar orqali guruhda fanga nisbatan o‘zgacha munosabat bildirilishini ko‘rishimiz mumkin, chunki oddiy dars usuli o‘quvchilarni zeriktiradi. O‘qitishning interfaol usullarini tanlashda ta‘lim maqsadi ta‘lim oluvchilarning soniva imkoniyatlari, o‘quv muassasasining o‘quv moddiy sharoiti, ta‘limning davomiyligi, pedagogning mahorati va boshqalar e‘tiborga olinadi. Umumiy holatda interfaol metodlar deganda ta‘lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi ta‘lim jarayonining markazida ta‘lim oluvchi bo‘lgan metodlar tushuniladi. Bu kabi metodlar ta‘lim oluvchilarni faollikka chorlaydi. Hozirgi kunda eng ommaviy interfaol ta‘lim metodlari quidagilar hisoblanadi: Blits– so‘rov, muammolita‘lim, BBB, T-sxemasi, Klaster, Qanday?, Insert kabimetodlar. Shulardan Vendiagrammasiga alohida to‘xtalib o‘tadigan bo‘lsak u ikkita bir-biri bilan kesishgan doiralarda ko‘rinishidagi sxema, faktlar, hodisalar, g‘oyalar, tarixiy qaxramonlarni taqqoslash uchun qo‘llaniladi. Aylana diagramma har bir doiradagi bo‘sh joylar tafovutlarni yozish uchun ishlatiladi. Doiralarda kesishganda hosil bo‘lgan umumiy maydon ikki solishtirilayotgan hodisalarning umumiy jihatlarini qayd qilish uchun foydalaniladi. Foydalanish doiralari: Ham individual ham guruh bo‘lib ishlash uchun qo‘llaniladi. Afzalliklari: Ta‘lim oluvchi markazda bo‘lgan jarayoning foydali jihatlarini quidagilardan namoyon bo‘ladi:

- Ta‘lim samarasi yuqori roqbo‘lgan o‘qish, o‘rganish;
- Ta‘lim oluvchining yuqori darajada rag‘batlantirilishi;
- Ilgari orttirilgan bilimlarning ham e‘tiborga olinishi;
- Ta‘lim jarayoni ta‘lim oluvchilarning maqsadi va ehtiyojlariga muvofiq lashtirilishi;
- Ta‘lim oluvchining ma’suliyati va tashabbuskorligining qo‘llab – quvvatlanishi;
- Amalda bajarish orqali o‘rganilishi;
- Ikki taraflama fikr- mulohazalarga sharoit yaratilishi.

Ta‘lim amaliyotida qo‘llanilayotgan har bir interfaol metodni sinchiklab o‘rganish va amalda qo‘llash o‘quvchi talabalarning fikrlashini kengaytiradi hamda muammoning to‘g‘ri yechimini topishlariga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. O‘quvchi talabalarning ijodkorligini va faolligini oshiradi. Turlihil

nazariy va amaliy muammolar interfaol metodlar orqali tahlil etilganda o'quvchi talabalarning bilim, ko'nikma, malakalari kengayishi va chuqurlashishiga erishiladi.

Adabiyotlar

1. I.Karimov "Yuksakma'naviyat yengilmas -kuch'" 2008.
2. www.pedagog.uz
3. www.Ziyonet.uz

Туризм карталари ҳақида баъзи бир фикр ва мулоҳазалар

Ф.Э. Гулмуродов., А.Ф. Шерманов (СамДАҚИ)

Аҳолининг турмуш тарзи яхшиланиб бориши, унинг бўш вақти кўпайиши, оиланинг моддий даромади ўсиши дам олиш пайтларини кўнгилдагидек ўтказишга сабаб бўлади. Шу боис, инсонлар дунёни кўриш, табиат кўйида дам олиш, соғлиқни тиклаш учун турли хил туристик масканлардан фойдаланишни исташади. Бу бевосита туризм билан боғлиқ.

Мамлакат ва минтақани дунёга танитишда ва уни иқтисодиётини ривожлантиришда туризм ва туризм карталарини роли катта. Ҳозирги вақтда туризм карталари ва схемалари кўпроқ реклама проспектлари ролида чиқмоқда ва ҳудуднинг туризми имиджини шакллантирувчи ҳамда ривожлантирувчи асосий маҳсулот ҳисобланади. Бу имидж туризм маҳсулотини кенгайтириш, реклама қилиш ва илгари суриш мақсадида сайёҳларга руҳий таъсир кўрсатади. "Ҳудуд образи" тушунчаси-ажойиб, ўзига хос, субъектив бўлиб, анъанавий географик тушунча доирасидан ташқарига чиқади, унда маданий тимсол асоснинг роли катта. "Образ" ҳудуднинг табиий, тарихий, маданий, эстетик ва бошқа аҳамиятлар синтезидир. "Образ"-бу география ва санъат манфаатларининг кесисиш нуқтасидир. Бу билан мамлакатнинг туризм имиджини шакллантиришдаги картографик асарларнинг нақадар қимматлилиги тушунилади, улар символлар ва шартли белгилар тизими ёрдамида тегишли кўриш образини яратади. Шунинг учун туризмни картографик таъминлаш ҳақидаги масала долзарб бўлиб қолади. Ҳалқаро Туризм Ташкилотининг тавсиясига биноан туризм маҳсулотларини кўрсатиш бўйича тадбирлар мамлакатнинг сифатли имиджини яратишга қаратилган бўлиши керак. Миллий туризм маҳсулотини кўрсатишда мамлакатнинг туризм имиджини яратиш учун туризмнинг картографик таъминотиغا катта эътибор берилмоқда. Туризм картаси ҳақиқийликни, жозибани кўрсатади. Шу сабабли у санъат, адабиёт ва оммавий ахборот воситалари билан бирга сайёҳда мамлакатнинг маҳаллийлигини шакллантиришга ёрдам беради. Туризм минтақасига унинг шахсий имиджини яратишга жалб қилинган реклама-картографик материалларда шартли белги ва символлар қўлланилади. Бу табиат манзаралари, тарих ва бугунги кун элементлари, маҳаллий халқ анъаналари, аjoyиб

ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЖОҚАРЫ ХАМ Орта АРНАУЛЫ
БІЛІМЛЕНДИРІШ МИНИСТРЛИГИ

ӘЖИНІЯЗ АТЫНДАҒЫ НӨКІС МӘМЛЕКЕТЛІК
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИНСТИТУТЫ

ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ИННОВАЦИЯЛЫҚ РАУАЖЛАНУ
МИНИСТРЛИГИ

СЕРТИФИКАТ

Xurshida Latipova Abdullayevna

(Қатысушы, иштирокчи, участник, participant)

«БАСЛАҒЫШ ТӘЛІМДИ КОМПЕТЕНЦИЯЛЫҚ ШӨЛКЕМЛЕСТИРІШ: ТЕОРИЯ ХАМ ӘМЕЛИЯТ» АТАМАСЫНДАҒЫ ОНЛАЙН
ХАЛЫҚ АРАЛЫҚ ИЛИМИЙ-ТЕОРИЯЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯ

«БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМНИ КОМПЕТЕНЦИЯВІЙ ТАШКИЛ ЭТИШ: НАЗАРИЯ ВА АМАЛИЁТ» МАВЗУСИДАГИ ОНЛАЙН
ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ АНЖУМАН

МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ НА ТЕМУ «КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В
ОРГАНИЗАЦИИ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА»

"COMPETENT ORGANIZATION OF PRIMARY EDUCATION: THEORY AND PRACTICE" ONLINE INTERNATIONAL SCIENTIFIC
THEORETICAL CONFERENCE

Әжіннїяз атындағы Нөкіс мәмлекетлік
педагогикалық институты ректоры

Б.П.Отемуратов
Б.П.Отемуратов

2020-жыл 28-апрель № _____

ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЖОҚАРЫ ҲАМ ОРТА АРНАЎЛЫ БИЛИМЛЕНДИРИЎ МИНИСТРЛИГИ
ЭЖИНЯЗ АТЫНДАҒЫ
НӨКИС МӘМЛЕКЕТЛИК ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИНСТИТУТЫ

«Баслаўиш тәлимди компетенциялық шөлкемлестирийў:
теориясы ҳәм әмелияты» атамасындағы
Халықаралық көлемде илимий-теориялық конференция

МАТЕРИАЛЛАРЫ

«Бошланғич таълимни компетенциявий ташкил этиш:
назария ва амалиёт» мавзусида
халқаро миқёсида илмий-назарий анжуман

МАТЕРИАЛЛАРИ

МАТЕРИАЛЫ

Международная научно-теоретическая
конференция на тему «Компетентностный подход в
организации начального образования: теория и практика»

28-апрель

2-СЕКЦИЯ

Нөкис - 2020

Сабақ процессин дурыс шөлкемлестирүүде олардың жас өзгешеликлерин хэм қызығыўшылықларын да есапқа алыў керек. Оларға өтилетуғын педагогикалық технологиялар көрсетпели кураллар дурыс таңланыўы керек. Әсиресе анық пәнлерде мысалға математикада көрсетпе курал көбирек пайдаланылады. Бул көрсетпе кураллар хәр бир классда хәр түрли болып келеди. Муғаллим оқыўшыларға көрсеткен хәр бир куралында оқыўшылар көзлери жайнап сабаққа жақсы катнасып түсинип хәттеки сораўларға жуўап бериўге қолларын көтерисип таласып отырады. Бул зийрек шаққан оқыўшылар болып ал айрымлары сабакты түсинсе де онша катнаспай отырады, жуўап қайтарыўға тартынади, ал айрымлары улыўма басқа нәрсе менен шуғылланып отырған болады. Бундай ҳалларда тек гана зийрек оқыўшылар менен ислесип қоймастан әлбетте сабакка катнаспай отырған оқыўшылар менен де ислесиў керек. Егерде олардың дықкатын сабакка қарата алмасак, олардың өз пикирин толық айтыўға үйрете алмасак олар питиремен дегенге шекем сол қәлипте кетеди.

Себеби, жоқарыда айтқанимыздай, бул баслаўыш тәлим – үзликсиз тәлим алыўдың баслы босағасы есапланады. Сол ушын да оқытыўшы сабакта үзликсиз оқыўшыларды баклап барыўы, олардан оқыў мотивин анықлайтуғын, қызығыўшылықларын анықлайтуғын, методика, тестлер алып турылса максетке муўапық болар еди.

Егерде алынған тест нәтийжелериндеги жуўапта оқыўға деген мотиви жоқ яки төмен оқыўшылар бар болса оларға мотивин асырыўшы тренинглер өтиў лазым.

Балаларға оқыўға деген мотивациясын асырыў ушын сөз күдиретинен пайдаланыў керек. Дурыс таңланған сөзлер балалар ой пикирин дурыс бағдарлаўға жәрдем береди. Сөзлер баланың санасында образ жаратып сол тийкарда ҳәрекетлерди келтирип шығарады. Баланың пикирлеў тәбиятын түсиниў тыйымлы оқытыў имканын береди.

Жуўмаклап айтқанда, бала неше жаста болыўына қарамастан оған өзине жоқары баға бериў, дурыс пикирлеў, өзлигин ерекшелигин аңлаўды үйретиўимизге имканымыз бар. Балалар өсип үлкейип барар екен өмирдиң хәр бир баскышында оларды мактаўымыз, жақсы көрип руўхлантырып турыўымыз дәркар.

Пайдаланылған әдебиятлар

- 1.Х.Т. Омонов, Н.Х. Хўжаев, С.А. Мадярова, Э.У. Эсчонов. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. Тошкент 2009
2. <http://hozir.org>
- 3.Жон Кехо “Онғ кудрати”

O'QUVCHILARNI PEDAGOGIK JIHATDAN BAHOLASH TEXNOLOGIYASI

Zarina Hayitboyeva

NDPI, Pedagogika va psixologiya'' ta'lim yo'nalishi 1-kurs magistranti

Xurshida Latipova

NDPI, Pedagogikanazariyasi va tarixi'' ta'lim yo'nalishi 2-kurs magistranti

Insoniya tazal-azaldan biror narsaga erishish uchun harakat qiladi. Harakatlari evaziga albatta munosib taqdirlanadi. Yanada ko'proq muvaffaqiyatlar yo'lida faoliyatini kuchaytiradi. Ana shunday muvaffaqiyatlar sirasiga ta'lim tizimini ham kiritish, albatta, joizdir. Chunki inson bilim olib, shu bilimining darajasiga qarab baholanadi. Bu baho esa qandaydir ma'noda muvaffaqiyat, mukofothamdir. Ta'lim tizimida baholash sistemasi kundan-kunga o'zgarib bormoqda. Texnologiyalar ham yangilanmoqda. Baholash tizimida PISA (15yoshli o'quvchilarning savodxonligini baholash), PIRLS (4-sinf o'quvchilarining matni o'qib tushunish darajasini baholash) dasturlari ham kiritilganligi ham zamonaviy texnologiyalarning bir ko'rinishidir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga Murojaatnomasida, davlat va jamiyat ahamiyatiga molik dolzarb masalalarqa torida ta'lim sifatini oshirishga, 2021-yildagi xalqaro baholash jarayonlariga munosib tayyorgarlik ko'rish masalasini alohida ta'kidlab o'tdi. Baholash tizimlari ham albatta o'quvchilarning bilim saviyasini oshirishga, o'y-tafakkurining rivojlanishiga mo'ljallangan holda tuziladi. Endi esa baholashnin go'ziga, texnologiyasiga, baholashning o'quvchilarga ta'siri qay darajada ekanligiga to'xtalib o'tsak.

Pedagogik baho- Bola faoliyatini rag'batlantirish, xato qilish ehtimoli sezilsa, uni oldindan to'g'rilashdan iborat. Xar bir shaxs takrorlanmasdir va har bir shaxs gauningo'sishiuchunpedagogikbaholashningahamiyatinihisobgaolganholdahtiyo'tkoronamu nosabatdarkordir. Shu

munosabatbilano'qituvchidarsdavatarbiyaviy tadbirlardafoydalanishimumkinbo'lganbirnecht atexnologikqoidalarmavjud:

1. O'quvchilarningijtimoiyqimmatliyutuqlarinitaqdirlash. Ushbuusulniqo'llaganda, o'qituvchibolagayorqinhissiytuyg'ularniboshdankechirishgayordamberadi, buo'qituvchiningaktivfaoliyatini o'stirishgaxizmatqiladi. Shuningdek, bolaningo'qituvchibilano'zaromunosabatlarinichuqurlashtirishgayordamberadi, buo'quvchigata'siretishdaqo'shimchaimkoniyatlarniochadi.

Harbirbolaningshaxsiyvaumuminsoniyyutuqlariro'yobgachiqishizarur.

2. Xulq-atvorbelgilariko'rinmagandabaholashmuddatinicho'zish.

Baholashmuddatinicho'zisho'quvchiningo'quv-tarbiyaviyjarayonigayokiboshqaishlarigasalbiyta'sirko'rsatgan, uningqalbidauzoqvaqtqolishimumkinbo'lganumidsizlikningoldiniolishgayordamberadi. Bu muddatpedagogtomonidanbelgilanadivavujudgakelganmuammogaqarabturliehabo'lishimumkin.

Masalanbirinchisinfo'quvchisiharfvabo'g'inlarnixunukvatartibsizyozadi. O'qituvchibahoni qo'y mayturibo'quvchigashundaydeydi:

"Yaxshibahoolishuchunvazifanina'munagaqarabto'g'ri, tozatartibbilanyozishkerak".

Masalanihaletishuchunketadiganvaqtalbatto'quvchigama'lumqilinadi, chunki u, birinchidan, psixologiktomondanruhiyzo'riqishholatidabo'lishigao'rganmaganbo'ladi, ikkinchidan esa, bundaymasalaniye'chishnipaysalgasolishbajarayotganishnimustaqilanglab yetishsamaradorliginipasaytiradi.

Bilimlarnibaholashgaqo'yiladigantalablar:

O'quvchilarbiliminibaholashdaqanchaholismunosabatdabo'linsa, u o'quvchilarnishuncharag'batlantiradi. Qoidagako'rao'quvchiningdarsdagixulqatvorigamukof otyokijazosifatidaemas, balki, bilimdarajasi vasifatigaqo'yilishikerak.

Bahogaqo'yilgantalablar optimal (oshiribyorilmaganvapasa'ytiribyorilmagan) bo'lishilozim. Baholarni "oshirish" o'quvchilarrivojlanishdarajasini, biliminipasaytiradi. Shu bilanbirgajudakattatalabqo'yish ham zararlibo'lib, o'quvchiningo'qishgabo'lganqiziqishinipasaytiradi. Zero

o'quvpredmetigamoskeladigandasturbaholashningengyaxshimezonibo'lishilozim.

Bilimnitekshirishbaholashdagiasosiykamchiliklar:

Uningvazifalarininoto'g'ritushunish;

Ta'limjarayonidauningroliniasossizko'taribyuborish;

Tekshirishvabaholashningdarsdaasosiy maqsadgaaylanibqolishi;

Bilimlarnitekshirishvabaholashdabirxiltexnologiyadanfoydalanish;

Baholarniqo'yishdasub'ektivizmgaoyo'lqo'yishvaaniq, asoslanganmezonningyo'qligi;

O'quvchilarbilimnitekshirishvabaholashdabujarayonnazoratqiluvchi, ta'lim-tarbiyaberuvchimuhimfunksiyanibajarishiniunutmastlikkerak. Bu nazorat qiluvchi uchun asosiy funksiya bo'lib hisoblanadi.

Demak, baholash tizimi o'quvchilarning bilim saviyasini tekshirishga, ularni rag'batlantirishga, zamonaviy texnologiyalarni o'rganishga, qo'llab ko'rishga mo'ljallangan

bo'ladi. Baholash tizimining ham o'ziga yarasha qonun-qoidalar mavjud bo'lib, bu qoidalarni o'qituvchilar, o'quvchilar, ta'lim muassasasida ishlaydigan xodimlar yaxshi bilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev nutqi
2. Zufarov Sh. M Pedagogik innovatika- T. „Fan va texnologiya“ 2012-y
3. www.Ziyounet.uz

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ СТАНОВЛЕНИЕ ПЕДАГОГА

Туркбенбаева Д.Е.

студент факультет Истории Н.Г.П.И.

Проблема профессионального становления учителя была актуальной во все времена и во всех странах мира, так как педагогические кадры являются тем основным звеном, от деятельности которых зависит эффективность системы образования и государства в целом. В связи с модернизацией современного образования, с ее диверсификацией значительно усложнились педагогические задачи учителей. Идеалом учителя XXI века является учитель-исследователь — инициатор педагогических нововведений, способный выполнять функции первопроходца новых принципов, способов обучения и воспитания. В жизни каждого педагога профессиональное образование, становление занимает важное место. Характерной тенденцией современного профессионального образования является его гуманизация, направленность на развитие способностей и интересов личности, развитие ее творческой индивидуальности. Осознание педагогом самого себя в окружающем мире и свободный выбор жизненного пути позволяют через внутренние усилия самопознания прийти к профессионально-личностному успеху, к пониманию другого человека. Реформы образования требуют инициативных, конкурентоспособных педагогов, умеющих совершенствовать свой педагогический потенциал, влиять через семью и школу на решение социальных проблем, улучшать духовную и нравственную атмосферу общественной жизни.

Профессиональное становление — это длительный, многолетний, практически бесконечный процесс, который предполагает возможность беспредельного развития человека. Данный процесс связан с различными целями и имеет разное содержание на разных этапах педагогической деятельности.

Ученые справедливо отмечают, что профессиональное становление педагога во многом зависит от культуры профессионально-личностного самоопределения, которое обеспечивает способность осуществлять выбор в быстро изменяющихся условиях профессионального бытия. Кроме того, среди ведущих качеств личности работника, наряду с компетентностью, знанием дела, столь же значимыми становятся инициативность, готовность к инновационным изменениям. Важным моментом в процессе профессионального становления является программирование предстоящей деятельности и освоение каждым педагогом знаний, умений, способов, необходимых для того, чтобы этот шаг сделать. В программировании деятельности обязательным является программирование профессионального становления и образования субъекта, где обсуждается, что должно быть освоено каждым педагогом: знания, умения, способы действия, необходимые для того, чтобы реализовать программу ближайшего периода.

За годы реформ изменились социально-экономические, политические, культурные условия педагогической деятельности, изменился сам педагог, его педагогическая позиция, ценности, мотивы, возраст. Эти тенденции определяют необходимость осмысления в современных условиях целей, содержания и путей профессионально-личностного становления педагога. Для исследования особенностей профессионально-личностного становления будущего учителя на современном этапе

мўйешли мембрананың тербелиси.....	225
<i>Alliyarova G.S.</i> Qaraqalpaq tili pânin oqitwda innovasiyalıq texnologiyalardan paydalaniw.....	226
<i>Джакаева К. Д.</i> Иктидорли ўқувчилар билан ишлашиш.....	228
<i>Abduraxmanov SH.N.</i> Yoshlarni vatanparvar ruhda tarbyolash bocqichlari.....	230
<i>Курбанбаева Д.М., М.Науманова А.</i> Развитие самостоятельности ребѣнка в начальной школе.....	231
<i>Жиемуратова Г.</i> Географиялық диктантлардан» сабак процессинде пайдаланыўдың әҳмийети.....	233
<i>Құнназарова М.</i> Тәрбиясы қыйын балаларға психологиялық-педагогикалық жәрдем көрсетиў.....	235
<i>Kitaybekova S.</i> Diqqat jetispewshiligi sindromi bar balalar ushın mektepte oqitw rejesin qayta quriw.....	237
<i>Begimova G.T., Abdurasulova U.</i> Uzlukliksiz ta'limni rivojlantirishda oila, maktabgacha ta'lim va maktabning o'rni.....	238
<i>Хакимжонов Б. Х.</i> Ўзбекистон тарихи дарсларида ўқувчиларнинг миллий кадриятларға кизикишларини ривожлантиришнинг илмий-методик асослари.....	242
<i>Сапарбаева Г.</i> Педагогикалық психологияның базы бир мәселелери.....	244
<i>Моянов Т.</i> Электрон таълим муҳитида талабаларда китобхонлик маданиятини самарали ташкил этиш йўллари.....	246
<i>Ержанова Б.</i> Баслаўыш класс оқыўшыларыныңоқыўға болған мотивациясын қәлиплестириўде педагогикалық технологиялардан пайдаланыў.....	248
<i>Найитбойева Z., Latipova X.</i> O'quvchilarni pedagogik jihatdan baholash texnologiyasi.....	250
<i>Туркбенаева Д.Е.</i> Профессиональное становление педагога.....	251
<i>Ембергеннова М., Тореамбетов А. И.</i> Юсупов шығармаларында рус тили хәм рус тили аркалы өзлестирилген сөзлердиң колланылыўы.....	254
<i>Балтаева И.</i> Лирикада образ бетакорлиги.....	255
<i>Исмайилова И., Авазметова И.</i> Олий нерв фаолияти ёш хусусиятлари мавзусини ўқитишда илгор педагогик технологиялардан фойдаланиш.....	257
<i>Kadirimbetova G.R., Kamalov A.B., Ashirbekova S.U.</i> Ta'lim –tarbiya tizimidagi kreativlik yondoshuv.....	259
<i>Baxtiyorova X.</i> Ona tili darslarida leksikologiya bo'limini o'qitish usullari.....	260
<i>Quchqorova N.</i> Iqtisodiy bilim va madaniyatni belgilovchi fazilatlar.....	262
<i>Қучқорова Н.</i> Талабалар дунёкарашини шакллантиришда иктисодий маданият ва унинг асосий тушунчалари.....	264
<i>Пўлатов Д.</i> Бўлажак психологлар амалий компетентлигини мониторинг қилиш тизимини такомиллантиришнинг педагогик зарурияти.....	266
<i>Авазметова И.</i> Биология фанини ўқитишда фойдаланиладиган методлар.....	268
<i>Уразметов Р.Ю., Жуматов Р.Я.</i> Илмий-фантастик асарларнинг ёш авлодға таълим-тарбия беришдаги аҳамияти.....	269
<i>Сабирова Н.Э.</i> Хоразм халфачилигининг тарихий илдизлари.....	271
<i>Abdunazarov O.</i> O'quvchilar bilimini nazorat qilishda nostandart testlardan foydalanish.....	275
<i>Махмудов Б.</i> Бўлажак ўқитувчиларда педагогик тафаккурини ривожлантиришнинг мазмун-моҳияти.....	280
<i>Дадабоев Р.</i> Жисмоний тарбия дарсларида бошланғич синф ўқувчиларини ахлокий тарбиялашнинг педагогик асослари.....	282

Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты
Педагогика кафедрасының гезектеги мәжлисинин

ПРОТОКОЛЫНАН КӨШИРМЕ

Нөкис қаласы

11-май 2020-жыл

Қатнасқанлар: доцент –М.Пазылова кафедра баслығы
(мәжлис баслығы),

кафедра ағзалары – проф. О.Алеуов,
доц. Т.Сапарбаев, доц. И.Алланиязов, доц. А.Наурузбаева, доцент С.Сайтбекова,
магистрантлар.

КҮН ТӘРТИБИНДЕ

1. 2019-2020 оқыу жылында 5A110901- «Педагогика теориясы хэм тарийхы», 5A110902- «Педагогика хэм психология», 5A110903- «Билимлендириу мекемелерин баскаруу» кәнигеликлери магистрантларының магистрлик диссертация жумысларын алдын ала корғау жумысларын талқылау.

Тыңланды: Мәжлис баслығы доц. М.Пазылова күн тәртибиндеги мәселе бойынша билдириу жасады. Ол өз сөзинде 2019-жыл 11 - май күни 2019-2020 оқыу жылында 5A110901- «Педагогика теориясы хэм тарийхы», 5A110902- «Педагогика хэм психология», 5A110903- «Билимлендириу мекемелерин баскаруу» кәнигеликлери магистрантларының магистрлик диссертация жумысларын алдын ала корғау жумыслары ZOOM платформасы аркалы болып өткенлиги хақында мәлимлеме берди.

Магистрантлардын магистрлик диссертация кәнигелик жумысларының таярлык дәрежеси төмендеги кестеде көрсетилген:

5A110901 - «Педагогика теориясы хэм тарийхы» кәнигелиги бойынша

№	Талабаның Ф.И.Ш.	Темасы	Илимий басшы лаўазымы, илимий дәрежеси, илимий атағы, Ф.И.Ш.	Таярлык дәрежеси %
1.	Оразымбетов Шыңғысбек Амирбек улы	Pedagogical bases of motivation of learning English in A1 level schoolchildren (A1 дәрежесиндеги мектеп оқыушыларын инглиз тилин уйрениуге мотивациялаудын педагогикалык тийкарлары)	П.и.д.проф.У. Алеуов	100%
2.	Ражапова Лобар Мадрияровна	XVIII әсир шайыр алламасы Суфи Аллаярдың тәлим-тарбиялык көз-караслары	П.и.д.проф.У. Алеуов	100%
	Латипова Хуршида Абдуллаевна	Мектеп оқыушыларын инновацион жантасыулар тийкарында әдеп-икрамлылыкка тәрбиялау	п.и.к. доц. М.Пазылова	100%

Уснатдинова Нәубахар	Оқыту процессінде пәнлерді интеграциялаудың әхмийети	п.и.к. доц. С.Сайтбекова	100%
-------------------------	---	-----------------------------	------

5A110902- Педагогика хәм психология кәнигелиги бойынша

№	Талабаның Ф.И.Ш.	Темасы	Илимий басшы лаўазымы, илимий дәрежеси, илимий атағы, Ф.И.Ш.	Таярл ық дәреж еси %
1.	Нажимова Замира Парахатдиновна	Бала тәрбиясында тәрбия методларынан пайдаланыу жоллары	п.и.к. доц. Наурузбаева Айжан	100%

5A110903- Билимлендириу мекемелерин баскаруу кәнигелиги бойынша

№	Талабаның Ф.И.Ш.	Темасы	Илимий басшы лаўазымы, илимий дәрежеси, илимий атағы, Ф.И.Ш.	Таярл ық дәреж еси %
1.	Кеңесбаева Элмира Жолдасбаевна	Улыўма орта билимлендириу мекемелерин баскарууда басшы компитентлигин жетилимтириу мәселелери	п.и.к. доц. Наурузбаева Айжан	100%

Мәжилис қарар етеди:

1. 2019-2020 оқыу жылында 5A110901- «Педагогика теориясы хәм тарийхы», 5A110902- «Педагогика хәм психология», 5A110903- «Билимлендириу мекемелерин баскаруу» кәнигеликлери магистрантларының магистрлик диссертация жұмысларын алдын ала қорғау ислеринин орынланыу барысы қанаатландыарлы деп табылсын.

2. 2019-2020 оқыу жылында 5A110901- «Педагогика теориясы хәм тарийхы», 5A110902- «Педагогика хәм психология», 5A110903- «Билимлендириу мекемелерин баскаруу» кәнигеликлери магистрантларының магистрлик диссертация жұмысларын алдын ала қорғау ислеринин таярлық дәрежеси мағлыұмат ушын қабыл етилсин.

3. 2019-2020 оқыу жылында 5A110901- «Педагогика теориясы хәм тарийхы», 5A110902- «Педагогика хәм психология», 5A110903- «Билимлендириу мекемелерин баскаруу» кәнигеликлери кәнигелигинин питкериуши курс магистрантлары «Магистрлик диссертация жұмыслары»н қорғауға жиберилсин.

Мәжилис баслығы:

Хаткер:

 М.Пазылова
 Т.Сапарбаева